

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

LAURA KIRVELYTĖ

II kurso studentė

**MAŽŪJŲ VALSTYBIŲ SAUGUMO MODELIAI PO ŠALTOJO KARO: PIETŲ
KAUKAZO VALSTYBIŲ ATVEJIS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: doc. dr. Tomas Janeliūnas

Vilnius, 2008 gegužės 26 d.

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas (*Mažųjų valstybių saugumo modeliai po Šaltojo karo: Pietų Kaukazo valstybių atvejis*) yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Laura Kirvelytė

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Kirvelytė L. Mažųjų valstybių saugumo modeliai po Šaltojo karo: Pietų Kaukazo valstybių atvejis. Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas doc. dr. Tomas Janeliūnas.– Vilnius, 2008.– 94 p.

Reikšminiai žodžiai: saugumas, saugumo modeliai, aljansas, neutralitetas, komplementarizmas, mažoji valstybė, didžioji galia, Pietų Kaukazo valstybės, grėsmės, strateginiai ištekliai

Šiame darbe nagrinėjamos mažųjų valstybių saugumo politikos pasirinktys šiuolaikinėje tarptautinėje sistemoje. Darbo problema – kodėl panašiose išorės sąlygose esančios mažosios valstybės savo nacionaliniam saugumui užsitikrinti renkasi skirtingus saugumo modelius. Teorinės išvalgos mažųjų valstybių saugumo studijų srityje teigia, kad mažosios valstybės saugumo modelis yra determinuojamas valstybės geopolitinės padėties. Empiriniu atveju pasirinktų Pietų Kaukazo valstybių saugumo politika verčia šiuo teoriniu teiginiu suabejoti. Pietų Kaukazo valstybės – Armėnija, Azerbaidžanas ir Gruzija, nors ir susidurdamos su panašiomis grėsmėmis bei panašia didžiųjų galių traktuote, praktikoje taiko tris skirtingus saugumo modelius, Armėnija – komplementarizmą, Gruzija – aljansą, Azerbaidžanas – neutralitetą. Analizuojant, kokie veiksniai lėmė situaciją, kad į panašius iššūkius Pietų Kaukazo valstybės atsako skirtingais būdais, veiksniai skirstomi į išorinius ir vidinius. Empirinio atvejo analizės rezultatais papildomos egzistuojančios teorinės išvalgos mažųjų valstybių saugumo studijų srityje.

TURINYS

ĮVADAS	8
1. MAŽŪJŲ VALSTYBIŲ SAUGUMO STUDIJS	15
1.1 Mažųjų valstybių studijų istorinė-tematinė apžvalga	15
1.2 Tarptautinės saugumo aplinkos pokyčiai po Šaltojo karo	17
1.3 Mažosios valstybės saugumo poreikiai: teorinis modelis	20
1.3.1 Mažosios valstybės saugumo specifika	20
1.3.2 „Mažosios valstybės paradoksas“	23
1.3.3 Mažosios valstybės saugumas: vidiniai ir išoriniai veiksniai	25
1.4 Saugumo modelio samprata ir jo atmainos	28
1.4.1 Saugumo modelio samprata	28
1.4.2 Saugumo modelių atmainos: aljansas, neutralitetas, komplementarizmas	30
2. PIETŲ KAUKAZO VALSTYBIŲ SAUGUMO MODELIŲ ANALIZĖ	33
2.1. Pietų Kaukazo valstybių padėtis tarptautinėje arenoje	33
2.2 Pietų Kaukazo valstybių saugumo modeliai	39
2.3. Saugumo modelio pasirinkimo veiksnių analizė	44
2.3.1 Prieiga „iš išorės“: tarptautinės ir regioninės aplinkos analizė	44
2.3.1.1 Rusijos politika Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu: skirtumų analizė	46
2.3.1.2 Pietų Kaukazo valstybių priklausymas daugiašalio bendradarbiavimo formatams saugumo srityje	52
2.3.1.3 Regioninių Pietų Kaukazo valstybių santykių specifika	53
2.3.1.4 Armėnijos, Gruzijos ir Azerbaidžano įsitvirtinimo išorinėje aplinkoje ypatybės	56
2.3.2 Požiūris „iš vidaus“: saugumo modelių analizė	62
2.3.2.1 Valstybių galimybės ir grėsmės: vidinių pažeidimų identifikavimas	62
2.3.2.2 Grėsmių traktavimo skirtumai: strateginių saugumo dokumentų analizė	69
3. NAUJOS TEORINĖS ĮŽVALGOS MAŽŪJŲ VALSTYBIŲ SAUGUMO STUDIJOSE	71
3.1 Pietų Kaukazo valstybių saugumo modelio pasirinkimo priežasčių analizė	71
3.2 Mažųjų valstybių saugumo studijų teorinių įžvalgų papildymas	76
IŠVADOS	77
PRIEDAI	81
1 priedas: Pietų Kaukazo regiono geografinė padėtis:	81
2 priedas: Rusijos dalis atskirų NVS šalių importe ir eksporte	81
3 priedas: Pietų Kaukazo valstybių regioninių santykių įvertinimas (aprašas)	82
4 priedas: Pietų Kaukazo valstybių priklausymas tarptautinėms organizacijoms	84
5 priedas: Armėnijos okupuotos Azerbaidžano teritorijos	84
6 priedas. Grėsmės Pietų Kaukazo valstybėms (pagal strateginius nacionalinio saugumo dokumentus):	85

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	86
SUMMARY	93

TERMINŲ SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS

BTC – naftotiekis Baku-Tbilisis-Džeichanas

BTE – dujotiekis Baku-Tbilisis-Erzurumas

EBO – Ekonominio bendradarbiavimo organizacija

EKP – Europos kaimynystės politika

ES – Europos Sąjunga

GUAM – regioninė organizacija, jungianti Gruziją, Ukrainą, Azerbaidžaną ir Moldovą

IKO – Islamo konferencijos organizacija

IPAP – (angl. *Individual Partnership Action Plan*) – individualios partnerystės su NATO veiksmų planas

IPB – Islamo plėtros bankas

KASFOR – Caspian Forces

KSSO – Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija

MAP – Narystės veiksmų planas (angl. *Membership Action Plan*)

NATO – (angl. *Northern Atlantic Treaty Organisation*) Šiaurės Atlanto sutarties organizacija

NVS – Nepriklausomų valstybių sandrauga

PPO – Pasaulio prekybos organizacija

TJO – Tarptautinė jūrų organizacija

IVADAS

Akademinėje tarptautinių santykių analizei skirtoje literatūroje mažųjų valstybių klausimas tebėra šalutinis, teigiant, kad tarptautiniai santykiai – didžiųjų galių „žaidimas“. Tačiau vien tik faktas, kad dauguma pasaulio valstybių šiandieninėje tarptautinėje sistemoje gali būti įvardintos kaip mažosios, įrodo mažųjų valstybių elgsenos tarptautinėje arenoje analizės aktualumą¹.

Mažųjų valstybių problematikai skirta akademinė literatūra yra gana fragmentiška²: didesnis akademinės bendruomenės susidomėjimas mažųjų valstybių klausimu kildavo tam tikromis „bangomis“. Pirmoji banga pastebima tuoj po dekolonizacijos proceso, antroji – devintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, trečioji – paskutiniame dvidešimtojo amžiaus dešimtmetyje, posovietinėms valstybėms ėmus siekti integracijos į euroatlantines struktūras. Pirmosios „bangos“ autoriai daugiausiai dėmesio skyrė mažųjų valstybių priklausomybės klausimams ir modernizacijos teorijoms bei klausimui, kodėl mažosios valstybės didžiųjų galių varžymosi arenoje sugeba išsaugoti savo valstybingumą ir kokie yra mažųjų valstybių elgesio tarptautinėje arenoje ypatumai. Antrosios „bangos“ atstovų dėmesį patraukė mažųjų valstybių ekonominės raidos bei ekonominės tarpusavio priklausomybės klausimas. Trečiosios „bangos“ autorių tyrimo laukas apėmė gana siaurą spektrą, daugiausiai – integracijos į europines ir transatlantines struktūras klausimus (mažųjų valstybių transformacijos ir prisitaikymo prie naujų reikalavimų problemas).

Taigi, atskirais laikotarpiais mokslininkai į mažųjų valstybių problematiką žiūrėdavo daugiausiai iš „to laikmečio aktualijų“ perspektyvos. Dėl šios priežasties mažųjų valstybių studijos liko ganėtinai fragmentuotos: nors tarptautinėje arenoje vykstantys pokyčiai mažąsias valstybes veikia daug stipriau nei didžiąsias, mažųjų valstybių problematikai skirti akademiniai darbai labiau yra linkę analizuoti naujus globalių pokyčių iššauktus aspektus nei peržiūrėti, kaip minėti pokyčiai paveikė jau nagrinėtus mažųjų valstybių egzistavimo aspektus. Fundamentalių mažųjų valstybių egzistavimo aspektų peržiūra yra ypatingos svarbos, nes šie aspektai determinuoja kitus mažųjų valstybių egzistavimo ir elgsenos tarptautinėje arenoje aspektus. Vienas esminių

¹ Iver B. Neumann, Sieglinde Gstohl, “Lilliputians in Gulliver’s world? Small states in international relations”. Working paper No. 1-2004. University of Iceland, Centre for Small states studies, May 2004, 2

² Asbed Kotchikian, “(Re)defining small and weak states: The South Caucasus in a new world order”. Paper presented at the conference *Armenia/The South Caucasus and foreign policy challenges*, University of Michigan, USA, October 21-24, 2004, 2. Paimta iš <http://www.umich.edu/~iinet-asp-Docs-papers-Kotchikian%20Michigan%20Paper.doc> [Žiūrėta 2006 10 15]

(jį galima pavadinti netgi gyvybiniu) mažosios valstybės sėkmingo egzistavimo aspektu – saugumo užsitikrinimas. Būtent mažosios valstybės saugumo aspektas, nors yra gyvybinės reikšmės, išsamiau buvo nagrinėtas tik „pirmosios“ bangos autorių, savo darbus rašiusių XX a. 6-8 dešimtmetyje (iš esmės – bipolinės tarptautinės sistemos sąlygomis). Po Šaltojo karo pabaigos tarptautinės sistemos poliškumas pakito iš stabilaus bipoliškumo į nestabilių vienpoliškumą, o tai negalėjo nepaveikti mažosios valstybės saugumo pobūdžio ir alternatyvų. Taigi, mažosios valstybės saugumo aspektas kaip esminė mažosios valstybės egzistavimo sąlyga, pasikeitus tarptautinės sistemos poliškumui, turėtų būti peržiūrėtas.

Darbe „Mažųjų valstybių saugumo modeliai po Šaltojo karo: Pietų Kaukazo valstybių atvejis“ pristatomo **tyrimo objektas** – mažųjų valstybių, esančių dviejų konkuruojančių (potencialiai – konfrontuojančių) galių (geopolitinių veikėjų) interesų susikirtimo erdvėje (geopolitiniais terminais tariant, „aukštos geopolitinės įtampos zonoje“), ilgalaikės saugumo politikos pasirinktys (saugumo modeliai). Saugumo modelis – tai ilgalaikis politinis pasirinkimas ar jų visuma, dažniausiai fiksuojama strateginiuose dokumentuose (nacionalinio saugumo strategijoje, užsienio politikos strategijoje) bei stebimas politinėje praktikoje. Skiriami trys tipiškiausi šiuolaikiniame pasaulyje sutinkami mažosios valstybės saugumo modeliai: aljansas (kliovimasis viena didžiaja galia kaip esminiu saugumo garantu), komplementarizmas (rėmimasis visomis įmanomomis didžiosiomis galiomis, dažniausiai – konkuruojančiomis, savo nacionalinį saugumą „susikomplektuojant“ iš šių galių teikiamo saugumo dalių) ir neutralitetas (siekis būti už „aukštos geopolitinės įtampos zonos“ ribų).

Literatūroje dažnai sutinkamas teiginys, kad mažosios valstybės taikomas saugumo modelis yra determinuotas valstybės atliekamos geopolitinės funkcijos didžiųjų galių sąveikoje. Tačiau tai, kad labai panašios valstybės, atliekančios (ar galinčios atlikti) tą pačią geopolitinę funkciją, praktikoje taiko skirtingus saugumo modelius, rodo, kad geopolitinė funkcija nebėra lemiantis veiksnys, mažajai valstybei renkantis saugumo modelį. Be to, būtina atsižvelgti į tendenciją, kad, vykstant globaliems pokyčiams, valstybių geopolitinės funkcijos (kurios susijusios su fizinės erdvės kontrole) vis labiau silpsta. Taigi, magistrinio darbo **tyrimo problema** – kodėl netgi labai panašiose išorinėse sąlygose esančios mažosios valstybės renkasi skirtingus saugumo modelius savo nacionaliniam saugumui užtikrinti.

Apibendrinant mažųjų valstybių studijas, galima išskirti tris vyraujančias teorines kryptis, kurių ribose atliekami empiriniai tyrimai: pozityvistinę, konstruktyvistinę bei

kritinė³. Remiantis pozityvistine paradigma, mažoji valstybė apibrėžiama visų pirma pagal objektyvius kriterijus: plotą, gyventojų skaičių, BVP ir pan. Pati mažoji valstybė kaip tarptautinių santykių dalyvė, remiantis pozityvistine paradigma, apibrėžiama kaip turinti tam tikrą savarankiškumo ir tarptautinio subjektiškumo laipsnį. Konstruktyvistų teigimu, mažoji valstybė, taip pat kaip ir suvereni valstybė, tokia tampa tik tokiu atveju, jei pati valstybė ir kiti tarptautinės arenos dalyviai traktuoja ją kaip tokią (mažumas – socialiai sukonstruota savybė). Kritinės teorijos šalininkai teigia, kad sąvoka „mažoji valstybė“ – diskriminacinio pobūdžio, kurio tikslas – išlaikyti poimperialistinių valstybių dominavimą (moralinę viršenybę) buvusių kolonijų atžvilgiu (definicija kaip galios išlaikymo instrumentas). Šiame darbe remiamasi pozityvistine mažųjų valstybių studijų paradigma. Minėta paradigma šiam tyrimui tinkamiausia dėl keleto priežasčių. Visų pirma, atsižvelgiant į tai, kad darbe analizuojami mažųjų valstybių, esančių didžiųjų galių interesų susikirtimo erdvėje, saugumo modeliai, galima teigti, kad tokiose sąlygose atsidūrusios valstybės saugumą traktuoja iš realistinės perspektyvos. Antra, kadangi empiriniu atveju pasirinktos Pietų Kaukazo valstybės, objektyviai (daugiau ar mažiau) atitinkančios mažųjų valstybių kriterijus, pozityvistinė perspektyva yra tinkamiausia, nes ji leidžia nagrinėti mažumo pasekmes (tuo tarpu kitos dvi paradigmos nagrinėja „mažumo“ priežastis). Trečia, pozityvistinė paradigma traktuoja mažąją valstybę kaip tarptautinių santykių subjektą (nors ir su ribotomis galimybėmis), o ši prielaida suteikia prasmę saugumo modelių analizei (nes saugumo modelis – ilgalaikis politinis valstybės pasirinkimas).

Greta pozityvistinės paradigmos mažųjų valstybių studijose darbe remiamasi ir klasikinės geopolitikos prieiga. Visų pirma, geopolitinės prieigos analizėje „reikalauja“ tobulinama teorija, teigianti, kad mažųjų valstybių saugumo modelį determinuoja jų geopolitinė padėtis. Antra, geopolitinis požiūris pasirinktas ir todėl, kad nagrinėja galios projekciją ir transformaciją erdvėje, o tai padeda ištirti didžiųjų geopolitinių veikėjų įtaką, mažajai valstybei renkantis saugumo modelį.

Empiriniu atveju tiriamajai magistro darbo daliai atlikti pasirinktas Pietų Kaukazo valstybių atvejis. Pietų Kaukazas, tyrimo autorės manymu, yra optimalus empirinis atvejis dėl keleto priežasčių. Pirma, Pietų Kaukazo valstybės – Armėnija, Azerbaidžanas ir Gruzija – atitinka tyrimo objektą – mažosios valstybės, esančios konkuruojančių didžiųjų galių interesų susidūrimo zonoje. Antra, Pietų Kaukazo

³ Jennie Harre Hindmarsh, „How do we define small states and islands? A critical analysis of alternative conceptualizations“. *Convergence*, 1996, Vol. 29, Issue 2

valstybės, nepaisant jų tarpusavio nesutarimų, yra maksimaliai panašiose išorės sąlygose, ir didžiųjų galių traktuojamos kaip regionas su vieninga potencialia geopolitine funkcija. Trečia, nors būdamos maksimaliai panašiose (bet ne identiškose) išorės ir vidaus sąlygose, šios valstybės renkasi skirtingus saugumo modelius savo nacionaliniam saugumui užtikrinti: Gruzija – aljansą, Armėnija – komplementarizmą, Azerbaidžanas - neutralitetą. Būtina pabrėžti, kad įvardinti saugumo modeliai yra teoriniai ir praktikoje įgyvendinami su tam tikromis išlygomis. Galiausiai, Pietų Kaukazas, „kamuojamas“ net trijų „išaldytų“ konfliktų – Abchazijos ir Pietų Osetijos Gruzijoje bei Kalnų Karabacho tarp Armėnijos ir Azerbaidžano - netapo „antraisiais Artimaisiais Rytai“, ko buvo baiminamasi tuoj po SSRS griūties, o tai rodo mažųjų valstybių pasirinktų saugumo modelių sėkmingumą ir dar labiau verčia abejoti išorės veiksnių „fatališkumu“.

Kaip jau buvo minėta, dauguma mažųjų valstybių saugumo klausimui nagrinėti skirtų akademinų darbų teigia, kad mažosios valstybės saugumo modelio pasirinktį determinuoja šios valstybės geopolitinė padėtis (t.y., išoriniai veiksniai). Tačiau šiuo metu stebima praktika prieštarauja šiai teorinei įžvalgai: panašiose geopolitinėse sąlygose esančios valstybės savo nacionaliniam saugumui užtikrinti renkasi skirtingus saugumo modelius. Darbe keliamas **hipotezė**, kad mažosios valstybės, esančios didžiųjų galių interesų susikirtimo erdvėje, saugumo modelio pasirinktį lemia vidiniai veiksniai. Išoriniai veiksniai, nors ir turintys įtakos saugumo modelio pasirinkimui, yra veikiau fakultatyvinio pobūdžio nei determinuojantys (priežastiniai). Išoriniais veiksniais šiame darbe laikomi veiksniai, kylantys iš valstybės sąveikos su kitais tarptautinės arenos veikėjais (kaimyninėmis valstybėmis, didžiosiomis galiomis, tarptautinėmis organizacijomis ir t.t.). Vidiniai veiksniai apibrėžiami kaip veiksniai, kurių kilimo priežastys glūdi valstybės viduje, nepaisant to, kad jie gali turėti ir tarptautinio masto implikacijų.

Priklausomas kintamasis (pasekmė) šiame darbe pristatome tyrime – mažosios valstybės pasirinktas saugumo modelis. Priklausomas kintamasis šiame darbe yra žinomas (saugumo modelio atmainos: aljansas, neutralitetas, komplementarizmas). **Nepriklausomas kintamasis** (priežastis) – veiksnys ar jų grupė, priežastingai lėmusi mažosios valstybės saugumo modelio pasirinkimą. Kadangi pagrindinis tyrimo klausimas – kodėl sąlygos panašios, o rezultatai skiriasi?, nepriklausomas kintamasis tyrimo pradžioje nėra aiškiai išskiriamas. Tyrimo metu išskiriami keletas potencialių

nepriklausomų kintamųjų, po to tikrinama, kuri iš jų su priklausomu kintamuoju sieja priežastingumo ryšiai.

Šis darbas priskiriamas darbų, skirtų teorijos tobulinimui (angl. *theory developing*) kategorijai. Darbo **tikslas** – remiantis teorinėmis išvalgomis bei empirinio Pietų Kaukazo atvejo analize, atsakyti į klausimą, kas lemia, kad maksimaliai panašiose sąlygose esančios mažosios valstybės renkasi skirtingus saugumo modelius savo nacionaliniam saugumui užsitikrinti. Labai svarbu pabrėžti, kad darbe siekiama paaiškinti ne tai, kodėl Pietų Kaukazo valstybės renkasi skirtingus užsienio politikos partnerius (tai didžiąja dalimi lemia istorinė patirtis bei išorinė konjunktūra), bet kokie veiksniai lemia tai, kad jos renkasi skirtingą atsako į grėsmes būdą (nagrinėjamas atsako būdo (tipo), o ne išorinio partnerio pasirinkimo motyvas). Identifikavus skirtingus atsakus lemiantį veiksni (ar jų grupę), bus žiūrima, kuriai kategorijai (išorinių ar vidinių veiksnių) jis priklauso, bei tikrinama hipotezė.

Darbo tikslą pasiekti padės šie **uždaviniai**:

- 1) Apibendrinti mažųjų valstybių saugumo klausimo studijų išvalgas, identifikuoti jų privalumus ir trūkumus (pildytinas vietas).
- 2) Apibūdinti mažosios valstybės saugumo situacijos pokyčius po Šaltojo karo.
- 3) Apibrėžti mažosios valstybės saugumo specifiką.
- 4) Apibrėžti saugumo modelio sąvoką bei jo atmainas.
- 5) Apibrėžti Pietų Kaukazo valstybių – Armėnijos, Azerbaidžano ir Gruzijos – taikomus saugumo modelius.
- 6) Remiantis oficialių strateginių dokumentų bei politinės praktikos analize, identifikuoti išorinius ir vidinius veiksniai, galinčius lemti skirtingų saugumo modelių pasirinkimą.
- 7) Remiantis analitiniu metodu, nustatyti priežastinį ryšį tarp potencialių veiksnių ir rezultato – skirtingų saugumo modelių pasirinkimo.
- 8) Remiantis gautais empirinio atvejo analizės rezultatais, suformuluoti teorines išvalgas ir papildyti jomis egzistuojančias teorines spragas.

Magistro darbe siekiant išsiaiškinti, kodėl Pietų Kaukazo valstybės į panašius iššūkius reaguoti renkasi skirtingus atsako būdus, naudojama kokybinė analizė. Kokybinis analizės metodas – „aukso vidurys“ tarp atvejo studijos (vienas atvejis, daug

kintamųjų) ir kiekybinės analizės (daug atvejų, mažai kintamųjų)⁴, o šiame tyrime kaip tik ir susiduriama su keleto atvejų, keleto kintamųjų konfiguracija.

Pirminiame tyrimo etape naudojamas maksimalaus sutapimo (angl. *most similar with different outcomes* – MSDO) metodas⁵. Maksimalaus sutapimo metodas – kokybinės analizės atšaka, nagrinėjanti, kodėl maksimaliai panašūs atvejai duoda skirtingus rezultatus. Maksimalaus sutapimo metodo tikslas – rasti kintamuosius ar jų grupes, kurie yra skirtingi maksimaliai panašiuose atvejuose, nes būtent jie gali būti stebimų skirtingų rezultatų priežastis. Maksimalaus sutapimo metodo esmė – išskyrus kintamuosius, kurie yra skirtingi panašiuose atvejuose, kontroliuoti kitų kintamųjų poveikį⁶.

Maksimalaus sutapimo metodas naudingiausias yra pirminiame analizės etape, pasirenkant analizės atvejus⁷ ir iš analizės modelio šalinant potencialiai nesusijusius kintamuosius⁸. Tačiau šio metodo pagalba priežastingumas (ryšys tarp nepriklausomo ir priklausomo kintamojo) nenustatinėjamas. Būtina pažymėti ir tai, kad išskirtinis kokybinių lyginamųjų metodų, ypač – maksimalaus sutapimo metodo, bruožas yra tai, kad jie negali būti taikomi grynai mechaniškai. Šie metodai padeda tyrėjui atkreipti dėmesį į tam tikrus kintamuosius, tačiau analizės išvados turi būti daromos pasirinktos teorinės perspektyvos bei atvejų istorinės specifikos logikos ribose⁹. Todėl vėlesniame tyrimo etape, nustatant priežastinį ryšį tarp nepriklausomo (priežasties) ir priklausomo (pasekmės) kintamojo, naudojamas analitinis metodas.

Teorinėje darbo dalyje bus remiamasi mažųjų valstybių saugumo problematiką nagrinėjusių autorių – I. B. Neumanno, R. Keohane'ės, S. Gstohl, H. Wibergo, O. F. Knudseno, N. Amstrupo, T. Mathisen, R. Vayrynen, S. L. Spiegelio, A. Kotchikiano ir kt. – darbais, kuriuose pateikiamos mažųjų valstybių saugumo pasirinkčių teorinės įžvalgos. Tiriamojoje (empirinėje) darbo dalyje, analizuojant Pietų Kaukazo valstybių atvejį, remiamasi keliomis šaltinių grupėmis. Pirminis analizės šaltinis – oficialūs

⁴ Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann, *A new handbook of political science*. Oxford university press, 1996, 750

⁵ Tyrimuose naudojamas ir veidrodinis metodas – maksimalaus skirtumo (angl. *Most different with similar outcomes* – MDSO), kurio esmė – rasti kintamuosius ar jų grupes, kurie yra panašūs maksimaliai skirtinguose atvejuose. Taikomas, kai analizės atvejų sąlygos yra skirtingos, tačiau rezultatai sutampa. Kadangi abiejų metodų analizės principas tas pats, akademinėje literatūroje dažnai sutinkamas terminas “MSDO/MDSO metodas”.

⁶ Goodin, Klingemann, 755

⁷ Benoit Rihoux, “Qualitative comparative analysis (QCA) and related systematic comparative methods: recent advances and remaining challenges for social science research”. *International sociology*, September 2006, Vol 21 (5), 688

⁸ Ten pat, 685-686

⁹ Goodin, Klingemann, 734

strateginiai Pietų Kaukazo valstybių dokumentai – Azerbaidžano Nacionalinio saugumo koncepcija, Armėnijos Nacionalinio saugumo strategija, Gruzijos Nacionalinio saugumo koncepcija, Gruzijos Karinė strategija ir Gruzijos Užsienio politikos strategija. Antra šaltinių grupė – papildomi pirminiai šaltiniai, teikiantys informaciją apie konkrečią šalių politinę praktiką –pranešimai žiniasklaidoje. Trečioji šaltinių grupė – įvairių institucijų bei analitikų jau atliktos analizės (studijos), leidžiančios pasiremti (ar kvestionuoti) jau egzistuojančias analitines išvalgas.

Darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje apibendrinamos mažųjų valstybių saugumo studijos, identifikuojamos stipriosios ir silpnosios teorinių išvalgų pusės. Antroji dalis skirta empirinio atvejo – Pietų Kaukazo valstybių – analizei. Trečiojoje dalyje, apibendrinant antrosios dalies analizės rezultatus, siekiama atsakyti į klausimą, kas lemia Pietų Kaukazo valstybių saugumo modelio pasirinkimą. Remiantis atliktos analizės rezultatais, pateikiamas teorinių išvalgų papildymas.

1. MAŽŪJŲ VALSTYBIŲ SAUGUMO STUDIJS

1.1 Mažųjų valstybių studijų istorinė-tematinė apžvalga

Mažųjų valstybių problematikos studijos – sąlyginai „jauna“ studijų sritis, susiformavusi po II Pasaulinio karo. Nors Versalio sistema po I Pasaulinio karo sudarė sąlygas naujų mažųjų valstybių Europoje atsiradimui, mažųjų valstybių studijų „antplūdžio“ tai nepaskatino. Nors tarpukariu sutinkamas keletas akademinų darbų, kuriuose kalbama apie mažąsias valstybes (dažniausiai – iš neigiamos perspektyvos, kaip tarptautinio nestabilumo šaltinį)¹⁰, sistemiškoms mažųjų valstybių studijomis to pavadinti negalima.

Sistemiški mažųjų valstybių tyrinėjimai susiformavo ir plėtojosi dvipolės tarptautinės sistemos sąlygomis. Mažųjų valstybių studijų pradininke laikoma Annette Baker Fox, 1959 m. publikavusia mažųjų valstybių diplomatijos II Pasaulinio karo sąlygoms problematikai skirtą knygą „The power of small states: diplomacy in World War II“¹¹. 1968 m. pasirodė ir pirmoji mažosios valstybės definicija, priklausanti Robertui Rothsteinui (knygoje „Alliances and small powers“). R. Rothsteinas mažąją valstybę apibrėžia santykyje su (ne)saugumo situacijos suvokimu: mažoji valstybė, anot autoriaus, yra valstybė, pripažįstanti, kad ji negali užsitikrinti saugumo, remdamasi vien savo resursais ir gebėjimais, ir kuri suvokia gyvybinę būtinybę remtis kitų valstybių, institucijų ar procesų parama užsitikrinant nacionalinį saugumą¹².

Taigi, pirmieji bandymai apibrėžti mažosios valstybės sąvoką buvo tiesiogiai susiję su saugumu. Robertas Keohane mažųjų valstybių studijose pasižymėjo tuo, kad pirmasis apibendrino ankstesnes akademinės išvalgas ir suformulavo universalesnį, ne vien tik su saugumu susijusį mažosios valstybės apibrėžimą. 1969 m. žurnale „International Organization“ publikuotame straipsnyje „Lilliputians‘ dilemmas: small states in international politics“, R. Keohane kaip pagrindinę mažosios valstybės charakteristiką įvardino gebėjimą daryti poveikį, jaučiamą tarptautinėje arenoje (kas tiesiškai nepriklauso nuo fizinės ar ekonominės galios). Mažoji valstybė, remiantis pateiktu kriterijumi, yra tokia, kurios vadovybė pripažįsta, kad valstybė, veikdama viena

¹⁰ Neils Amstrup, “The perennial problem of small states: a survey of research efforts”. *Cooperation and conflict. Nordic journal of international studies*. Vol IX, No. 3, 1976, 163-182, 164-165

¹¹ Kotchik, 2

¹² Robert Rothstein, *Alliances and small powers*. New York: Columbia university press, 1968, 29. Paimta iš: Asbed Kotchikian, “(Re)defining small and weak states: The South Caucasus in a new world order”. Paper presented at the conference *Armenia/The South Caucasus and foreign policy challenges*, University of Michigan, USA, October 21-24, 2004, 3. Paimta iš <http://www.umich.edu/~iinet-asp-Docs-papers-Kotchikian%20Michigan%20Paper.doc> [Žiūrėta 2006 10 15]

arba nedideliame aljanse, niekada negalės daryti reikšmingesnio poveikio tarptautinei arenai¹³.

Taigi, nors mažųjų valstybių klausimas tarptautinių santykių disciplinos akademinėje darbotvarkėje niekada nebuvo pagrindinis, esminės svarbos, šis klausimas visada turėjo savo šalininkų. Per daugiau nei 50 metų susikaupė nemažai akademinų darbų, skirtų mažųjų valstybių klausimui. Mažųjų valstybių studijas pagal vyraujančią problematiką galima skirstyti į tris etapus¹⁴:

1. XX a. 6-8 deš., kuomet vyko intensyvus dekolonizacijos procesas (stipriai išaugo mažųjų valstybių skaičius). Šis laikotarpis laikomas mažųjų valstybių studijų susiformavimo laikotarpiu. Aktualiausi klausimai akademinėje darbotvarkėje buvo mažosios valstybės apibrėžimas, mažųjų valstybių vaidmuo tarptautinėse organizacijose bei mažosios valstybės saugumo klausimai. Vyraujančios teorinės priegios – realizmas ir neorealizmas.
2. XX a. 9 dešimtmetis, kuomet aktyviausiai buvo nagrinėjami mažųjų valstybių ekonominio vystimosi bei ekonominės tarpusavio priklausomybės klausimai. Šiuo laikotarpiu mažųjų valstybių studijos pasiekė populiarumo apogėjų – šios studijos iš politikos mokslų srities „persiliejo“ ir į ekonomiką. Tuo laikotarpiu neorealizmą keitė neoliberalizmas.
3. Nuo XX a. 10 dešimtmečio pradžios, kuomet, po SSRS subyrėjimo, mažųjų valstybių skaičius tarptautinėje arenoje dar labiau išaugo ir šios ėmėsi aktyviai integruotis į tarptautines struktūras (ES, NATO). Pagrindinis klausimas – mažųjų valstybių integracijos ypatumai bei mažųjų valstybių vaidmuo tarptautinėse struktūrose. Vyraujančios teorinės priegios šiuo laikotarpiu – racionalizmas ir socialinis konstruktyvizmas.

Problematiška yra tai, kad nors mažųjų valstybių saugumo klausimas yra permanentinis ir fundamentalus, jį išsamiai tyrinėjo tik „pirmosios bangos“ autoriai, savo darbus rašę XX a. 6-8 dešimtmetyje. Pasibaigus Šaltajam karui, tarptautinė sistema iš esmės pakito, o tai negalėjo nepaveikti ir mažosios valstybės saugumo klausimo¹⁵.

¹³ Ribert Keohane, “Lilliputians’ dilemmas: small states in international politics”. *International organization* 23, No. 2, Spring 1969, 291-310, 296. Paimta iš: Asbed Kotchikian, “(Re)defining small and weak states: The South Caucasus in a new world order”. Paper presented at the conference *Armenia/The South Caucasus and foreign policy challenges*, University of Michigan, USA, October 21-24, 2004, 4. Paimta iš <http://www.umich.edu/~iinet-asp-Docs-papers-Kotchikian%20Michigan%20Paper.doc> [Žiūrėta 2006 10 15]

¹⁴ Neumann, Gstohl, 13

¹⁵ Olav F. Knudsen, “Small states, latent and extant: towards a general perspective”. *JIRD*, 2002, No. 5(2), 192, 182-198

1.2 Tarptautinės saugumo aplinkos pokyčiai po Šaltojo karo

Pasibaigęs pusę amžiaus trukęs Šaltasis karas tarptautinę sistemą „papildė“ nemažu kiekiu naujų mažųjų valstybių, kas daro mažųjų valstybių studijų klausimą dar aktualesnį. Tačiau globalios dviejų supergalybių sistemos žlugimas iš esmės pakeitė mažųjų valstybių saugumo aplinką. Šioje darbo dalyje apžvelgiami charakteringiausi pokyčiai, tiesiogiai paveikę mažųjų valstybių, esančių „aukštos geopolitinės įtampos zonoje“ (darbo objektas), saugumo situaciją.

Visų pirma, po Šaltojo karo tarptautinės sistemos poliškumas pakito iš dvipolio į nestabilų vienpolį. Šis pokytis gerokai išplėtė mažosios valstybės saugumo pasirinkčių spektrą. Dvipolėje sistemoje egzistuoja griežtas pasirinkimas: arba mažoji valstybė prisijungia prie vienos iš dviejų konkuruojančių supergalybių stovyklos, arba lieka neutrali¹⁶. Dar daugiau, valstybių, buvusių supergalybių interesų susikirtimo erdvėje, santykis su supergalybe ar neutralumas dažnai būdavo apsprendžiamas ne aktyvaus pačios valstybės pasirinkimo, o jos geopolitinės padėties (duotybės). Tuo tarpu vienpolės tarptautinės sistemos sąlygomis mažoji valstybė turi platesnes saugumo modelio pasirinkimo galimybes, nes ji nėra spaudžiama pasirinkti vienos iš dviejų (dichotomiškų) alternatyvų. Mažosios valstybės galimų pasirinkčių spektrą dar labiau praplečia faktas, kad dabartinė tarptautinė sistema gali būti apibūdinama kaip nestabilus vienpoliškumas: nors globaliu lygmeniu yra tik viena supervalstybė – JAV, regioniniu lygmeniu yra daugiau skirtingo stiprumo galios centrų¹⁷. Tai, kad egzistuoja daugiau išorinių galios centrų (mažosios valstybės atžvilgiu), suteikia jai daugiau balansavimo ar prisijungimo alternatyvų.

Antras svarbus pokytis – po Šaltojo karo pabaigos pastebimas išaugęs tarptautinės teisės vaidmuo¹⁸ bei padidėjusi tarptautinių organizacijų svarba tarptautiniuose santykiuose¹⁹. Tai ypač svarbu mažosioms valstybėms, nes tarptautinė teisė įtvirtina formalų valstybių suverenios lygybės principą, o dalyvavimas tarptautinių organizacijų veikloje mažosioms valstybėms leidžia dalyvauti „globalių klausimų sprendime“, taip įgijant daugiau galios, nei jos iš tikrųjų turėtų kitomis sąlygomis.

¹⁶ Priit Jarve, “Security choices of re-independent small state: an Estonian case” in W. Bauwens et. al, *Small states and the security challenge in the new Europe*. London: Brassey, 1996, 225

¹⁷ Fred Halliday, “Šaltojo karo pabaiga ir tarptautiniai santykiai: kai kuriuos analitinės ir teorinės išvadis”. Iš Ken Booth, Steve Smith, *Tarptautinių santykių teorija šiandien*, Vilnius: Algarvė, 2000, 53

¹⁸ Badr Bin Hamad Al Bu Said, “Small states’ diplomacy in the age of globalization: an Omani perspective”. *The review of international affairs*, Vol. 3, No. 2, Winter 2003, 352-357, 355

¹⁹ Raimo Varynen, “Small states in the new European context”. W. Bauwens et. al, *Small states and the security challenge in the new Europe*. London: Brassey, 1996, 114

Trečia, po SSRS subyrėjimo vis labiau legitimumo netenka „kietosios“ galios naudojimas tarpvalstybiniuose santykiuose. Nors draudimas naudoti karinę jėgą santykiuose tarp valstybių buvo įtvirtintas dar Jungtinių Tautų Chartijoje²⁰, didesne apimtimi įsisąmonintas tik paskutiniais dešimtmečiais. Ir nors karinės galios naudojimo tarptautiniuose santykiuose visiškai išvengti nepavyksta, šiandien jau sunkiai įsivaizduojama situacija, analogiška Baltijos valstybių okupacijai II Pasaulinio karo metais²¹, kai mažoji valstybė galėjo išnykti iš politinio žemėlapiu, to panorėjus didžiajai galiai ir nesukeliant jokio tarptautinio rezonanso. Toks pokytis, nors ir neeliminuoja mažosios valstybės saugumo problemos, visgi daro mažąją valstybę saugesnę nei bet kada iki šiol.

Ketvirta, tarptautiniai santykiai, didžiosioms valstybėms tradiciškai beisreiškiantys kaip kova dėl galios sklaidos tarptautinėje arenoje, šiandien įgauna ne į konfrontaciją, o į bendradarbiavimą orientuotą formą²². Nors ir iki šiol, ir šiandien tarptautinius santykius galima traktuoti kaip „kovą dėl galios/įtakos sklaidos“, reikšmingai pakito šio „kovos“ priemonės. Jei istoriškai valstybės buvo linkusios naudoti „kietosios“ galios instrumentus, tai paskutiniais dešimtmečiais pereita prie „minkštosios“ galios priemonių. Pagrindinis skirtumas tarp „kietosios“ ir „minkštosios“ galios naudojimo tarptautiniuose santykiuose – valstybės tikslų pasiekimo būdas. Remiantis „kietąja“ galia, tikslai pasiekiami prievartos būdu, tuo tarpu „minkštosios“ galios naudojimas leidžia pasiekti tikslus, panaudojant patrauklumą, atraktyvumą, įtikinimą²³. Tarptautinių santykių konfliktiškumas sumažėjo tiek didžiųjų galių santykiuose su mažesnėmis valstybėmis, tiek didžiųjų valstybių tarpusavio santykiuose. Galima pastebėti, kad tai, kas šiuo metu įvardijama kaip „išaugusi įtampa tarp JAV ir Rusijos“, konfliktiškumo lygiu nesiekia net intensyviausių „santykių atšilimo“

²⁰ *Jungtinių Tautų Chartija*, 42 str. „Jeigu, Saugumo Tarybos nuomone, 41 straipsnyje numatytų priemonių gali nepakakti arba jau nepakanka, ji, pasinaudodama oro, jūrų bei sausumos pajėgomis, gali imtis veiksmų, kurių reikia tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti arba atkurti. Tokie veiksmai gali būti demonstracijos, blokada ir kitokios Jungtinių Tautų narių oro, jūrų bei sausumos pajėgų operacijos.“, ir 51 str. „Jokia šios Chartijos nuostata neriboja prigimtinių teisės imtis individualios ar kolektyvinės savigynos, jei įvykdomas Jungtinių Tautų narės ginkluotas užpuolimas, tol, kol Saugumo Taryba nesiima būtinų priemonių tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti. Valsybės narės nedelsdamos praneša Saugumo Tarybai apie priemones, kurių jos ėmėsi, įgyvendindamos šią savigynos teisę, ir kurios jokiū būdu nedaro įtakos Saugumo Tarybos įgaliojimams bei atsakomybei pagal šią Chartiją bet kuriuo metu imtis veiksmų, kurie, jos manymu, yra reikalingi tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti ar atkurti.“. Paimta iš: <http://www.litlex.lt/scripts/sarastas2.dll?Tekstas=1&Id=52566> [Žiūrėta 2008 01 25]

²¹ Olav F. Knudsen, “Small states, latent and extant: towards a general perspective”. JIDR, 2002, 2(2), 182-198, 188

²² Ten pat, 183

²³ Bilveer Singh, “The military and small states: the role og hard power in Singapores’ domestic and foreign politics”. Sixth Pan-European international relations conference, 12-15 September 2007, Turin, Italy, 3

laikotarpių Šaltojo karo metais. Toks tarpvalstybinių santykių pobūdis, viena vertus, mažina mažosios valstybės „priverstinio išnykimo“ galimybę (nes didžioji galia, „susidomėjusi“ mažąja valstybe, greičiausiai naudos „minkštosios“ galios instrumentus, kita vertus, didina alternatyvių saugumo pasirinkčių skaičių (mažoji valstybė, pasirinkusi vieną didžiąją galią kaip saugumo „tiekėją“, automatiškai netampa kitos didžiosios galios priešu).

1.3 Mažosios valstybės saugumo poreikiai: teorinis modelis

1.3.1 Mažosios valstybės saugumo specifika

Kalbant apie valstybę kaip analizės vienetą, egzistuoja du požiūriai. Viena akademinė kryptis teigia, kad valstybės dydis – reikšminga charakteristika, suteikianti valstybei specifinių savybių. Antroji kryptis laikosi nuostatos, kad valstybė kaip analizės vienetas yra universali, o jos dydžio (mažumo) parametras analitiniu požiūriu neprideda jokios specifikos. Šiame darbe remiamasi prielaida, kad tarptautinėje arenoje egzistuoja specifiniai veikėjai – mažosios valstybės, pasižyminčios specifinėmis savybėmis, poreikiais ir elgsena.

Viena pagrindinių problemų mažųjų valstybių studijose – definicijos problema. Akademinėje literatūroje mažoji valstybė apibrėžiama keliais būdais: remiantis objektyviais (pozityvistinė prieiga) arba subjektyviais/intersubjektyviais (konstruktyvistinė prieiga) kriterijais. Žvelgiant iš pozityvistinės prieigos, mažąją valstybę galima apibrėžti dviem būdais: pagal absoliučius parametrus (plotas, gyventojų skaičius, BVP dydis ir pan.) ir pagal santykinius parametrus (pvz., Lenkija, lyginant ją su Rusija, būtų mažoji valstybė, tačiau lyginant su Lietuva – bent jau vidutinio dydžio valstybė). Žvelgiant iš konstruktyvistinės perspektyvos, mažosios valstybės sąvoka susideda iš to, kaip valstybė pati save suvokia (angl. *self-perception*) ir kitų tarptautinės sistemos veikėjų požiūris į minėtą valstybę (pripažinimas jos kaip mažosios valstybės).

Šiame darbe remiamasi pozityvistine mažųjų valstybių apibrėžimo prieiga. Reikia pastebėti, kad mažosios valstybės bruožus galima stebėti keliose srityse: ekonominiame, kariniame sektoriuose bei mažosios valstybės elgsenoje tarptautiniu lygmeniu. Santykinis mažosios valstybės apibrėžimas galimas, kalbant apie fizinę valstybės bazę, ekonominį ir karinį sektorius, tačiau šiek tiek objektyvumo į analizę įneša valstybės elgsenos tarptautiniu lygmeniu įtraukimas. 1 lentelėje pateikiami apibendrinti mažosios valstybės bruožai.

1 lentelė: mažosios valstybės bruožai pagal sritis²⁴:

Sritis	Bruožas
Ekonomika	1. Mažas BVP (absolūtus)
	2. Mažas sunkiosios pramonės sektorius (arba jo išvis nėra)
	3. Didelis specializacijos laipsnis siaurame produktų sprektre
	4. Siaura vietinė rinka bei didelė priklausomybė nuo užsienio rinkų dėl importo ir eksporto.
	5. Pasiūla ir paklausa – mažos (absoliučiais dydžiais)
	6. Didelė priklausomybė nuo užsienio kapitalo
Karinė sritis	1. Negali savęs apsiginti nuo išorės grėsmės, remdamasi vien savais resursais; aukšta arba totali priklausomybė nuo išorės pagalbos (jėgų)
	2. Visiška arba labai didelė priklausomybė nuo užsienio valstybių ginklų įsigijimo srityje
	3. Didelė mobilizuotų karinių išteklių dalis, mažas ilgalaikis karinis pajėgumas
Tarptautinė sistema	1. Riboti interesai (dažanti apsiribojantys kaimyninėmis valstybėmis, geriausiu atveju – regionu)
	2. Mažas arba jokio poveikio globaliam galių balansui
	3. Pasyvi, reaktyvaus pobūdžio užsienio politika
	4. Linkusios minimizuoti riziką (labiau nei maksimizuoti galimą laimėjimą)
	5. Gali būti „perimtos“ santykinai lengvai
	6. Stiprus tarptautinės teisės bei tarptautinių organizacijų normų palaikymas.

Apibendrinant išvalgas mažųjų valstybių definicijos tematika, galima teigti, kad viena pagrindinių mažąją valstybę charakterizuojančių savybių – jos **pažeidumas**: nors kokybiniais rodikliais (BVP vienam gyventojui, perkamosios galios paritetis, vidutinis atlyginimas ir pan.) mažoji valstybė gali būti lygi ar net pralenkti didžiąją²⁵, visgi mažoji valstybė disponuoja nedideliais geografiniais, finansiniais ir žmogiškaisiais ištekliais (absoliučiais), todėl ji yra mažiau atspari išorės spaudimui. Kalbant apie saugumą, būtina apsibrėžti, kokia saugumo traktuotė bus naudojama. Pagrindinė saugumo sąvokos dilema: ar saugumą traktuoti kaip nukreiptą prieš grėsmę (negatyviaja, realistine prasme), ar skirtą kažkam (pozityviaja prasme, kai, didinant savo saugumą, didėja ir visos sistemos saugumas)²⁶. Kadangi šiame darbe kalbama apie

²⁴ Michael I. Handel, *Weak states in the international system*. London: Frank Cass, 1970, 52-53

²⁵ Deborah Brautigam, Michael Woolcock, “Small states in a global economy. The role of institutions in managing vulnerability and opportunity in small developing countries”. Discussion paper No. 2001/37, United Nations University, July 2001, 2

²⁶ Hakan Wiberg, “Security problems of small nations”. Iš Bauwens W., Clesse A., Knudsen O.F., *Small states and the security challenge in the New Europe*. London, Washington: Brassey’s, 1996, 22

„aukštos geopolitinės įtakos zonoje“ esančių mažųjų valstybių saugumą, tai realistiškos saugumo traktuotė labiau tinka nei kitos.

Pagrindinis mažosios valstybės uždavinys – valstybingumo išsaugojimas (išlikimas). Nors nacionalinio saugumo užsitikrinimas – gyvybinis kiekvienos, ne tik mažosios, valstybės interesas, tačiau mažajai valstybei jis yra ypač svarbus ir sudėtingas dėl jau minėtos išteklių ribotumo problemos²⁷. Mažoji valstybė nacionalinį saugumą gali užsitikrinti:

- a) patogios geografinės ar geopolitinės padėties dėka (duotybė, nereikalaujanti papildomų mažosios valstybės pastangų);
- b) panaudojant išorinius saugumo garantus/šaltinius (aktyvus mažosios valstybės pasirinkimas).

Po XX a. įvykusių tarptautinės sistemos pokyčių (kolonijinės sistemos subyrėjimas, I Pasaulinis karas, SSRS subyrėjimas) dauguma naujų mažųjų valstybių atsiradė „aukštos geopolitinės įtampos zonoje“ – didžiųjų galių interesų susikirtimo erdvėje. Taigi, esant tokioms geopolitinėms sąlygoms, mažajai valstybei iškyla poreikis savo saugumą užsitikrinti aktyviai, remiantis **išoriniu saugumo šaltiniu/šaltiniais** (nes patogios, „saugios“ geopolitinės padėties atvejis joms automatiškai negalioja). Stevenas L. Spiegelis pabrėžė, kad tarptautinėje arenoje didžiosios valstybės atlieka galios/saugumo „tiekėjo“, mažosios – „vartotojo“ vaidmenį²⁸. „Tiekėją“ ir „vartotoją“ sieja simbiozinis ryšys: mažoji valstybė gauna „papildomas“ saugumo garantijas, kurios suteikia jai galimybę išsaugoti valstybingumą, o „saugumo tiekėjas“ įgauna galimybę skleisti savo įtaką ir taip įgyti papildomų struktūrinės galios svertų. Pabrėžtina, kad šiame darbe saugumo šaltiniu laikytina ne tik didžioji valstybė, bet ir kiti dariniai (pvz. ES nėra laikytina valstybe, nors plačiai pripažįstama kaip tarptautinės arenos veikėjas). O. F. Knudsen šiuo klausimu yra dar radikalesnis, mažąsias valstybes apibūdindamas kaip „grynąsias saugumo importuotojas“, t.y. tarptautinės arenos veikėjus, kurie, siekiant užsitikrinti išlikimą, reikalauja daug daugiau paramos iš išorės nei patys gali duoti²⁹.

Dėl gyvybinio išorinio saugumo šaltinio poreikio (kylančio iš resursų trūkumo) šiuolaikinės tarptautinės konjunktūros formavimosi pasekoje atsiradusios mažosios

²⁷ M.S.Rajan, „United nations and the security of small states“. *International studies*, 1994, No. 31, 287-304, 299

²⁸ Steven L. Spiegel, *Dominance and diversity. The international hierarchy*. Boston, 1972, 133, 136. Paimta iš: Neils Amstrup, „The perennial problems of small states: a study of research efforts“, 170

²⁹ Olav F. Knudsen, „Small states. Latent and ectant: towards a general perspective“, 187.

valstybės pasižymi dar viena savybe – **lankstumu** (gebėjimu prisitaikyti): saugumo šaltiniui silpstant, mažajai valstybei būtina performuoti savo saugumo pasirinktis³⁰. Be to, tam, kad mažoji valstybė gebėtų užsitikrinti saugumą išorinio saugumo šaltinio dėka, ji turi būti svarbi didžiosioms galioms (objektyvusis kriterijus) arba pateikti save kaip svarbią didžiosioms galioms ir įtikinti pastarąsias savo svarbumu (subjektyvusis, konstruktyvistinis kriterijus).

Svarbu pabrėžti, kad XX a. 6-8 dešimtmečio mažųjų valstybių tyrinėtojai saugumą traktavo siaurąja, arba „kietojo saugumo“ prasme. Pakitus tarptautinei sistema, transformavosi ir grėsmių pobūdis. Šiuolaikiniame pasaulyje, didėjant tarpusavio priklausomybės (angl. *interdependence*) lygiui, saugumo sąvoka išsiplėčia ir apima ne tik karinį, bet ir nekarinį (dar vadinamą „minkštuoju“ arba „švelniuojančiu“ saugumu): ekonominį, socialinį, ekologinį, komunikacinį saugumo aspektą³¹. Šis saugumo sąvokos išsiplėtimas dar labiau išryškina mažosios valstybės saugumo problematiką: mažosios valstybės saugumas, skirtingai nei didžiosios, yra ypač glaudžiai susijęs su išoriniais veiksniais. Kitaip tariant, vidinis mažosios valstybės stabilumas prisideda prie jos saugumo užtikrinimo, tačiau nėra jį lemiantis veiksnys.

Taigi, apibendrinant mažųjų valstybių saugumo poreikių specifiką, galima daryti keletą išvagalų:

1. Mažoji valstybė dėl išteklių ribotumo permanentiškai susiduria su padidintu nesaugumu.
2. Pagrindinės mažąją valstybę apibūdinančios sąvokos – pažeidumas bei lankstumas.
3. Mažoji valstybė, esanti „aukštos geopolitinės įtampos zonoje“, savo saugumą užsitikrinti gali per išorinį saugumo šaltinį (dėl santykinai didelės svarbos didžiosioms galioms).

1.3.2 „Mažosios valstybės paradoksas“

Neilas Amstrupas 1973 m. iškėlė „mažosios valstybės paradokso“ klausimą. Šio paradokso esmė slypi galios parametruose: jei galia yra esminis faktorius, leidžiantis paaiškinti valstybės egzistavimą bei elgseną tarptautinėje arenoje (realistinė prieiga),

³⁰ Kotchikian, 8.

³¹ Ten pat, 8

kaip galima paaiškinti ne tik sėkmingą mažųjų valstybių egzistavimą galios parametrais apibūdinamoje tarptautinėje sistemoje, bet ir jų daugėjimą (prolifraciją)?³²

Mažųjų valstybių saugumo studijos gali būti skirstomos į dvi kryptis. Pirmosios (dominuojančios) krypties autoriai (G. Liska, S. Spiegelis, O. Keohane) analizavo mažąsias valstybes hierarchinėje tarptautinėje struktūroje, antrosios esminiu faktoriumi mažosios valstybės saugumui laikė valstybės geografinę poziciją (Tr. Mathisenas, E. Bjol)³³. Nors abi kryptys yra geopolitinio pobūdžio, pirmoji, nagrinėjanti mažąsias valstybes hierarchinėje tarptautinėje sistemoje, labiau gilinaisi į galios parametą bei erdvinį galios suvokimą („įtakos sferos“ koncepcija ir pan.), tuo tarpu antroji kryptis, analizuojanti mažosios vietos įtaką jos saugumui, labiau linkusi naudoti politinės geografijos metodą, kaip pagrindinį aiškinamąjį faktorių pasirinkdama mažosios valstybės geografinio pobūdžio funkciją didžiųjų galių sąveikoje (buferis, sąsaja, pakraštys ir t.t.). Tačiau abi įvardintos kryptys, kalbėdamos apie mažosios valstybės išlikimą, prieina prie tos pačios išvados: **mažoji valstybė tarptautinėje sistemoje išlieka savo padėties (geografinės ar hierarchinės) didžiųjų galių atžvilgiu dėka.**

Po Šaltojo karo pabaigos, nors mažųjų valstybių saugumo studijos ir netapo sistemingomis, visgi galima sutikti keletą kokybiškai naujų teorinių išvalgų mažosios valstybės išlikimo klausimu (žvelgiant iš realistinės-neorealistinės perspektyvos).

Olavas F. Knudsenas teigia, kad mažosios valstybės silpnumas savaime nelemia valstybės išnykimo dėl mažosios valstybės lankstumo. Pasak jo, mažąją valstybę tiksliau būtų apibūdinti ne galios terminais (kurie vis vien nieko priežastingo nerodo), bet lankstumo terminais (kas rodo jos savybę prisitaikyti ir išlikti kintančioje tarptautinėje aplinkoje)³⁴.

L. Goetschel mažosios valstybės galios deficitą apibūdina kaip dviejų dėmenų – įtakos deficito ir autonomijos deficito - išvestinę (žr. 1 paveikslą). Mažoji valstybė, veikdama tarptautinėje arenoje ir siekdama įveikti galios deficitą, siekia vienu metu stiprinti ir įtaką, ir autonomiją. Tačiau šioje vietoje gali pasireikšti įtakos-autonomijos paradoksas: didindama savo įtaką tarptautinėse struktūrose (formaliose ir neformaliose), mažoji valstybė mažina savo autonomiją (pvz. didesnių galių gali būti priversta dalyvauti tarptautiniuose veiksmuose, kuriuose nenori dalyvauti). Iš įtakos-autonomijos dilemos seka išvada, kad mažoji valstybė, siekdama įveikti galios deficitą, pirmenybę

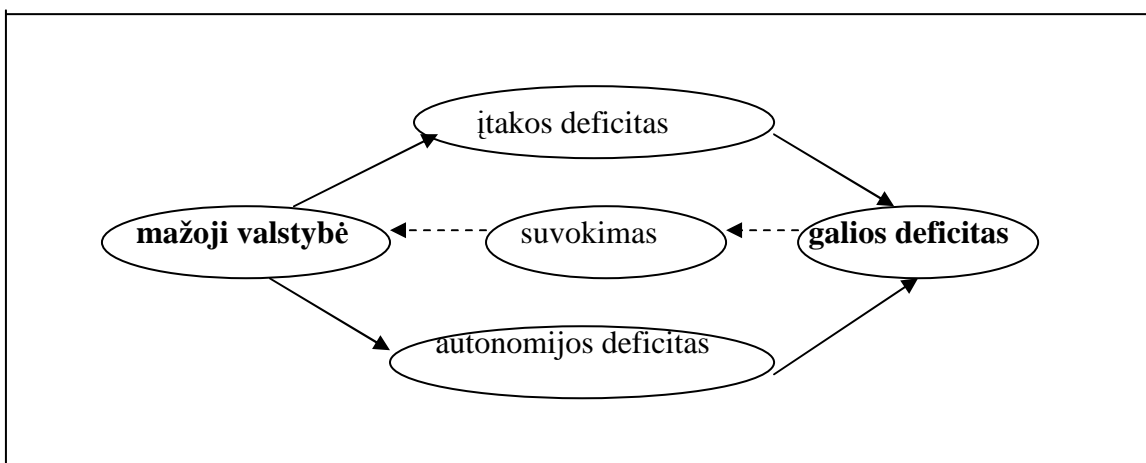
³² Amstrup, 169

³³ Ten pat, 170

³⁴ Olav F. Knudsen, “Small states, latent and extant: towards a general perspective”, 187

teiks veiksams, didinantiems tarptautinę jos autonomiją³⁵. Ši išvalga leidžia iš dalies paaiškinti, kodėl mažosios valstybės dažnai būna linkusios nedalyvauti įvairiose tarptautinėse struktūrose (ypač – viršvalstybinio pobūdžio). Be to, L. Goetschel pasiūlyta koncepcija nebėra deterministinė, kaip koncepcijos, įvardintos aukščiau: joje pripažįstama, kad mažoji valstybė savo aktyviais veiksmais tarptautinėje arenoje gali sumažinti galios deficitą ir užsitikrinti išlikimą.

1 paveikslas: mažosios valstybės galios deficitas³⁶

Taigi, iš „mažosios valstybės paradokso“ seka, kad mažoji valstybė tarptautinėje arenoje gali išlikti geopolitinės padėties arba savo aktyvių veiksmų, išnaudojant esamą tarptautinę konjunktūrą, dėka.

1.3.3 Mažosios valstybės saugumas: vidiniai ir išoriniai veiksniai

Olavas F. Knudsenas teigia, kad egzistuoja dvi analitinės kryptys, skirtos mažųjų valstybių saugumo analizei, kurios egzistuoja kaip alternatyvios viena kitai. Pirmoji kryptis – vidinė, kuri remiasi prielaida, kad mažoji valstybė savo aktyviais veiksmais gali lemti ilgalaikę savo (nacionalinio) saugumo situaciją. Antrojo – išorinio – požiūrio pagrindinė idėja yra ta, jog mažosios valstybės saugumas yra determinuotas išorės

³⁵ Laurent Goetschel, “Small states and the Common Foreign and Security policy (CFSP) of the EU: a comparative analysis”. NFP 42 Working paper No. 14, Bern, 2000, 6

³⁶ Ten pat, 6

faktorių. Išskiriami šeši išoriniai faktoriai, determinuojantys mažųjų valstybių saugumą (žr. 2 lentelę)³⁷.

2 lentelė: Mažosios valstybės saugumas: išoriniai faktoriai (pagal O.F. Knudseną):

1.	Strateginė mažosios valstybės geografinės padėties svarba didžiosioms galioms
2.	Įtampos tarp besivaržančių didžiųjų galių laipsnis
2.	Pirmaujančios didžiosios valstybės galios ciklo fazė
4.	Istoriniai ryšiai tarp mažosios valstybės ir artimiausios didžiosios galios
5.	Kitų (besivaržančių) didžiųjų galių politika mažosios valstybės atžvilgiu
6.	Daugiašalių bendradarbiavimo formatų saugumo srityje egzistavimas, galintis iš dalies kompensuoti galios disbalansą (deficitą)

Strateginė mažosios valstybės geografinės padėties svarba didžiosioms galioms leidžia mažajai valstybei lengviau užsitikrinti saugumo garantijas. Įtampos tarp besivaržančių didžiųjų galių laipsnis, viena vertus, didina mažosios valstybės svarbą didžiosioms galioms, tačiau, kita vertus, daro jos saugumo pasirinktis labiau determinuotas išorinių veiksnių, mažina alternatyvų skaičių. Pirmąją didžiosios valstybės galios ciklo fazę taip pat, iš vienos pusės, rodo potencialių saugumo garantijų realumą ir tvirtumą, iš kitos pusės – valstybės pasirinkimo laisvės ribas. Istoriniai ryšiai tarp mažosios valstybės ir artimiausios didžiosios galios - labai svarbus kintamasis, rodantis mažosios valstybės saugumo politikos didžiosios valstybės atžvilgiu kryptį (ar tai bus polinkis susisaistyti su didžiąja valstybe saugumo garantijomis, ar atsiriboti nuo jos). Šis kintamasis, vienintelis iš pateikiamo sąrašo potencialiai galėtų atsakyti į klausimą, kas lemia, kad valstybė linkusi į vieną saugumo modelį labiau nei kitus. Besivaržančių didžiųjų galių politika mažosios valstybės atžvilgiu rodo valstybės galimybes balansuoti tarp jų, taip „padidinant“ savo vertę didžiosioms galioms. Daugiašalių bendradarbiavimo formatų saugumo srityje egzistavimas leidžia mažajai valstybei turėti mažiau įtemptus tarptautinius ryšius (nes su draugiškomis valstybėmis kylančias problemas spręsti lengviau), o tai pagerina mažosios valstybės saugumo situaciją ir sumažina jos priklausomybę nuo didžiosios valstybės (išorinio saugumo tiekėjo).

³⁷ Olav F. Knudsen, “Analysing small state security: the role of external factors”. Iš Bauwens W., Clesse A., Knudsen O.F., *Small states and the security challenge in the New Europe*. London, Washington: Brassey’s, 1996, 8-9

Ši O. F. Knudseno koncepcija – įdomi ir verta dėmesio, tačiau turi keletą trūkumų. Pirma, išskirta vidinė mažosios valstybės saugumo dimensija, bet plačiau ji nenagrinėta. Nors neįmanoma paneigti, kad mažosios valstybės saugumo situaciją ir saugumo pasirinktims išorinė (tarptautinė) aplinka reikšmingos įtakos nedaro, tačiau nagrinėjant mažosios valstybės saugumą tik išorinės aplinkos kontekste, paneigiama mažosios valstybės kaip savarankiško tarptautinio subjekto prielaida. Antra, vidinė ir išorinė dimensija pateikiamos kaip alternatyvios analizės priemonės, nors, siekiant didesnės aiškinamosios metodo galios, jas tikslinga būtų naudoti kaip viena kitą papildančias.

Taigi, empirinėje šio darbo dalyje bus remiamasi šiomis teorinėmis išvalgomis:

1. Mažoji valstybė dėl nuolatinio resursų trūkumo susiduria su (ne)saugumo problema.
2. Siekdama užsitikrinti išlikimą, mažoji valstybė privalo remtis išoriniu saugumo šaltiniu („saugumo tiekėju“).

TAČIAU

1. Geopolitinė mažosios valstybės padėtis nei jos saugumo, nei juo labiau saugumo modelio automatiškai nedeterminuoja; iš geopolitinės padėties seka tik mažosios valstybės svarba didžiosioms galioms, o tai, kaip valstybė tą didžiųjų galių „dėmesį“ išnaudos – mažosios valstybės pasirinkimo klausimas.
2. Išoriniai veiksniai mažosios valstybės saugumo modelio nedeterminuoja, jie tik sudaro tam tikrus apribojimus, kurių ribose mažoji valstybė gali aktyviai rinktis pageidaujamas saugumo alternatyvas.

1.4 Saugumo modelio samprata ir jo atmainos

Ankstesnėse dalyse aptarta mažosios valstybės saugumo poreikių problema. Šios dalies tikslas – atsakyti į klausimą, kokios yra mažosios valstybės reagavimo į saugumo iššūkius galimybės.

1.4.1 Saugumo modelio samprata

Sutinkama, kad mažosios valstybės dėl nedidelės santykinės ir struktūrinės galios turi menką įtaką pasaulio politikai. Kai kurie autoriai netgi teigia, kad mažosios valstybės yra ne tarptautinės politikos subjektai, o objektai³⁸. Darbo autorės nuomone, tai – labai supaprastintas požiūris, jei su išlygomis ir galiojęs Šaltojo Karo metais, tai šiuolaikinėje tarptautinėje sistemoje sunkiai patvirtinimas. N. Amstrupas taikliai pastebi, kad, nors daugelis (to meto) autorių pabrėžė, kad mažosios valstybės saugumo pasirinkimai yra determinuoti didžiųjų galių veiksmų, mažoji valstybė visgi nėra „marionetė“ didžiųjų galių žaidime, ir, nors ir ribotu mastu, gali rinktis savo saugumo politikos gaires³⁹. Reikia pabrėžti, kad šiuolaikinė tarptautinė sistema dėl tarptautinių organizacijų gausos bei tarptautinės teisės normų įsigalėjimo kasdieninėje praktikoje suteikia mažosioms valstybėms didesnius galios svertus nei jos yra turėjusios kada nors iki šiol. Taigi, nors didžiųjų galių politika apriboja mažosios valstybės politinio manevro lauką, mažoji valstybė turi politinės pasirinkties galimybę⁴⁰. Taigi, mažoji valstybė šiame darbe traktuojama kaip tarptautinės arenos veikėjas (subjektas, o ne objektas), gebantis pasirinkti norimą užsienio ir saugumo politikos alternatyvą, išreiškiamą saugumo modelio pavidalu. Pasak A. Kotchikiano, saugumo politikos pasirinktys leidžia mažajai valstybei ginti savo interesus ir neutralizuoti grėsmes tarptautinėje arenoje, tačiau būtina atkreipti dėmesį, jog mažosios valstybės saugumo pasirinktys visų pirma determinuotos tarptautinės aplinkos, o ne pačios mažosios valstybės⁴¹. Kitaip tariant, tarptautinė konjunktūra apibrėžia tam tikras pasirinkimo ribas, **tačiau galutinio saugumo modelio varianto formavimas priklauso pačiai mažajai valstybei.**

³⁸ Trygve Mathisen, *The functions of small states in the strategies of the Great Powers*. Oslo: Universitetsforlaget, 1971, 84-85

³⁹ Amstrup, 170

⁴⁰ Raimo Vayrynen, “Constraints and opportunities in the foreign policy of small states”. Iš Heurlin B., Thurne Ch., *Danmark og det internationale system*. Kobenhavn, 1989, 54-55

⁴¹ Kotchikian, 9

Saugumo modelis – tai valstybės ilgalaikių politinių pasirinkimų visuma, fiksuojama strateginiuose užsienio ir saugumo politikos dokumentuose (nacionalinio saugumo koncepcijoje, užsienio politikos strategijoje, karinėje strategijoje) ir besireiškiantis politinėje praktikoje. Jei ilgalaikė, nuolatinė ir pasikartojanti politinė praktika nesutampa su strateginiuose dokumentuose užfiksuotomis nuostatomis, nustatinėjant valstybės saugumo modelį, vadovautis politine praktika.

Šiame darbe vartojama „saugumo modelio“ sąvoka, nors akademinėje literatūroje dažniau sutinkamas „saugumo politikos“ terminas. Tačiau reikia pabrėžti, kad „saugumo modelis“ yra platesnė sąvoka nei „saugumo politika“ ar „saugumo doktrina“, nes apima/apibūdina ne tik saugumo politikos pasirinktis ir jų įgyvendinimo būdą, bet ir valstybės elgsenos saugumo užsitikrinimo srityje tipą. Kadangi darbe siekiama identifikuoti faktorius, kurie lemia, kodėl panašiose išorės sąlygose esančios valstybės saugumo užsitikrinimo srityje linkusios „elgtis“ skirtingu būdu, platesnė „saugumo modelio“ sąvoka yra tinkamesnė nei „saugumo politikos“ ar „saugumo doktrinos“.

Saugumo modelis atlieka dvejopą funkciją. Visų pirma, jis „informuoja“ kitus tarptautinės arenos veikėjus apie konkrečios valstybės užsienio ir saugumo politikos kryptis (skaidrumo ir prognozuojamumo tarptautinėje arenoje didinimas). Būti prognozuojamu tarptautinių santykių veikėju mažajai valstybei labai svarbu (ypač – šiandieninėje tarptautinėje sistemoje, kur mažosios valstybės draugiškai nusiteikusių valstybių turi daugiau nei priešiška), nes prognozuojamumas susijęs su valstybės struktūrine galia, o ši – su galios disbalanso mažinimu. Antra, saugumo modelis, ypač jei jis fiksuojamas strateginiuose dokumentuose, leidžia užtikrinti užsienio ir saugumo politikos tęstinumą ir minimizuoti realaus pagrindo neturinčias jos modifikacijas (kuomet išorinė valstybės padėtis nekinta, o pasirinktas saugumo modelis veikia sklandžiai) valdančiojo elito kaitos metu.

Nors saugumo modelis – valstybės užsienio ir saugumo politikos krypčių stabilumo garantas, jis nėra statiškas: valstybė per kasdieninę politinę praktiką gali modifikuoti pasirinktą saugumo modelį taip, kad jis geriausiai atitiktų jos interesus (visų pirma – saugumo srityje).

Labai svarbu pažymėti ir tai, kad valstybės saugumo modelis sudarytas iš dviejų lygmenų kategorijų. Saugumo modelio pagrindas – mažosios valstybės pasirinktos užsienio ir saugumo politikos kryptys, kurias pripažįsta „saugumo šaltinis“ (konkrečios saugumo garantijos). Tačiau jei saugumo modeliu vadintume tik jau turimas saugumo garantijas, jis taptų labai siaura sąvoka. Darbo autorės nuomone, ne mažiau svarbus yra

ir valstybės aspiracijų aspektas: jei mažoji valstybė tikslingai siekia saugumo garantijų iš tam tikro saugumo šaltinio, egzistuoja tikimybė, kad ji jas vieną dieną gaus, nes saugumo garantijų suteikimas – abipusis procesas tarp „saugumo vartotojo“ ir „saugumo tiekėjo“. Taigi, galima teigti, kad ilgalaikės valstybės pasirinktys apima tiek jau esamas garantijas, tiek valstybės aspiracijas. Taigi, nustatant šalies saugumo modelį, reikia atsižvelgti į užsienio politikos ir saugumo politikos pasirinktis jau esamų garantijų ir aspiracijų lygmeniu. Tai galima pavaizduoti 2x2 matrica:

3 lentelė: Saugumo modelio nustatymo schema

	Užsienio politikos	Saugumo politikos
Garantijos	Nusistovėję tarptautinio bendradarbiavimo formatai	Esamos daugumo garantijos
Aspiracijos	Siekiami bendradarbiavimo formatai	Siekiamos saugumo garantijos

1.4.2 Saugumo modelių atmainos: aljansas, neutralitetas, komplementarizmas

Iki Šaltojo karo pabaigos buvo išskiriami trys pagrindiniai mažųjų valstybių saugumo modeliai: aljansas, neutralitetas ir narystė tarptautinėse organizacijose⁴². Skiriamos kelios tiek aljanso, tiek ir neutraliteto formos. Aljanso saugumo modelis gali įgauti aljanso su didžiąja valstybe, mažųjų valstybių aljanso ir mišraus (mažųjų ir didžiųjų valstybių) aljanso formas⁴³. Tuo tarpu neutralitetas gali būti išreikštas „grynąja“ forma kaip siekis atsiriboti nuo „aukštos geopolitinės įtampos“ arba įgauti švelnesnę formą tiesiog kaip neprisijungimas⁴⁴. Pasak kai kurių autorių, neutralitetas – vienas būdingiausių mažųjų valstybių elgsenos tarptautinėje arenoje būdų⁴⁵. Trečiasis literatūroje išskiriamas mažųjų valstybių saugumo modelis – narystė tarptautinėse organizacijose, šio darbo autorės manymu, nebėra relevantiškas, nes šiandieninėje tarptautinėje sistemoje narystė tarptautinėse organizacijose tapo privaloma, savotiška „moraline pareiga“ daugumai „normalių“ valstybių, nepriklausomai nuo jų dydžio ir pasirinkto saugumo modelio. Dėl šios priežasties narystė tarptautinėse organizacijose kaip mažosios valstybės saugumo modelis dabartinėje tarptautinėje sistemoje prarado

⁴² Amstrup, 170-173

⁴³ Hakan Wiberg, “The security of small nations: challenges and defences”. *Journal of peace research*, 1987 Vol. 24 No.4, 343

⁴⁴ Kotchikian, 8-9

⁴⁵ Amstrup, 170

aktualumą. Tačiau būtina pabrėžti, kad šis teiginys neapima tarptautinių organizacijų, narystė kuriose reiškiasi aljanso forma (pvz., NATO).

Šaltojo karo metu mažosios valstybės turėjo tik dvi pasirinktis – prisijungti arba neprisijungti prie vienos iš supergalybių stovyklos, ką ir atspindi tuo metu dominavę mažųjų valstybių saugumo modeliai. Žlugus dvipolei tarptautinei sistemai, susiformavo dar vienas galimas mažosios valstybės saugumo modelis – komplementarizmas (saugumas užsitikrinamas iš keleto saugumo šaltinių, papildančių vienas kitą). Pagrindinis komplementarizmo šalininkų argumentas – šiuolaikinėje tarptautinėje arenoje nė viena galia negali užtikrinti 100 proc. mažosios valstybės (ypač – esančios „geopolitinėje kryžkelėje“) saugumo, todėl saugumas turi būti „susikomplektuojamas“ dalimis iš kiek įmanoma daugiau saugumo šaltinių⁴⁶. Kadangi komplementarizmas kaip saugumo modelis – dabartinės tarptautinės sistemos „naujovė“, akademinėje literatūroje šis mažosios valstybės saugumo modelis dar kol kas nėra išsamiau išnagrinėtas.

Reikia pastebėti, kad visi trys dažniausiai sutinkami mažųjų valstybių saugumo modeliai – aljansas, komplementarizmas ir neutralitetas – turi savų privalumų ir trūkumų (žr. 4 lentelę).

Pagrindinis aljanso modelio privalumas – aiškiai apibrėžta užsienio politikos kryptis, tikslai ir prioritetai. Dėl aiškaus „saugumo tiekėjo“ apibrėžimo daug lengviau susiformuoja politinis konsensusas valstybės viduje dėl užsienio ir saugumo politikos krypčių, kas yra labai svarbu mažajai valstybei, nes tuomet politinio elito rotacija nekelia grėsmės saugumo modelio tęstinumui. Be to, aljanso modelis yra ilgalaikiškesnis nei kiti du saugumo modeliai, nes, vieną kartą pasirinkusi, valstybė neturi nuolat persvarstyti savo pozicijų (minimalus balansavimo efektas). Didžiausias šio modelio trūkumas – alternatyvų nebuvimas „saugumo tiekėjo“ silpimo atveju (tuomet tenka ieškoti naujo „tiekėjo“ arba keisti modelį).

Neutraliteto modelis naudingiausias diversifikuotus prekybinius ryšius norinčioms turėti valstybėms. Tačiau mažajai valstybei, esančiai „aukštos geopolitinės įtampos erdvėje“, neutralizmą dėl nuolatinio išorės spaudimo išlaikyti labai sunku.

Komplementarizmą galime pavadinti „šių laikų atradimu“. Jei aljansas ir neutralitetas žymėtų priešingus skalės kontinuumus, komplementarizmas atsidurtų bemaž viduryje tarp jų. Nors šis saugumo modelis leidžia saugumą užsitikrinti

⁴⁶ Panarmenian, „Armenian FM: Armenia Should Continue Complementary Policy Next Year“. 2005 12 27, www.panarmenian.net [Žiūrėta 2006 05 03]

mažesniais kaštais nei aljanso atveju, egzistuoja plati balansavimo erdvė, tačiau mažąją valstybę su „saugumo tiekėjais“ visgi sieja abipusio įsipareigojimo ryšiai. Tačiau šis modelis neišvengia ir trūkumų, didžiausias kurių – komplementarizmo sėkmė labai priklauso nuo valdžios sugebėjimo balansuoti tarp kelių saugumo šaltinių. Kyla pavojus, kad, pasikeitus valdžiai, saugumo modelio gali nepavykti išlaikyti.

4 lentelė: Mažųjų valstybių saugumo modelių privalumai ir trūkumai

	Privalumai	Trūkumai
Aljansas	Aiškiai apibrėžti užsienio politikos prioritetai ir tikslai, konsensusas valstybės viduje užsienio politikos klausimais.	Valstybės saugumas stipriai sumažėtų, jei saugumo šaltinis nusilptų ar sustiprėtų grėsmės šaltinis. Mažai alternatyvų.
Komplementarizmas	Nedideli kaštai (gerai išnaudota konjunktūra), plačios balansavimo ir performavimo galimybės.	Šis modelis labai priklauso nuo valdžios gebėjimo derinti skirtingus interesus. Grėsmė, kad, pasikeitus valdžiai, keisis saugumo modelis
Neutralitetas	Pagrindinis – galimybė palaikyti diversifikuotus ekonominius ryšius.	Jei neutralitetas nėra istorinis, labai sunku jį išlaikyti dėl patiriamo spaudimo.

2. PIETŲ KAUKAZO VALSTYBIŲ SAUGUMO MODELIŲ ANALIZĖ

Šioje darbo dalyje analizuojamas klausimas, kokie veiksniai potencialiai lemia, kad Pietų Kaukazo valstybės, nors būdamos maksimaliai panašiose (nors ir ne identiškose) išorės sąlygose, savo saugumui užsitikrinti renkasi skirtingus saugumo modelius.

2.1. Pietų Kaukazo valstybių padėtis tarptautinėje arenoje

Šiame poskyryje bus plačiau aptartas ir detaliau pagrįstas teiginys, kad Pietų Kaukazo valstybės yra maksimaliai panašiose išorės sąlygose. Būtina pabrėžti, kad greta išorinių sąlygų panašumo, Pietų Kaukazo regione reiškiasi ir „išorinis regionalizmas“, kas reiškia, kad Pietų Kaukazo valstybės tiek didžiųjų galių yra traktuojamos kaip vieningas regionas, tiek ir pačios „elgiasi“ regioniškai, nors ir neįgamos Pietų Kaukazo regioniskumą. „Išorinio regionalizmo“ tendencija dar labiau sustiprina išorinių sąlygų panašumo faktorių, nes, visų pirma, yra tiesiogiai susijęs su didžiųjų galių politika Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu (ir pačių Pietų Kaukazo valstybių „elgsena“ didžiųjų galių atžvilgiu).

Žvelgiant „iš išorės“, Pietų Kaukazo valstybės susiduria su panašiomis tendencijomis ir grėsmėmis, pagrindinės kurių yra šios:

- Jos visos yra didžiųjų galių interesas, tačiau nė viena nėra tokia svarbi didžiosioms galioms (JAV ir ES), kad gautų tvirtą paramą;
- Rusija visas Pietų Kaukazo valstybes traktuoja kaip savo įtakos objektus (išimtinę interesų erdvę);
- Nė viena valstybė neturi stabilų saugumo garantijų (Armėnija yra KSSO nare, bet KSSO kolektyvinės gynybos garantijos suformuluotos gana nekonkrečiai; Gruzija intensyviau nei kitos Pietų Kaukazo valstybės bendradarbiauja su NATO, tačiau irgi dar ne saugumo garantijų lygmenyje);
- Visos turi įtemptus regioninius santykius, iš esmės nepalankius mažosioms valstybėms;
- Visos trys Pietų Kaukazo valstybės susiduria su „išaldytų“ konfliktų problema ir jų keliamomis grėsmėmis.

Objektyvių išorės sąlygų panašumo patvirtinimas – „išorinio regionalizmo“ reiškinys, rodantis, kad didžiosios galios Pietų Kaukazą traktuoja kaip regioną. Tai savo ruožtu rodo, kad nežymus valstybių išorinių sąlygų skirtumas nepaneigia bendro jų panašumo.

Pietų Kaukazas istoriškai ilgą laiką buvo visiškai dominuojamas Rusijos bei išitraukęs į regioninius politikos „žaidimus“, o didžiąsias galias (JAV ir ES) domino labai ribotai. Kaip taikliai pastebėjo Gruzijos ekspertas A. Ruseckis, Pietų Kaukazas yra „biferis tarp trijų krokodilų“⁴⁷ (turima omenyje Rusiją, Iraną ir Turkiją).

Bet nuo XXI a. pradžios situacija ėmė keistis. Po 2001 m. 9/11 įvykių padidėjo JAV susidomėjimas Pietų Kaukazo valstybėmis (pirmiausiai – Azerbaidžanu dėl patogios geostrateginės padėties)⁴⁸. Šiuo metu visų trijų Pietų Kaukazo valstybių bendradarbiavimas su JAV/NATO yra institucionalizuotas. Armėnija ir Azerbaidžanas bendradarbiauja su NATO Individualios partnerystės veiksmų plano (angl. *Individual partnership action plan* – IPAP) rėmuose, Gruzija jau yra perėjusi į Intensyvaus dialogo stadiją, ir, nors 2008 m. balandžio 2-4 d. Bukarešte vykusio NATO viršūnių susitikimo metu ir nebuvo pasirašytas Narystės veiksmų planas (angl. *Membership action plan* – MAP), tačiau Gruzijai buvo pažadėta, kad anksčiau ar vėliau ji taps aljanso nare⁴⁹. Be to, visos Pietų Kaukazo valstybės su JAV yra pasirašiusios dvišalius susitarimus dėl karinio bendradarbiavimo⁵⁰ ir JAV iš savo biudžeto kasmet joms skiria dotacijas saugumo sektoriaus reformoms paremti⁵¹.

Didėja ir ES susidomėjimas Pietų Kaukazu: 2004 m. Pietų Kaukazas buvo įtrauktas į EKP programą⁵², o 2006 m. lapkritį su visomis valstybėmis buvo pasirašyti Veiksmų planai⁵³. Tai lėmė du veiksniai:

a) ES plėtra ir „priartėjusios“ grėsmės iš Pietų Kaukazo (Pietų Kaukazas – tranzitinis regionas tarptautinėms organizuotoms nusikalstamoms veikloms: prekybai

⁴⁷ Alexander Rusetsky, „Regional security issues – view from Georgia“. Kn. A.C.Aldis (ed.), *Shaping an environment for peace, stability and confidence in South Caucasus – the role of international and regional security organisations*, P39, UK Ministry of Defence, July 2002, 16

⁴⁸ Ilan Berman, „The new battleground: Central Asia and the Caucasus“, *The Washington Quarterly*, Winter 2004-2005, 50-62

⁴⁹ Eastweek, „Ukraine, Georgia and Russia on the results of the NATO summit in Bucharest: reactions and forecasts“. Eastweek, Issue 13(122), 9 April 2008, Center for Eastern Studies, Warsaw, 4

⁵⁰ Berman, 62

⁵¹ Jim Nichol, „Armenia, Azerbaijan, Georgia: security issues and implications for US interests“. CRS report for Congress (received through CRS web), Congressional research service, the library of Congress, 26

⁵² Audrius Poviliūnas, „South Caucasus in the context of European Neighbourhood Policy“. *Lithuanian foreign policy review*, No. 17, 2006, 127-143, 127

⁵³ RFE/RL, „EU: Armenia, Azerbaijan, And Georgia Sign Accords“. 2006 11 14, www.rferl.org [Žiūrėta 2006 11 15]

narkotikais, žmonėmis, ginklais, kontrabandai)⁵⁴. Tai tapo ypač aktualu po paskutinės ES plėtros – 2007 m. sausio 1 d. prie ES prisijungus Rumunijai ir Bulgarijai⁵⁵. Grėsmių priežastys (taip pat – ir iš „išaldytų“ konfliktų zonų) – „minkštojo“ saugumo trūkumai (žemas pragyvenimo lygis, nereformuotos institucijos, prasta infrastruktūra). O tai gali būti „išstaisyta“ su ES pagalba.

b) naujųjų ES šalių (būtent – Lietuvos ir Lenkijos) aktyvus lobizmas.

Pietų Kaukazo valstybės, nors dėl istorinių ir politinių priežasčių nepasižyminčios vieningumu, didžiųjų galių yra traktuojamos kaip regionas. Taip yra ne tik dėl to, kad geografiškai šios valstybės sudaro kompaktišką darinį – regioną (žr. 1 priedą), tačiau ir dėl to, kad didžiosioms galioms (ypač – JAV ir ES), nepaisant tarpvalstybinių skirtumų, Pietų Kaukazo regionas gali atlikti vieningą geopolitinę funkciją⁵⁶ (žr. 5 lentelę).

5 lentelė: Pietų Kaukazo geopolitinės funkcijos⁵⁷:

Geopolitiniai veikėjai	Pietų Kaukazo regiono geopolitinė funkcija
JAV	<ul style="list-style-type: none"> • Placдарmas kovoje prieš terorizmą • Barjeras, trukdantis susiformuoti Rusijos-Irano ašiai • Tiltas užsitikrinant geoenergetinį saugumą
ES	<ul style="list-style-type: none"> • Vartai į Artimuosius ir Vidurio Rytus • Barjeras nuo grėsmių, plintančių iš Artimųjų Rytų • Tiltas užsitikrinant geoenergetinį saugumą
Rusija	<ul style="list-style-type: none"> • Barjeras (nuo Turkijos) • Placдарmas (įtakai į Iraną ir Artimuosius Rytus plėsti)

ES ir JAV bendradarbiavimo su Pietų Kaukazu ypatybė – **regioninis požiūris** – bendradarbiavimo formatai skiriami ne konkrečiai valstybei, o visam regionui. Vienas būdingiausių Pietų Kaukazo „regioniškumo“ įrodymų – Veiksmų planų Europos kaimynystės politikos (EKP) programos rėmuose tvirtinimas: nors Armėnija ir Gruzija

⁵⁴ Svante F.Cornell, „The growing threat of transnational crime”. Pael Baev et.al., *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Chaillot papers no. 65, Institute for security studies, European Union, Paris, December 2003, 23

⁵⁵ Elkhan Nuriyev, *EU policy in the South Caucasus. A view from zerbaijan*. Centre for European policy studies, CEPS Working document No. 272, July 2007, 2

⁵⁶ Galimas ir paprastesnis šio reiškinio aiškinimas: didžiosioms valstybėms mažas valstybes „grupuoti” yra paprasčiau dėl mažųjų valstybių gausos, o „sugrupavus” mažąsias valstybes pasaulio vaizdas tampa aiškesnis.

⁵⁷ Laura Kirvelytė, *Lietuvos bendradarbiavimas su Pietų Kaukazo valstybėmis: priežastys ir poveikis Lietuvos struktūrinei galiai*. Bakalauro darbas (vadovas – dr. T.Janeliūnas), Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006 05 25, 30

buvo pasirengusios Veiksmų planus su ES tvirtinti anksčiau nei Azerbaidžanas⁵⁸, buvo laukiama, kol Azerbaidžanas susitvarkys kilusias problemas⁵⁹ ir visos trys Pietų Kaukazo valstybės Veiksmų planus su ES EKP programos rėmuose pasirašė vienu metu.

Galima išskirti šias priežastis, dėl ko JAV ir ES taiko regioninį požiūrį Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu:

1. Pietų Kaukazas didžiųjų galių atžvilgiu yra regionas, atliekantis vieningą geopolitinę funkciją.

2. Vakarams atskiros Pietų Kaukazo valstybės nėra tiek svarbios, kad matytų poreikį jas išskirti kaip atskiras.

3. Pačios Pietų Kaukazo valstybės geba formuluoti panašius politikos Vakarų atžvilgiu prioritetus: kadangi Pietų Kaukaze ypač stipri konkurencija tarp valstybių, bent nedidelis atsilikimas nuo kitų valstybei būtų pražūtingas.

Rusija Pietų Kaukaze taip pat turi regioninių tikslų – atkurti savo įtaką. Pietų Kaukazas Rusijai yra svarbus dėl mažiausiai trijų priežasčių:

1. Saugumo klausimas. Rusija Pietų ir Šiaurės Kaukazą mato kaip bendrą saugumo sistemą: stabilumas Pietų Kaukaze, palaikančiame ir remiančiame Rusijos politiką, leistų efektyviau išspręsti konfliktą su Šiaurės Kaukazu (pvz., Pankisio tarpeklio problema: šioje sunkiai prieinamoje Gruzijos vietoje mėgsta slėptis čečėnų teroristai, tuo tarpu Gruzija Rusijos pareiškimus dėl Pankisio vertina kaip politinę ataką). Be to, Rusijos konfliktas su Šiaurės Kaukazo regionu yra didelė grėsmė jos santykiams su pačiomis Pietų Kaukazo valstybėmis, ypač – Gruzija. Vienas charakteringiausių pavyzdžių – antrojo Čečėnijos karo metu Rusijos bombonešiai, bombarduodami Čečėniją, „suklydo“ ir subombardavo kelis gruzinų kaimus⁶⁰. Tačiau Rusija nenori, kad Pietų Kaukazas taptų stabilesnis ir ekonomiškai patrauklesnis už pačią Rusiją, kas sudarytų sąlygas Pietų Kaukazui tapti nauju traukos centru Šiaurės Kaukazo tautomis.

2. Geoenergetinis aspektas: Maskva yra suinteresuota, jog pagrindiniai naftos ir dujų eksporto maršrutai eitų per jos teritoriją, kad Rusijai duotų tiek politinių, tiek ekonominių dividendų (šiuo metu šis interesas silpsta).

⁵⁸ Arka, “Heikki Talvitie: negotiations on cooperation of south Caucasian countries with European Union postponed for one month because of Azerbaijan”. 2005 09 29, www.arka.am [Žiūrėta 2005 10 01]

⁵⁹ Azerbaidžanas buvo užmezgęs prekybinius-komunikacinius ryšius su nepripažintu Šiaurės Kipru, o Kipras, būdamas ES nariu, nedavė pritarimo svarstyti Veiksmų planą su Azerbaidžanu.

⁶⁰ M.A.Smith, *Geopolitical challenges to Moscow in the Transcaucasus*. F67, Conflict studies research center, UK Ministry of Defence, 1999, 1

3. Rusiją Pietų Kaukazo atžvilgiu kamuoja „imperinė atmintis“: dėl glaudžių istorinių sąsajų šis regionas suvokiamas kaip išimtinę savo interesų sklaidos erdvę.

Tačiau Rusijos politika Pietų Kaukaze ypatinga tuo, kad remiasi skirtumų išnaudojimo principu: siekiant bendro visame regione tikslo (išlaikyti ir stiprinti savo įtaką), su kiekviena valstybe Rusija palaiko dvišalius santykius, panaudojant individualias politikos priemones⁶¹. Toks veikimo būdas pasirinktas dėl:

1. efektyvumo siekio: individualiai parinktos politikos priemonės visada efektyvesnės nei „bendras receptas skirtingomis ligomis sergantiems ligoniams“;
2. tarpvalstybinių konfliktų/įtampų išlaikymo ir valdymo. Kas šiuo metu vis dar yra viena pagrindinių prielaidų Rusijos įtakos regione išlaikymui.

Kaip jau buvo minėta, mažoji valstybė, siekdama užsitikrinti savo saugumą „saugumo tiekėjo“ pagalba, turi būti svarbi pastarajam. Šiuo metu vadinamąjį „globalų trikampį“ sudarantys veikėjai – JAV, ES ir Rusija – turi interesų Pietų Kaukazo regiono valstybėse (žr. 6 lentelę). Esminis dalykas yra tai, kad Pietų Kaukazo valstybės turi galimybes užsitikrinti savo saugumą išorinio saugumo šaltinio pagrindu (nes globalūs veikėjai jomis domisi). Tai, ar didžiųjų veikėjų interesai regione labiau linkę būtų persidengiančiais, ar persikertančiais, lemia balansavimo tarp pasirinkčių galimybes: jei dominuoja persidengiantys interesai, valstybių balansavimo tarp skirtingų galios šaltinių galimybės platesnės, ir atvirkščiai – vyraujant persikertančių interesų tendencijai mažosios Pietų Kaukazo valstybės privalo tvirčiau rinktis „galios šaltinį“.

6 lentelė: Globalių geopolitinių veikėjų interesų Pietų Kaukazo regione sankloda⁶²:

Geopolitiniai veikėjai	Koherentiški interesai	Persikertantys interesai
JAV ir ES	Pietų Kaukazo valstybių demokratizacija. Stabilumo kūrimas Pietų Kaukaze Provakarietiškos orientacijos palaikymas.	Potencialiai – geoenergetika: alternatyvus naftos ir dujų šaltinis (resursai riboti, o jų nori ir ES, ir JAV, tačiau jei jų pakanka, interesų susikirtimo nėra)
JAV ir Rusija	Kova prieš terorizmą	Geoenergetika (naftotiekių ir dujotiekių maršrutai). Pietų Kaukazo valstybių demokratizacija. Provakarietiškos orientacijos palaikymas.
Rusija ir ES	Organizuoto nusikalstamumo	Geoenergetika (naftotiekių ir dujotiekių

⁶¹ Maciej Falkowski, *Russia's policy in the Southern Caucasus and Central Asia*. Centre for Eastern Studies, Warsaw, May 2006, 49

⁶² Kirvelytė, 25

	pažabojimas	maršrutai). Pietų Kaukazo valstybių demokratizacija. Provakarietiškos orientacijos palaikymas.
--	-------------	--

XX a. 10 dešimtmetyje Armėnijos užsienio politika buvo orientuota Rusijos-Irano (žiūrint geografiškai, Šiaurės-Pietų), tuo tarpu Azerbaidžano, iš dalies – ir Gruzijos – Turkijos-JAV (Vakarų) kryptimi. Tačiau pastaruoju metu pastebima, jog nebėra tokios griežtos takoskyros tarp Armėnijos, Azerbaidžano ir Gruzijos užsienio politikos vektorių.⁶³ Vienas iš galimų paaiškinimų tokiam reiškiniui yra tai, kad didžiųjų geopolitinių veikėjų politika Pietų Kaukaze – viena kitą amortizuojančios/švelninančios įtakos ašys. Viena vertus, JAV, o ypač – ES politika Pietų Kaukaze orientuota regioniniu principu. Kita vertus, Rusija, savo politikoje išnaudodama Pietų Kaukazo valstybių skirtumus (ir manipuliudama jais), turi tikslą kuo labiau suskaidyti regioną. To pasekoje diferencijuojasi valstybių užsienio ir saugumo politikų kryptys. Tačiau susidūrus dviems skirtingiems procesams, nė vienas jų nesireiškia labai charakteringai.

Taigi, kaip matome, Pietų Kaukazo valstybės, nors to ir nepripažindamos, „elgiasi“ kaip regionas. Tačiau būtina pastebėti, kad Pietų Kaukazo valstybių regioniškas yra neigiamas pobūdžio – vienodų bendradarbiavimo su didžiosiomis galiomis (JAV ir ES) formatų siekiama bijant, kad kita valstybė neįgytų didesnio santykinio pranašumo regione.

⁶³ Annie Jafalian, *Influences in the South Caucasus: opposition and convergence in axes of cooperation*. P42, Conflict studies research centre, UK Ministry of Defence, February 2004, 1

2.2 Pietų Kaukazo valstybių saugumo modeliai

Nors, kaip buvo pristatyta ankstesniame skyriuje, potencialiai atlikdamos tas pačias geopolitine funkcijas ir turėdamos panašius iššūkius savo saugumui, Pietų Kaukazo valstybės renkasi skirtingus saugumo modelius: Gruzija – aljansą, Armėnija – komplementarizmą, Azerbaidžanas – neutralitetą. Šioje dalyje bus pristatyta išsamesnė Pietų Kaukazo valstybių saugumo modelių apžvalga.

Pažymėtina, kad iš visų Pietų Kaukazo valstybių pilną strateginių dokumentų hierarchiją (nacionalinio saugumo koncepciją, karinę strategiją, užsienio politikos strategiją) turi tik Gruzija⁶⁴. Armėnija 2007 m. pradžioje priėmė Nacionalinio saugumo strategiją, Azerbaidžanas 2007 m. gegužę patvirtino Nacionalinio saugumo koncepciją („koncepcija“ ir „strategija“ šiuo atveju nurodo į dokumentų formos skirtumus, tačiau visi jie yra to paties strateginio lygmens).

Gruzija savo užsienio ir saugumo politiką aiškiai orientuoja aljanso su JAV link. Visuose minėtuose strateginiuose dokumentuose pabrėžiama, kad Gruzija siekia tapti JAV dominuojamos kolektyvinio saugumo struktūros – NATO – dalimi ir pareiškia, kad šalis neketina skirti papildomų išteklių Rusijos dominuojamų struktūrų (kalbama konkrečiai apie NVS) plėtrai⁶⁵. Reikia pažymėti, kad Gruzija ne kartą yra svarsčiusi galimybę pasitraukti iš NVS. Lojalumą JAV taip pat įrodo ir faktas, kad Gruzija, turėdama labai silpnas karines pajėgas, vis vien siekia aktyviai prisidėti prie JAV vykdomų karinių operacijų. Tvirtų saugumo garantijų Gruzija kol kas gavusi nėra, tačiau jos bendradarbiavimas su NATO yra toliausiai pažengęs iš visų Pietų Kaukazo valstybių – Gruzija jau yra pradėjusi intensyvų dialogą su Aljansu. 2008 m. balandžio 2-4 d. Bukarešte vykusio NATO viršūnių susitikimo metu Gruzijai buvo pažadėta, kad jos narystė Aljanse – tik laiko klausimas⁶⁶. Taigi, ir pagrindinės aspiracijos saugumo politikos srityje glaudžiai siejamos su NATO (JAV). Užsienio politikos srityje, nors egzistuoja nusistovėję institucionalizuoti bendradarbiavimo NVS erdvėje formatai, Gruzija siekia kiek įmanoma glaudesnio bendradarbiavimo su Vakarų struktūromis, visų pirma – ES. Tačiau bendradarbiavimo ar galimos narystės ES aspiracijos nėra tokios stiprios kaip NATO atveju. Taigi, stiprios Gruzijos aspiracijos ir nemenki

⁶⁴ Šiuos dokumentus galima rasti Gruzijos užsienio reikalų ministerijos tinklapyje, www.mfa.gov.ge

⁶⁵ *Foreign policy strategy 2006-2009, National Security Concept of Georgia, Georgian National Military Strategy.*

⁶⁶ Eastweek, “Ukraine, Georgia and Russia on the results of the NATO summit in Bucharest: reactions and forecasts”. Eastweek, Issue 13(122), 9 April 2008, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 4

pasiekimai bendradarbiavimo su JAV srityje patvirtina, kad Gruzija taiko aljanso saugumo modelį.

Toks Gruzijos demonstruojamas superlojalumas JAV neabejotinai duoda teigiamų rezultatų šaliai, tačiau tuo pat metu iškelia ir keletą rizikos faktorių. Visų pirma, kyla abejonių, ar Gruzija yra tokia svarbi JAV, kad ši, prireikus pasirinkti, vardan Gruzijos gadintų santykius su Rusija⁶⁷. Antra, jei JAV ir Rusijos santykiai ženkliai pablogėtų, taip pat kyla abejonių, ar JAV norėtų prisiimti Gruzijos problemas.

Tuo tarpu Gruzijos kaimynė Armėnija stengiasi išvengti aukščiau įvardinto pavojaus ir siekia bendradarbiavimą su didžiosiomis išorės galiomis įvardinti ne kaip alternatyvas, o kaip vieno proceso vienas kitą papildančius komponentus. Keletą metų gyvavusio Armėnijos politinėje praktikoje ir politiniame diskurse ir 2007 m. pradžioje įtvirtinto Nacionalinio saugumo strategijoje komplementarizmo modelio esmė – suderinti keleto skirtingų, dažnai net priešingų saugumo šaltinių teikiamas saugumo garantijas, taip „susikomplektuojant“ savo nacionalinį saugumą iš kelių šaltinių⁶⁸.

Saugumo garantijų srityje Armėnija, vienintelė iš Pietų Kaukazo valstybių, turi kolektyvinio saugumo garantijas, kurias jai teikia kolektyvinio saugumo sutarties organizacija (KSSO)⁶⁹. Tačiau, nepaisant dalyvavimo Rusijos dominuojamoje kolektyvinio saugumo struktūroje, Armėnija saugumo aspiracijų lygmeniu siekia intensyviau bendradarbiauti su NATO, taip diversifikuodama savo saugumo ryšius. Ir tai Armėnijai neblogai sekasi: Armėnijos-NATO bendradarbiavimas vyksta pagal Individualios partnerystės veiksmų planą (angl. *Individual Partnership Action Plan* – IPAP), be to, Armėnijos kariai dalyvauja taikos palaikymo misijoje Irake⁷⁰. Tačiau Armėnija yra pareiškusi, kad, nors ir sieks intensyvaus bendradarbiavimo, narystės Aljanse neketina siekti⁷¹. Tai savaime suprantama, nes Armėnija teisiškai negalėtų priklausyti dviem priešingoms kolektyvinio saugumo sistemoms.

⁶⁷ Civil Georgia, “Russian, U.S. Diplomats Discuss Conflicts”. 2007 05 15, www.civil.ge [Žiūrėta 2007 05 20]

⁶⁸ Harutioun Khachatryan, “Armenia adopts a national security strategy”. 2007 03 21, CACI Analyst, www.cacianalyst.org/newsite/?q=node/4476 [Žiūrėta 2007 04 15]

⁶⁹ Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos įstatai. <http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm> [Žiūrėta 2006 11 30]

⁷⁰ Panarmenian, “Third Shift of Armenian Peacekeepers to Leave for Iraq January 18”. 2006 01 13, www.panarmenian.net [Žiūrėta 2006 01 15]

⁷¹ Regnum, “Глава МИД Армении: Ереван желает максимально углубить отношения с НАТО”. 2006 02 20, www.regnum.ru [Žiūrėta 2006 02 21].

Užsienio politikos srityje, vertinant regioniniu lygmeniu, Rusijos-Irano ašis yra bene vienintelė galim pasirinktis gilioje izoliacijoje atsidūrusiai Armėnijai⁷². Tačiau pastebima, kad NVS erdvėje Armėnijos aktyvumas nėra didelis: formuojant organizacijos reformavimo koncepciją, Armėnija laikosi gana pasyvios pozicijos. Tuo tarpu bendradarbiaujant su Vakarais, jaučiamas kur kas didesnis Armėnijos aktyvumas. Visų pirma, Armėnija, 2001 m. tapusi Europos Tarybos nare, kur kas sparčiau nei jos kaimynės vykdo priimtus išpareigojimus: jau 2005 m. pabaigoje patvirtinta reformuota Konstitucija, kurioje, pagal ET rekomendacijas, labiau subalansuojamos valdžios šakų galios ir kompetencijos. Antra, pakeistas rinkimų kodeksas. Ir galiausiai, ilgą laiką kritikuota už masinius pažeidimus rinkimų metu, 2007 m. gegužės 12 d. parlamento rinkimuose Armėnija pademonstravo maksimalias pastangas, kad rinkimai atitiktų tarptautinius standartus. 2006 m. pabaigoje Armėnija, kartu su Gruzija ir Azerbaidžanu, pasirašė Veiksmų su ES planą Europos kaimynystės programos (EKP) rėmuose. Turint omenyje, kad Armėnija nėra tokia geostrategiškai svarbi kaip Gruzija (atliekanti „vartų“ į Pietų Kaukazą vaidmenį) ar turtinga žaliavomis kaip Azerbaidžanas, minėti pasikimai bendradarbiavimo su Vakarais srityje yra išties svarbūs.

Taigi, galima teigti, kad nors Armėnija turi tvirtesnius ir stabilesnius ryšius su Rusija, pastaraisiais metais aktyviai besireiškiančios jos aspiracijos užmegzti intensyvesnius santykius su Vakarais ateityje gali duoti apčiuopiamų rezultatų⁷³, ko pasekoje Vakarų kryptis Armėnijos saugumo modelyje gali tapti ne šalutinė-papildoma, o „lygiavertė“ saugumo modelio komponentė.

Tuo tarpu Azerbaidžano taikomą saugumo modelį galima įvardinti kaip neutralų. Kadangi neutralitetas – labai kompliktuotas modelis, grynąja forma beveik nesireiškiantis, tai Azerbaidžano neutralumas apibrėžiamas regioniniame kontekste, lyginant jį su Gruzijos ir Armėnijos saugumo modeliais. Azerbaidžanas neturi jokių išorinių saugumo garantijų, o jo bendradarbiavimas su NATO, nors ir vykstantis tame pačiame lygmenyje, kaip ir Armėnijos (IPAP), išplaukia ne iš stiprių Azerbaidžano aspiracijų, o veikiau iš to, jog Vakarai Pietų Kaukazą traktuoja kaip regioną ir stengiasi su visomis valstybėmis daugiau ar mažiau išlaikyti bendradarbiavimo paritetą⁷⁴.

⁷² Annie Jafalian, *Influences in the South Caucasus: opposition and convergence in axes of cooperation*. P42, Conflict studies research centre, UK Ministry of Defence, February 2004, 1-3

⁷³ Javieras Solana, „Siekiantieji demokratijos verti ES paramos“. Lietuvos Rytas, 2006 05 03, Nr. 99

⁷⁴ Stepan Grigoryan, „The future of Southern Caucasus in the light of new geopolitical reconfiguration“. *Lithuanian foreign policy review*, No. 20, 2008, 102-111, 104

Azerbaidžano vangumą bendradarbiaujant su NATO iliustruoja ir gana menka pažanga, vykdam IPAP: jei Armėnija NATO atstovų yra girama už gerą IPAP vykdymą, tai Azerbaidžanas neretai susilaukia nemažai kritikos. Be to, pats Azerbaidžanas bendradarbiavimą su Aljansu traktuoja ne kaip potencialų būdą išoriniam saugumo šaltiniui užsitikrinti, o kaip priemonę vykdyti vidinei karinių jėgų modernizacijai⁷⁵ bei formuoti teigiamam šalies įvaizdžiui tarptautinėje arenoje, kas didina šalies galią (santykinę ir struktūrinę dimensijas) bei padeda mažajai valstybei įveikti „galios deficitą“.

Užsienio politikos srityje vienas stipriausių Azerbaidžano prioritetų – regioninis (apima platesnį regioną nei Pietų Kaukazas) bendradarbiavimas energetinių projektų įgyvendinimo srityje. Būtent „energetinis“ faktorius yra vienas lemiančių, kodėl užsienio politikos ir saugumo srityje Azerbaidžanas siekia kiek įmanoma ilgiau išsaugoti savo neutralumą: konkrečiai įvardijus išorinio saugumo šaltinį, Azerbaidžano prekybos angliavandeniliais ryšiai bei jo kaip „energetinio tilto“ funkcija gali nukentėti. Azerbaidžano polinkį į neutralitetą puikiai iliustruoja prezidento Ilhamo Alijevo frazė, kai jis, paklaustas apie energetinės alternatyvos Europai užtikrinimą, atsakė: „mes su niekuo nekonkuruojame, nekuriame jokių alternatyvų, o su Rusija esame kaimynai, džiaugiamės jų sėkmėmis“⁷⁶.

7 lentelėje pateikiami apibendrinti Pietų Kaukazo valstybių saugumo modeliai, jų privalumai ir trūkumai.

⁷⁵ Iš pokalbio su Azerbaidžano karinių pajėgų atstovu plk. Vugar Asgarov tarptautinio seminaro „Enlargement experience course: Lithuania's experience of integration into transatlantic community“. Political science department, Military Academy of Lithuania, Vilnius, 2007 05 18

⁷⁶ Rytas Staselis. „Alijevų dinastija: žodis ir veiksmas“. *Verslo klasė*, 2007 m. spalio, 85

7 lentelė: Pietų Kaukazo valstybių saugumo modeliai

	Saugumo modelis	Užfiksuotas	Apraiškos	Privalumai	Trūkumai
Gruzija	Aljansas (su JAV)	Nacionalinio saugumo koncepcijoje, karinėje strategijoje, užsienio politikos strategijoje.	Labai aiškus prioritetas narystei NATO, ryški konfrontacija su Rusija ir siekis pasitraukti iš jos dominuojamų struktūrų (NVS).	Aiškiai apibrėžti užsienio politikos prioritetai ir tikslai, konsensusas valstybės viduje užsienio politikos klausimais.	Valstybės saugumas stipriai sumažėtų, jei saugumo šaltinis nusilptų ar sustiprėtų grėsmės šaltinis (Rusija). Mažai alternatyvų.
Armėnija	Komplementa rizmas	Nacionalinio saugumo strategijoje	Bendradarbiavimas su visomis įmanomomis galiomis, bandant suderinti iš pažiūros nesiderinamus variantus (Armėnija, būdama KSSO nare, bendradarbiauja su NATO IPAP rėmuose)	Optimalu valstybei, esančiai prasčiausioje kaimynystės padėtyje ir neturinčiai reikšmingų gamtinių išteklių. Nedideli kaštai (gerai išnaudota konjunktūra), plačios performavimo galimybės.	Šis modelis labai priklauso nuo valdžios gebėjimo derinti skirtingus interesus, tuo tarpu politiniame gyvenime ir visuomenėje nėra konsensuso UP klausimu. Grėsmė, kad, pasikeitus valdžiai, keisis saugumo modelis
Azerbaidžanas	Neutralitetas	Nacionalinio saugumo koncepcijoje	„Balansuojama“ tarp didžiųjų galių, siekiama kuo mažiau susisaistyti instituciniais ryšiais.	Pagrindinis – galimybė palaikyti diversifikuotus ekonominius ryšius (aktualu angliavandeniliais turtingai valstybei).	Jei neutralitetas nėra istorinis, labai sunku jį išlaikyti dėl patiriamo spaudimo iš didžiųjų galių.

2.3. Saugumo modelio pasirinkimo veiksmų analizė

Skirtingi saugumo modeliai – aljansas, komplementarizmas ir neutralitetas – dėl skirtingų savo savybių yra tinkamiausi esant tam tikroms išorės sąlygoms. Tačiau Pietų Kaukazo regione valstybės saugumo modelio pasirinkimo teorinėse studijose sutinkamas teiginys, kad mažosios valstybės saugumo modelis yra tiesiogiai determinuotas valstybės geopolitinės padėties, nepaaiškina.

Remiantis teorinėms išvalgoms, Pietų Kaukazo valstybės, kaip priklausančios vienam regionui, turėtų taikyti vieningą saugumo modelį. Tačiau realybėje susiduriama su paradoksu: nors Pietų Kaukazo valstybės priklauso vienam regionui ir susiduria su panašiomis grėsmėmis, atsakas į jas (išreikštas saugumo modelio pavidalu) yra skirtingas.

Šioje darbo dalyje, taikant įvade pristatytą maksimalaus sutapimo metodą (MSDO), bus siekiama rasti, kas visgi skiria Pietų Kaukazo valstybes. Šiam tikslui pasiekti pasitelkiamos dvi priegios – „iš išorės“ – analizuojant išorinių sąlygų skirtumus, ir „iš vidaus“ – lyginant, kokie yra vidiniai valstybių pažeidimai, kaip pačios Pietų Kaukazo valstybės traktuoja grėsmes ir kaip šie suvokimai skiriasi.

2.3.1 Priega „iš išorės“: tarptautinės ir regioninės aplinkos analizė

Kaip jau buvo minėta, šiame darbe skiriami du veiksmų, veikiančių mažosios valstybės saugumo situaciją, tipai – vidiniai ir išoriniai. Išoriniais veiksniais laikomi tiek, kurie atsiranda valstybės sąveikos su kitais tarptautinių santykių veikėjais metu, tuo tarpu vidinių veiksmų kilmė (priežastis) slypi pačioje valstybėje.

Pritaikant O. F. Knudseno išskirtus ir teorinėje darbo dalyje pristatytus mažosios valstybės saugumą lemiančius išorinius veiksmus/kintamuosius (žr. 8 lentelę), galima išskirti veiksmus, kurie skiriasi trijų Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu (kurie bus analizuojami plačiau).

8 lentelė: Mažosios valstybės saugumas: išoriniai faktoriai (pagal O.F. Knudsen):

1.	Strateginė mažosios valstybės geografinės padėties svarba didžiosioms galioms	
2.	Įtampos tarp besivaržančių didžiųjų galių laipsnis	
2.	Pirmaujančios didžiosios valstybės galios ciklo fazė	
4.	Istoriniai ryšiai tarp mažosios valstybės ir artimiausios didžiosios galios	+
5.	Kitų (besivaržančių) didžiųjų galių politika mažosios valstybės atžvilgiu	
6.	Daugiašalio bendradarbiavimo formatų saugumo srityje egzistavimas, galintis iš dalies kompensuoti galios disbalansą (deficitą)	+

* Pliusais dešiniame 2 lentelės stulpelyje pažymėti tie faktoriai, kurie trijų Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu potencialiai galėtų būti skirtingi.

Pirmasis veiksnys – strateginė mažosios valstybės geografinės padėties svarba didžiosioms galioms – yra bendras visam Pietų Kaukazo regionui, nes visos didžiosios galios Pietų Kaukazą traktuoja regioniskai. Regioninės padėties traktuotės skirtumai pasitaiko, tačiau reiškiasi siaurais specifiniais klausimais, kurie nedaro reikšmingos įtakos valstybės saugumo modelio pasirinkimui. Strateginė Pietų Kaukazo geografinė padėtis reikšminga tiek, kiek leidžia minėtam regionui pritraukti didžiųjų galių dėmesį ir taip užsitikrinti „išorinį saugumo šaltinį“ (tai išsamiau buvo analizuota ankstesniame skyriuje). Antrasis kintamasis – įtampos tarp besivaržančių didžiųjų galių laipsnis – taip pat bendras visoms trimis Pietų Kaukazo valstybėms, nes regione varžosi tos pačios didžiosios galios.irmaujančios didžiosios galios ciklo fazė taip pat Armėniją, Azerbaidžaną ir Gruziją veikia vienodai. Ketvirtasis kintamasis – kitų (besivaržančių) didžiųjų galių politikos mažosios valstybės atžvilgiu – taip pat nėra reikšmingas Pietų Kaukazo atvejo analizei, nes kitos didžiosios galios – JAV ir ES – Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu taiko griežtai regioninį požiūrį. Kitaip tariant, tai nėra faktorius, galintis sukelti skirtingus rezultatus maksimaliai panašioms atvejams.

Du O. F. Knudseno išskirti kintamieji – istoriniai ryšiai tarp mažosios valstybės ir artimiausios didžiosios galios bei daugiašalio bendradarbiavimo formatų saugumo srityje egzistavimas, galintis iš dalies kompensuoti galios disbalansą (deficitą) – bus analizuojami plačiau kaip potencialiai galintys sukelti skirtingus rezultatus. Artimiausia didžioji galia Pietų Kaukazo regionui yra Rusija, su kuria regiono valstybės sieja artimi tiek istoriniai, tiek politiniai ryšiai. Tačiau, kalbant apie Rusijos faktoriaus poveikį valstybių saugumo modelių pasirinkimui, tikslingiau nagrinėti Pietų Kaukazo valstybių ir Rusijos santykius tik po SSRS griūties.

Analizuojant Pietų Kaukazo valstybių išorinės saugumo situacijos skirtumus, prie aukščiau įvardintų tikrinamų kintamųjų dar vertėtų pridėti regioninės padėties skirtumus. Nors visos Pietų Kaukazo valstybės turi įtemptus regioninius santykius, įtampų lygis skiriasi. Taip pat kaip atskiras kintamasis išskiriamas įsitvirtinimo išorinėje aplinkoje aspektas, nes iš jo gali kilti tam tikros grėsmės mažajai valstybei, kadangi pastaroji – labai priklausoma nuo aplinkos. Taigi, galima išskirti keturis išorinius faktorius, potencialiai galinčius veikti saugumo modelio pasirinkimą:

Išoriniai kintamieji

- Rusijos ryšiai (įvairiais lygmenimis) su Armėnija, Gruzija ir Azerbaidžanu;
- Pietų Kaukazo valstybių priklausymas daugiašalio bendradarbiavimo formatams saugumo srityje;
- Regioninių santykių specifika;
- Armėnijos, Gruzijos ir Azerbaidžano įsitvirtinimas išorinėje aplinkoje.

2.3.1.1 Rusijos politika Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu: skirtumų analizė

Kaip jau buvo minėta, Rusija Pietų Kaukazo atžvilgiu turi regioninių tikslų, tačiau Rusijos politikos Pietų Kaukaze ypatybė yra ta, jog pastaroji, skirtingai nuo JAV ar ES, siekdama regioninių tikslų (pagrindinis kurių – išlaikyti ir stiprinti savo įtaką regione), diferencijuoja politikos priemones visoms trims valstybėms. Šiame skyriuje aptariami būdingiausi Rusijos politikos bruožai Pietų Kaukazo valstybėse įvairiuose lygmenyse.

Gruzijos atžvilgiu Rusija siekia šių tikslų:

1. Slopinti augančią Gruzijos reikšmę ir įtaką Pietų Kaukazo regione (tapimą regiono lydere. Pavojai: poveikis Šiaurės Kaukazui bei geri Gruzijos santykiai tiek su Armėnija, tiek su Azerbaidžanu).
2. Slopinti Gruzijos euroatlantines ambicijas.
3. Kiek įmanoma atriboti Gruziją nuo Šiaurės Kaukazo (Pankisio tarpeklio problema⁷⁷).

⁷⁷ Tracey German, *Faultline or foothold? Georgia's relations with Russia and USA*. P41, Conflict studies research centre, UK Ministry of Defence, January 2004, 2

Poveikio vidaus politikai ypatybės. Per valdžios institucijas ir partijas Rusijos poveikis ribotas, nes visos Gruzijos politinės jėgos sutaria dėl šalies užsienio politikos krypties ir tikslų. Vienas iš poveikio būdų – Gruzijos politikų kompromitavimas ryšiais su Rusija⁷⁸. Tačiau pagrindinis Rusijos „įrankis“ veikti Gruzijos vidaus politiką - „išaldytų“ Abchazijos ir Pietų Osetijos konfliktų palaikymas.

Saugumas: Šiuo metu iš Gruzijos išvestos visos Rusijos karinės bazės (buvo Tbilisyje, Achalkalakyje ir Batumyje). Stebėtojai neišleidžiami į Gudautos karinę bazę (Abchazija), todėl Gruzijos valdžia tvirtina, kad Rusija visų savo karinių pajėgų iš šalies teritorijos dar neišvedė, nors Rusija tvirtina priešingai.

Gruzijos-Rusijos dvišaliai santykiai pasižymi labai dažnais su spec. tarnybomis susijusiais skandalais, kas rodo Rusijos spec. Tarnybų veiklos Gruzijoje aktyvumą.

Ekonomiką galima pavadinti paradoksaliausia Rusijos-Gruzijos dvišalių santykių sritimi. Viena vertus, Gruzija „baudžiama“ energetinių resursų tiekimo bei vynų, mineralinio vandens ir vaisių eksporto blokadomis. Kita vertus, kituose ekonomikos sektoriuose Gruzijos-Rusijos santykiai pakankamai geri: gausios investicijos į bankų, pramoninės gamybos, atsinaujinančios energetikos sektorius⁷⁹. Nereikia pamiršti ir fakto, kad nepolitizuotus dvišalius ekonominius santykius lemia ir ilgalaikiai dvišaliai verslininkų kontaktai (žmogiškasis faktorius).

Visuomenė: 1,5 proc. Gruzijos gyventojų – rusų tautybės⁸⁰. 80 proc. Abchazijos ir 90 proc. Pietų Osetijos gyventojų turi Rusijos Federacijos pasus. Taip pat separatistinių regionų gyventojai gauna socialines išmokas iš Rusijos. Be to, Rusijoje legaliai ir nelegaliai dirba didelis skaičius Gruzijos piliečių (ekonominiai migrantai).

2000 m. gruodį Gruzija buvo „nubausta“ už pernelyg provokarietišką užsienio politiką ir jai įvestas vizų režimas su Rusija⁸¹.

Tarptautinė arena. Gruzija Rusijos dominuojamos Nepriklausomų valstybių sandraugos (NVS) nare tapo 1993 m., prasidėjus pilietiniams karams Pietų Osetijoje ir Abchazijoje. Šiuo metu šalis aktyviai svarsto išstojimo iš NVS klausimą bei nuo 2002 m. nedalyvauja NVS Gynybos ministrų tarybos veikloje⁸².

⁷⁸ Eurasia insight, “Georgia: former Saasashvilio ally accuses government officials of murder, corruption”, 2007 09 25, www.eurasianet.org [Žiūrėta 2007 10 05]

⁷⁹ *Georgia: sliding towards authoritarianism?* International Crisis Group, Europe report No. 189 – 19 December 2007, 17-18

⁸⁰ Rytas Staselis, “Išgyventi be Rusijos”. Verslo klasė, 2007 sausis, 54-65, 56

⁸¹ Maciej Falkowski, *Russia's policy in the South Caucasus and Central Asia*. Centre for Eastern studies, Warsaw, June 2006, 51

⁸² Oficialus NVS internetinis puslapis: <http://cis.minsk.by/main.aspx?uid=200> [Žiūrėta 2008 05 15]

Kitas tarptautinėje arenoje besireiškiantis įtampos tarp Rusijos ir Gruzijos šaltinis – taikos palaikymo pajėgų „išaldytų“ konfliktų zonose formato klausimas. „Išaldytų“ konfliktų zonose kaip trečiosios šalies dislokuoti Rusijos taikdariai: Abchazijoje dislokuota 1600, Pietų Osetijoje – 500 Rusijos taikdarių. Tuo tarpu Gruzija siekia, kad Rusijos taikdariai konfliktų zonose būtų pakeisti multinacionalinėmis taikdariškais pajėgomis. Rusijos nepasitenkinimą didina ir tai, kad Gruzija – aktyvi antirusiško valstybių bloko GUAM narė⁸³.

Rusijos taktikos Gruzijos atžvilgiu ypatybės: stipri konfrontacija ir spaudimas „aukštosios politikos“ (angl. *high politics*) lygmenyje ir nuosaikesnė, labiau į bendradarbiavimą linkusi politika „žemosios politikos“ (angl. *low-politics*) lygmenyje. Tokiu būdu Gruzijos-Rusijos santykiai „iš išorės“ atrodo blogesni, nei yra iš tikrųjų (tačiau krizių atveju „kenčia“ abu lygmenys). Tokiu būdu Rusija „programuoja“ priešingų jėgų/interesų susikirtimą Gruzijos viduje.

Rusijos užsienio politikos uždavinys **Armėnijos** atžvilgiu - išlaikyti Armėniją kaip patikimą strateginį partnerį Pietų Kaukaze⁸⁴.

Poveikio vidaus politikai ypatybės: Armėnijoje egzistuoja aštri takoskyra tarp draugiškai (ar bent jau nuosaikiai) Rusijos atžvilgiu nusiteikusių politinių jėgų (komplementarizmo politikos iniciatoriai) – dabartinių aldančiojo elito (Respublikonų partija, iš dalies – Armėnijos Revoliucinė Federacija) – ir ekstremaliai provakarietiškos-antirusiškos opozicijos. Todėl Rusija remia Armėnijos valdantįjį elitą.

Saugumas: Rusijos 102 karinė bazė Giumri (2007 m., iškeliant Rusijos karinę bazę iš Achalkalakio Gruzijoje, ši bazė buvo dar papildyta karine įranga), atliekanti vieno iš Armėnijos nacionalinio saugumo ramsčio bei Rusijos dominuojamos Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos (KSSO) Pietų Kaukazo flango vaidmenį⁸⁵. Armėnija priklauso KSSO, tačiau realus saugumo garantijų klausimas – abejotinas. Pirma, tai aiškiai ir vienareikšmiškai neįtvirtinta dokumentuose⁸⁶. Antra,

⁸³ Egidijus Motieka et. al., *Nepriklausomų valstybių sandraugos raidos tendencijos: integraciją skatinantys ir ribojantys veiksniai*. Vilnius, 2007, 55-56

⁸⁴ Maria Raquel Freire, Licia Simao, “Armenian road to democracy: dimensions of tortuous process”. CEPS working document No. 267, May 2007, 10

⁸⁵ Alexander Nikitin, „The end of „post-soviet space“. The changing geopolitical orientations of the newly independent states“. Russia and eurasia briefing paper, February 2007, Chatham House. Paimta iš <http://www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/rep/BPnis0207.pdf> [žiūrėta 2007 03 06]

⁸⁶ Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos įstatai. <http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm> [Žiūrėta 2006 11 30]

saugumo garantijos teikiamos tik valstybei, o Armėnijai labiausiai tikėtina grėsmė – karas Kalnų Karabache. Kadangi Kalnų Karabachas *de jure* nėra integrali Armėnijos dalis, karo veiksmų atveju teisiškai pagrįsti saugumo garantijų neįmanoma. Rusijos karinės pajėgos dislokuotos Armėnijos-Turkijos pasienyje⁸⁷. Tačiau Armėnija bendradarbiauja su NATO Individualios partnerystės veiksmų plano (angl. Individual partnership action plan – IPAP) rėmuose. Dar daugiau, Armėnijos nacionalinės karinės pajėgos reformuojamos pagal NATO standartus⁸⁸.

Ekonomika: 100 proc. Armėnijos energetikos sektoriaus valdo Rusija⁸⁹. Tačiau pastaruoju metu Armėnija užsitikrino nedideles energetinių resursų tiekimo alternatyvas: elektros energijos – iš Gruzijos, dujų – iš Irano. Armėnijos vyriausybė nuo 2002 m. vykdo privatizacijos už valstybės skolą programą su Rusija, todėl vis daugiau šalies pramonės objektų pereina į Rusijos rankas⁹⁰. Aukštas investicijų lygis, tačiau prekyba – mažiausiai priklausoma nuo Rusijos visame Pietų Kaukaze (žr. 2 priedą).

Visuomenė: Rusų nacionalinė mažuma Armėnijoje – mažiausia visame Pietų Kaukaze – 0,5 procento⁹¹. Tačiau Rusijoje gyvena apie 2,5 mln. Armėnijos migrantų⁹². Dėl to auganti ksenofobija Rusijoje potencialiai kelia grėsmę Armėnijos-Rusijos santykiams. Po 2005 m. pabaigoje įgyvendintos konstitucinės reformos Armėnijoje panaikintas dvigubos pilietybės draudimas, taigi, Rusijoje gyvenantys Armėnijos piliečiai turi galimybę gauti ir Rusijos pilietybę, o tai sudaro sąlygas Rusijai daryti įtaką šios mažos Pietų Kaukazo valstybės vidaus politikai.

Tarptautinė arena: ginčytinų klausimų nėra.

Rusijos elitas Armėniją laiko tradicine Rusijos partnere, todėl jos veiksmai tarptautinėje arenoje vertinami gana „atleidžiai“. Tuo tarpu būtina pastebėti, kad Armėnijos prorusiškumas – priverstinio pobūdžio, o šiuo metu šalis aktyviai stengiasi jį diversifikuoti (komplementaristinis saugumo modelis). Taigi, Rusijos įtaka stipri daugelyje sričių (ypač – ekonomikos ir saugumo), tačiau užsienio politikos sritis

⁸⁷ Iš pokalbio su Armėnijos karinių pajėgų atstovu plk. Lt. Ara Tonoyan tarptautinio seminaro “Enlargement experience course: Lithuania’s experience of integration into transatlantic community”. Political science department, Military Academy of Lithuania, Vilnius, 2007 05 22.

⁸⁸ Ten pat

⁸⁹ Eastweek, “Russia continues it’s economic expansion in Armenia”. Issue 3 (112), 23 January 2008, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 7

⁹⁰ Falkowski, 57

⁹¹ Ten pat, 79

⁹² Зинаида Пустовойтова, „Трудности двойного гражданства“. Газета СНГ, 2005 10 20, www.gazetasng.ru [Žiūrėta 2006 10 10]

Rusijos nėra atidžiai stebima, todėl šalis turi plačią veiksmų laisvę. Svarbu ir tai, kad abi valstybės neturi ginčytinų tarptautinių klausimų.

Rusijos užsienio politika **Azerbaidžano** atžvilgiu remiasi vadinamu „lazdos ir meduolio“ principu. Tačiau vienintelį Azerbaidžaną iš visų trijų Pietų Kaukazo valstybių Rusija traktuoja labiau kaip partnerį nei kaip „vasalą“.

Poveikio vidaus politikai ypatybės. Rusijai palanki Azerbaidžano valstybinio aparato sudėtis, nes dauguma jo darbuotojų – likę dar iš sovietinių laikų (vadinasi, turintys daugiau ar mažiau glaudžius ryšius su Rusija). Rusijai ypač palanku, kad provakarietiškas Azerbaidžane pirmiausiai sietina ne su JAV ar ES (kaip Armėnijoje ar Gruzijoje), bet su Turkija⁹³.

Saugumas: Azerbaidžanas – pirmoji posovietinė valstybė, atsikračiusi Rusijos karinių bazių (1992 m.). Šiuo metu Rusija nuomoja Gabalos radiolokacinę stotį Azerbaidžane. Grėsmė Rusijai kiltų tuo atveju, jei Azerbaidžanas leistų JAV naudotis kitomis radiolokacinėmis stotimis (viena – prie sienos su Iranu, kita – Šiaurėje). Siekdama to išvengti, Rusija JAV siūlo Gabalos radiolokacinę stotį naudoti bendrai⁹⁴.

Vienas iš įtampos šaltinių - Kaspijos jūros pakrančių apsaugos klausimas. Baku linkęs savo pakrantės zoną saugoti savarankiškai, tuo tarpu Rusija spaudžia Azerbaidžaną prisijungti prie bendrų (Rusijos dominuojamų) pajėgų KASFOR⁹⁵.

Ekonomika. Strateginė Azerbaidžano ekonomikos šaka – energetika – nuo Rusijos priklauso mažai, nes: (a) Azerbaidžanas šiuo metu turi daug angliavandenilių transportavimo alternatyvų; (b) Rusija neturi nė vieno projekto operatoriaus teisės, tad investuoti į energetikos projektus Azerbaidžane jai neapsimoka. Visgi prekybos su Rusija apimtis - gana didelė (žr. 2 priedą).

Visuomenė. Azerbaidžane yra didžiausia rusų nacionalinė mažuma visame Pietų Kaukaze – net 1,8 procento⁹⁶. Taip pat didelė Azerbaidžano darbo migrantų dalis dirba Rusijoje.

Tarptautinė arena. Viena iš tarptautinio lygmens problemų tarp Rusijos ir Azerbaidžano – aktyvėjantis Azerbaidžano proislamiškumas (ir su tuo tiesiogiai susijusi

⁹³ Jafalian, 5

⁹⁴ Regnum, “Россия и США будут совместно использовать Габалинской РЛС?”, 2007 05 15, www.regnum.ru [Žiūrėta 2007 05 16]

⁹⁵ Steven J. Main, *The bear, the peacock, the eagle, the sturgeon and the black, black oil: contemporary region power politics in the Caspian Sea*. Conflict studies research centre, UK Ministry of defence, December 2005, 4

⁹⁶ Fal;kowski, 79

aktyvi šalies veikla Islamo konferencijos organizacijoje). Ši problema yra tiesiogiai susijusi su Rusijos saugumu – aktyvėjantis proislamiškumas ir religinis radikalizmas Azerbaidžane gali paskatinti neramumų Rusijos Šiaurės Kaukaze atsinaujinimą.

Kita gana opi dvišalių santykių problema – Kaspijos jūros statuso klausimas. Pagrindinis klausimas, dėl kurio nesutaria penkios Kaspijos jūros baseino valstybės (Rusija, Iranas, Azerbaidžanas, Kazachstanas ir Turkmėnistanas) – Kaspijos jūrą laikyti jūra ar ežeru. Žvelgiant geografiškai, Kaspijos jūra yra ežeras, nes neturi susisiekimo su platesniais vandenimis. Tačiau, jei valstybės sutartų, Kaspija dėl savo dydžio galėtų būti laikoma ir jūra. Jei Kaspijos jūra teisiškai būtų laikoma ežeru, visi jos išteklių privalėtų būti dalijami visoms penkioms Kaspijos baseino valstybėms lygiomis dalimis. Tačiau jei Kaspijos jūrą visgi būtų nutarta laikyti jūra, tuomet valstybei priklausytų tie naftos ir dujų išteklių, kurie yra jos teritoriniuose vandenyse⁹⁷. Sovietų Sąjungos gyvavimo laikais su Kaspijos jūra ribojosi dvi valstybės: SSRS ir Iranas. Tuomet Kaspijos jūra buvo laikoma ežeru, o visi jos išgaunami resursai lygiomis dalimis dalinti tarp SSRS ir Irano. Iki šiol su Kaspijos jūra susijusius klausimus reglamentuoja du susitarimai, pasirašyti tarp SSRS ir Irano 1921 m. ir 1940 metais. Azerbaidžanas ir Kazachstanas suinteresuoti, kad Kaspija būtų laikoma jūra, Iranas pasisako už ežero statusą, Turkmėnistanas dar neturi tvirtos pozicijos šiuo klausimu, nes turi daug neišspręstų ginčų dėl angliavandenilių telkinių priklausomybės su Iranu ir Azerbaidžanu, o Rusija užima dvilypę poziciją. Viena vertus, ji pasirašė dvišales sutartis su Azerbaidžanu ir Kazachstanu dėl teritorinių vandenių ribos nustatymo, kita vertus, remia Irano poziciją dėl ežero. Rusijos tikslas – nustatyti teritorinius vandenis, neužfiksuojant jūros statuso. Taip Rusijai pavyktų „užkirsti“ ją apeinančių vamzdinių projektų plėtrą, nes, kol nėra nustatytas vandens telkinio statusas, jokie tarpvalstybiniai projektai įgyvendinami būti negali.

Dar vienas įtampos šaltinis tarptautiniu lygmeniu - Kalnų Karabacho klausimas. Kalnų Karabacho karo metu Rusija visokeriopai rėmė Armėniją, šiuo metu dalyvauja ESBO Minsko grupės veikloje (mediatoriai), o ateityje siekia, kad Kalnų Karabache būtų dislokuoti Rusijos taikdariai su ESBO mandatu. Azerbaidžanas tokioms perspektyvoms nepritaria, ir, visų pirma, nemato būtinybės regione dislokuoti taikdariškas pajėgas, o jei būtų neišvengiama tai daryti, tuomet pasisako už neutralių (be

⁹⁷ Andreas Andianopoulos, „The economics and politics of Caspian oil”. Kn. Shireen Hunter (sud.), *Strategic developments in Eurasia after 11 September*. London, Frank Cass, 2004, 84-85

Rusijos) multinacionalinių tarptautinių pajėgų dislokavimą. Dar daugiau, Azerbaidžanas – aktyvus antirusiškos GUAM narys ir vienas iš GUAM taikdariškų pajėgų sukūrimo iniciatorių. Minėtos pajėgos, visų pirma, planuojamos kurti kaip galinčios būti dislokuotos GUAM narių (Gruzija, Ukraina, Azerbaidžanas, Moldova) „išaldytų“ konfliktų zonose.

Taigi, Azerbaidžanas – istoriškai antirusiška Pietų Kaukazo valstybė, vėliau dėl ekonominių ir saugumo priežasčių sušvelninusi poziciją Rusijos atžvilgiu. Pastaruoju metu Azerbaidžanas yra įgavęs didžiausią iki šiol turėtą ekonominės laisvės lygį. Visgi Azerbaidžano veiksmai tarptautinėje arenoje Rusijos yra atidžiai stebimi, o didesnių įtampų išvengti padeda Azerbaidžano taikomas neutraliteto saugumo modelis.

Apibendrinant visų trijų Pietų Kaukazo valstybių santykių su Rusija specifiką, galima teigti, kad pagrindinis skirtumas, kuriuo manipuliuoja Rusija – skirtingi ginčytini klausimai tarptautinėje arenoje. Tuo tarpu Rusijos veiksmai Pietų Kaukazo valstybių vidaus politikos sričių atžvilgiu yra gana panašūs.

Pietų Kaukazo valstybių priklausymas daugiašalio bendradarbiavimo formatams saugumo srityje

Nors nė viena Pietų Kaukazo valstybė neturi tvirtų saugumo garantijų, šiuo metu santykinai tvirčiausias saugumo garantijas turi Armėnija, priklausanti Rusijos dominuojamai Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijai (KSSO).

Gruzija iš visų trijų regiono valstybių yra toliausiai pažengusi bendradarbiavimo su NATO kelyje, ir tai leidžia jai tikėtis įgauti tvirtas saugumo garantijas ateityje, tačiau šiuo metu ji tokių neturi. Visgi aktyvus Gruzijos išitraukimas į NATO vadovaujamas taikos palaikymo operacijas leidžiai tikėtis, kad ši šalis sulauktų NATO (ar JAV) palaikymo karinių veiksmų atveju.

Tuo tarpu Azerbaidžanas jokių saugumo garantijų neturi. Nors šalis, kaip ir Armėnija, bendradarbiauja su NATO IPAP programos rėmuose, kaip jau buvo minėta, Azerbaidžano bendradarbiavimas su Aljansu yra daugiau regioninio bendradarbiavimo pasekmė nei tikslingas valstybės siekis įgyti realias saugumo garantijas.

Visos trys Pietų Kaukazo valstybės priklauso Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijai (ESBO) – didžiausiam daugiašaliu saugumo klausimų sprendimo formatui. Tačiau, pirma, ESBO yra daugiau formumo pobūdžio organizacija

ir neteikia jokių saugumo garantijų. Antra, jai priklauso visos trys Pietų Kaukazo valstybės vienodu statusu, taigi, narystė ESBO negali būti laikytina veiksmu, potencialiai „atsakingu“ už rezultatų skirtumus.

2.3.1.3 Regioninių Pietų Kaukazo valstybių santykių specifika

Pietų Kaukazo valstybių regioniniai santykiai pasižymi įtampų gausa: Pietų Kaukaze nėra nė vienos valstybės, neturinčios konfliktų su kaimyninėmis valstybėmis. Tai lėmė tiek istorinių ryšių painumas, tiek po SSRS griūties iškilusios „ribotų išteklių (teritorijos, angliavandenilių ir pan.) dalybų problemos.

Su Azerbaidžanu Armėnija jau nuo pat 1992 m. (karo dėl Kalnų Karabacho pradžia) nepalaiko jokių dvišalių santykių. Turkija, kuri visokeriopai remia Azerbaidžaną, irgi nepalaiko su Armėnija jokių ryšių ir netgi yra uždariusi valstybinę sieną. Beje, Turkija ir Armėnija turi ir dvišalių nesutarimų: Turkija atsisako pripažinti I Pasaulinio karo metais vykdytą armėnų genocidą, kurio metu buvo išžudyta apie 1,5 mln. armėnų, teigdama, jog tai, ką Armėnija vadina „genocidu“, iš tiesų buvo partizaninio karo pasekmė⁹⁸.

Su Gruzija Armėnija palaiko draugiškus santykius. Tačiau sklandžiai Armėnijos-Gruzijos santykių plėtrai trukdo keletas įtampų. Visų pirma, tai – prasta Samcche-Džavacheti regiono, gyvenamo armėnų, socioekonominė padėtis (Armėnija traktuoja Gruziją kaip nepakankamai besirūpinančią jos teritorijoje gyvenančiais armėnais⁹⁹). Antra, Armėnija nepatenkinta, kad Gruzija remia Armėniją apeinančius energetinius ir komunikacinius projektus ir noriai juose dalyvauja.

Nors Azerbaidžano santykiai su regiono valstybėmis yra kiek geresni nei Armėnijos, ir jo kaimynystės santykiuose įtampų netrūksta. Kritiškai blogi santykiai susiklostė tik su Armėnija. Su Rusija palaikomi „atsargios kaimynystės“ tipo santykiai, tačiau jiems netrūksta įtampų, kurių pagrindiniai šaltiniai yra šie:

1. Nuoskaudos dėl sovietinės okupacijos ir nepriklausomybės judėjimų malšinimo;
2. Rusija palaikė Armėniją Kalnų Karabacho karo metu: ji teikė Armėnijai ir Kalnų Karabachui ginklus, finansinę pagalbą ir maistą;

⁹⁸ Mevlut Katik, „Turkey promotes stability in the Caucasus“. 2005 07 18, <www.eurasianet.org> [Žiūrėta 2007 04 20]

⁹⁹ Сергей Минасян „Смогут ли Ереван и Тбилиси разделить ответственность за процессы в Джавахети?“, 2005 10 04, <www.regnum.ru> [Žiūrėta 2007 04 26]

3. Gausus Rusijos karinio išitraukimo Armėnijoje augimas, ypač – perkeliant karines bazines iš Achalkalakio (Gruzija) į Giumri (Armėnija)¹⁰⁰;
4. Nesutarimai dėl Kaspijos jūros teisinio statuso: Azerbaidžanas yra suinteresuotas, kad Kaspijos jūra, kuri geografiškai yra ežeras, teisiškai būtų pripažinta jūra, tuo tarpu Rusija siekia, kad Kaspijos jūra teisiškai būtų laikytina ežeru.

Su Iranu Azerbaidžaną sieja gana draugiški santykiai. Juos ypač sutvirtina energetinių resursų tiekimo Nachičevanės Autonominėi Respublikai, neturinčiai savų energetinių išteklių klausimas¹⁰¹. Tačiau yra keletas įtampos šaltinių. Pirma, Irane gyvena plati Azerbaidžano diaspora: apie 30 mln. azerbaidžaniečių, tuo tarpu Azerbaidžane – tik truputį daugiau nei 8 mln.¹⁰² Iranas bijo „Didžiojo Azerbaidžano“ kūrimo retorikos, galinčios paskatinti separatistines tendencijas, atgaivinimo, kuri ypač reikšėsi tuoj po SSRS subyrėjimo¹⁰³. Antra, Iranas Kalnų Karabacho karo metu visokeriopa rėmė Armėniją. Trečia, Azerbaidžanas ir Iranas nesutaria dėl Kaspijos jūros statuso. Galiausiai, Azerbaidžanui nepriimtinas Irano propaguojamas religingumas ir parama religinio pobūdžio organizacijoms Azerbaidžane¹⁰⁴.

Pagrindinis **Gruzijos** regioninis „priešas“ - Rusija. Jų santykiai visada buvo įtempti, o po M.Saakašvilio atėjimo į valdžią Gruzijai ėmus atvirai demonstruoti provakarietišką orientaciją, jie nuolat blogėja. Pagrindiniai įtampos šaltiniai:

1. Separatistiniai Gruzijos regionai (Abchazija ir Pietų Osetija), kuriuos Rusija siekia paversti savo interesų plėtros instrumentais.
2. Gruzijos nepritarimas dėl Rusijos narystei PPO ir iš to sekančios Rusijos ekonominės ir kitokios sankcijos.

Apibendrinant grėsmes Pietų Kaukazo valstybių saugumui, galima teigti, kad pagrindinė grėsmė visoms joms – „išaldyti“ konfliktai, nors jų pobūdis ir skiriasi. Be to, Armėnijai gresia atsidurti tarptautinėje izoliacijoje ar nukentėti nuo kaimynių agresijos.

¹⁰⁰ Samvel Matirosoyan, Alman Mir Ismail, „Armenia and Azerbaijan differ over Russian base pull-out”. 2005 06 28, <www.eurasianet.org> [Žiūrėta 2007 05 02]

¹⁰¹ Regnum, „Иран будет поставлять в Нахичевань 350 млн. кубометров газа в год”, 2005 12 20, <www.regnum.ru> [Žiūrėta 2007 04 23]

¹⁰² Regnum, „В Иране живет 30 млн. азербайджанцев, а в Азербайджане - 8 млн“, 2006 02 14, <www.regnum.ru> [Žiūrėta 2007 04 23]

¹⁰³ Ergun, Ayca, „International challenges and domestic preferences in the post-soviet political transition of Azerbaijan”. Kn. Mehdi Parvize Amineh ir Henh Houweling (sud.), *Central Eurasia in global politics: conflict, security and development*, 2nd ed, Boston: Brill, 2005, 334

¹⁰⁴ Ten pat, 335

Tuo tarpu Azerbaidžanas, nors ir turėdamas mažiau įtemptus kaimynystės santykius nei Armėnija, ateityje taip pat gali nukentėti nuo istorinių „nuoskaudų“ eskalavimo.

9 lentelėje pateikiamas Pietų Kaukazo valstybių santykių su kaimyninėmis regiono valstybėmis įvertinimas (savotiškas valstybės regioninis kapitalas). Susumavus skaitines vertes (Armėnija – 2, Azerbaidžanas – 3, Gruzija – 6), matome, kad lanksčiausia regiono valstybė yra Gruzija, konfliktiškiausia – Armėnija (tarpvalstybinių santykių vertinimo aprašus galite rasti 3 priedą).

9 lentelė: Pietų Kaukazo valstybių regioniniai santykiai:¹⁰⁵

	Armėnija	Azerbaidžanas	Gruzija	Rusija	Turkija	Iranas
Armėnija		-3	2	3	-3	3
Azerbaidžanas	-3		3	-1	3	1
Gruzija	2	3		-2	2	1

Vertinimo skalė:

-3: nepalaikomi jokie arba beveik jokie tarpvalstybiniai santykiai (uždarytos valstybinės sienos, nevyksta prekyba, nepalaikomi diplomatiniai santykiai, valstybių visuomenės viena kitos atžvilgiu nusiteikusios ypač antagonistiškai).

-2: įtempti tarpvalstybiniai santykiai (palaikomi ir diplomatiniai, ir prekybiniai ryšiai tarp valstybių, sienos atviros, bet santykiai yra labai konfliktiški. Dažni įvairūs nesusipratimai, valstybės viena kitai taiko įvairias sankcijas).

-1: labiau įtempti nei draugiški tarpvalstybiniai santykiai (palaikomi normalūs tarpvalstybiniai santykiai, mažesnis konfliktinių situacijų skaičius, nei aukščiau įvardintu atveju, bet tarpvalstybiniai santykiai nepasižymi dideliu draugiškumu).

1: labiau draugiški nei įtempti tarpvalstybiniai santykiai (palaikomi normalūs tarpvalstybiniai santykiai, yra motyvas juos gilinti, bet dėl istorinių nuoskaudų neišeina to padaryti sklandžiai).

2: draugiški tarpvalstybiniai santykiai (palaikomi šilti tarpvalstybiniai santykiai, bet kartais pasitaiko „dvišaliams santykiams nekenksmingų“ incidentų).

3: labai artimi tarpvalstybiniai santykiai (artimi strateginei partnerystei, besąlygiškas valstybės-partnerės veiksmų toleravimas ir parama jiems).

Reikia pažymėti, jog Gruzija dėl ypatingos savo geografinės padėties – labai palanki energetiniams ir transporto projektams valstybė, o tai lemia paslankius kaimynystės santykius, išsiveržiama iš bendro regiono bruožo regioninius veikėjus klasifikuoti tik kaip priešus ar draugus. Azerbaidžanas, būdamas stipriausia ir

¹⁰⁵ Laura Kirvelytė, Lietuvos bendradarbiavimas su Pietų Kaukazo valstybėmis: priežastys ir poveikis Lietuvos struktūrinei galiai. Bakalauro darbas (vadovas – dr. T.Janeliūnas), Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006 05 25, 29

turtingiausia regiono valstybe, gali laikytis mažiau lanksčios kaimynystės santykių politikos. Tuo tarpu nelankstūs Armėnijos kaimynystės santykiai yra daugiau ne jos vykdomos politikos, o istoriškai susiklosčiusių santykių pasekmė. Be to, Armėnija neturi jokių energetinių žaliavų, jų transportavimo linijų ar išėjimo į jūrą, o tai mažina jos patrauklumą.

Nors įtempti regioniniai santykiai – išorinis veiksnys, nes kyla iš sąveikos su kitais tarptautinės arenos veikėjais, būtina atkreipti dėmesį ir į vidinį šio veiksnio aspektą. Regioninės problemos Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu nėra neišsprendžiamos, tačiau pastebima tendencija, kad pačios valstybės nėra linkusios eiti į kompromisą ir ieškoti problemų sprendimo. O politinės (vidinės) valios nebuvimas regioninių santykių pagerinimo labui – jau vidinis veiksnys. Taigi, nors įtemptų regioninių santykių kilmė – išorinė, vidinis nenoras jų gerinti šį veiksni dar labiau aštrina ir daro permanentiniu.

2.3.1.4 Armėnijos, Gruzijos ir Azerbaidžano įsitvirtinimo išorinėje aplinkoje ypatybės

Šios dalies tikslas – įvertinti Armėnijos, Gruzijos ir Azerbaidžano įsitraukimo į globalių tarpvalstybinių ryšių tinklą. Tam pasirinkti trys aspektai: tarptautinė prekyba, narystė tarptautinėse organizacijose bei dalyvavimas tarptautiniuose projektuose.

Tarptautinė prekyba¹⁰⁶. Armėnijos užsienio prekybos apimtis 2007 m. siekė 4,43 mlrd. USD, o prekybos balanso deficitas – apie 2,13 mlrd. USD. Šalies importas 2007 m. siekė 3,28 mlrd. USD, eksportas – 1,15 mlrd. USD. Gruzijos užsienio prekyba per 2007 m. siekė 6,44 mlrd. USD, iš kurių eksportui teko 1,24 mlrd., importui – 5,2 mlrd. USD. Šalies prekybos balanso deficitas – 3,96 mlrd. USD. Tuo tarpu Azerbaidžano užsienio prekyba tais pačiais metais siekė 25,87 mlrd. USD, prekybos balansas buvo perteklinis, jo perteklius siekė 13,13 mlrd. USD. Taigi, kaip matome, Azerbaidžanas pagal savo užsienio prekybos apimtis yra geriausiai įsitvirtinęs į tarptautinį prekybos tinklą. Be to, perteklinis prekybos balansas (eksportas viršija importą) rodo, kad produkcija tarptautinėje rinkoje yra paklausi. Už eksportą mažesnis importo laipsnis rodo, kad Azerbaidžanas yra mažiau pažeidžiamas sukrėtimų

¹⁰⁶ CIA The world factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ge.html> [Žiūrėta 2008 05 02]

tarptautinėje rinkoje. Tuo tarpu Gruzijos prekybos balanso deficitas yra didžiausias, kas rodo apie potencialų šalies pažeidžiamumą tarptautinėje rinkoje.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, ar sutampa pagrindiniai importo ir eksporto partneriai (žr. 10 lentelę). Šiame tyrime vertinami pirmi penki kiekvienos šalies eksporto ir importo partneriai. Kuo labiau diversifikuoti valstybės užsienio prekybos ryšiai (kuo daugiau yra užsienio prekybos partnerių bei kuo mažiau sutampa eksporto ir importo partneriai), tuo valstybės ekonominis saugumas yra geriau užtikrinamas, nes, dėl politinių ar kitokių priežasčių nutrūkus prekybiniams santykiams tarp šalių, valstybei bus lengviau adaptuotis, nes nutrūks tik eksportas arba importas, o ne abu.

Kaip matyti iš patiekiamų duomenų, ir Armėnija, ir Azerbaidžanas turi pakankamai importo ir eksporto partnerių (nė vienai valstybei netenka labai žymi dalis šalies užsienio prekybos). Tuo tarpu Gruzijos padėtis šiuo klausimu yra keblesnė – šios valstybės atveju sutampa daugiau nei pusė (trys iš penkių) pagrindinių užsienio prekybos partnerių. Pastebėtina ir tai, kad Armėnija turi geriausiai išplėtotą užsienio prekybą su Vakarų Europos šalimis.

10 lentelė: Pagrindiniai Armėnijos ir Azerbaidžano užsienio prekybos partneriai (2006 m. duomenimis)¹⁰⁷

	Eksporto partneris	Dalis visame eksporte	Importo partneris	Dalis visame importe
Armėnija				
	Vokietija	18,3 proc.	Rusija	21,8 proc.
	Nyderlandai	14,1 proc.	Ukraina	7,8 proc.
	Belgija	13,3 proc.	Belgija	7,6 proc.
	Rusija	13,1 proc.	Turkmėnistanas	7,1 proc.
	Izraelis	7 proc.	Italija	6,1 proc.
Gruzija				
	Turkija	12,7 proc.	Rusija	15,2 proc.
	Azerbaidžanas	9,4 proc.	Turkija	14,2 proc.
	Rusija	7,7 proc.	Vokietija	9,5 proc.
	Armėnija	7,5 proc.	Ukraina	8,7 proc.
	Turkmėnistanas	7,3 proc.	Azerbaidžanas	8,7 proc.
Azerbaidžanas				
	Italija	44,7 proc.	Rusija	22,2 proc.
	Izraelis	10,7 proc.	Didžioji Britanija	8,6 proc.
	Turkija	6,1 proc.	Vokietija	7,7 proc.
	Prancūzija	5,5 proc.	Turkija	7,3 proc.
	Rusija	5,4 proc.	Turkmėnistanas	7 proc.

¹⁰⁷ Ten pat

Narystė tarptautinėse organizacijose.

Visų pirma, reikia pabrėžti, kad Armėnija, Gruzija ir Azerbaidžanas, kaip „normalūs“ tarptautinės bendruomenės nariai, priklauso daugeliui organizacijų (pilną organizacijų, kurioms priklauso Armėnija ir Azerbaidžanas, sąrašą, žr. 4 priedą). Turint omenyje įtemptus Pietų Kaukazo valstybių santykius, galima teigti, kad priklausymas tai pačiai organizacijai „eliminuoja“ santykinį valstybės pranašumą, nors tiek visai tarptautinei sistemai, tiek konfliktuojančių valstybių ilgalaikiams santykiams daugiau, kai jos priklauso toms pačioms tarptautinėms organizacijoms.

11 lentelėje, remiantis darbo metodologiniu pagrindu, pateiktos tik tos tarptautinės organizacijos, kurioms nepriklauso visos trys Pietų Kaukazo valstybės bei narystė kurioje daro skirtingą poveikį šalies užsienio politikai.

11 lentelė: Pietų Kaukazo valstybių priklausymas skirtingoms tarptautinėms organizacijoms¹⁰⁸

Armėnija	Gruzija	Azerbaidžanas
Kolektyvinės sutarties saugumo organizacija (KSSO), Pasaulio prekybos organizacija (PPO).	GUAM, Pasaulio prekybos organizacija (PPO), Tarptautinė jūrų organizacija (TJO).	GUAM, Islamo konferencijos organizacijai (IKO), Tarptautinė jūrų organizacija (TJO), Ekonominio bendradarbiavimo organizacija (EBO), Islamiškasis plėtros bankas (IPB)

Armėnija, be kitų organizacijų, priklauso Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijai (KSSO) ir Pasaulio prekybos organizacijai (PPO). KSSO (priklauso Armėnija, Baltarusija, Rusija, Kazachstanas, Uzbekistanas, Kirgizija ir Tadžikistanas) Įstatų II dalies 3 straipsnyje įtvirtinta kolektyvinės gynybos nuostata¹⁰⁹. Be to, politinė valia vykdyti kolektyvinę KSSO narių gynybą ne kartą deklaruotas viešai¹¹⁰. Visgi reikia atkreipti dėmesį į faktą, jog KSSO nariai įsipareigoję imtis kolektyvinės gynybos veiksmų tik agresijos prieš suverenią valstybę atveju. Tuo tarpu Azerbaidžano agresijos

¹⁰⁸ Ten pat

¹⁰⁹ Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos įstatai. <http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm> [Žiūrėta 2006 11 30]

¹¹⁰ Regnum, “Бордюжа: агрессия против любого члена ОДКБ - агрессия против всех остальных членов организации“. 2006 05 18, www.regnum.ru [Žiūrėta 2006 11 30]

atveju karo veiksmai vyktų ne Armėnijos teritorijoje, o Kalnų Karabache, kuris tarptautinės bendruomenės nėra laikomas integralia Armėnijos dalimi. Taigi, karo veiksmų atsinaujinimo Kalnų Karabache atveju vargu ar suveiktų KSSO narių kolektyvinės gynybos įsipareigojimai. Visgi narystė KSSO politine prasme sutvirtina Armėnijos pozicijas tarptautinėje arenoje („įtarpina“ ją tarptautinėje saugumo struktūroje).

Tuo tarpu narystė PPO padeda Armėnijai įgyvendinti savo ekonominius interesus ir stiprinti ekonominį saugumą (PPO narės viena prieš kitą negali naudoti diskriminacinių priemonių). Visgi pastebėtina, kad viena svarbiausių Armėnijos užsienio prekybos partnerių – Rusija – nėra PPO narė (bet siekia narystės šioje organizacijoje).

Kalbant apie Azerbaidžano priklausymą tarptautinėms organizacijoms, galima išskirti keletą „netipiškų“ organizacijų: GUAM (regioninė organizacija, kuriai priklauso Gruzija, Ukraina, Azerbaidžanas ir Moldova) Islamo konferencijos organizacijai (IKO) bei Ekonominio bendradarbiavimo organizacija (EBO).

Priklausymas GUAM Azerbaidžanui suteikia nemažai politinių dividendų. Įkurta kaip atsvara Rusijos dominavimui NVS, tuomet dar būdamas GUUAM (su Uzbekistanu savo sudėtyje) suko glaudesnės ekonominės integracijos linkme (Uzbekistanas buvo glaudesnio ekonominio, bet ne politinio bendradarbiavimo šalininkas). Šiuo metu GUAM juda glaudesnio politinio bendradarbiavimo link. Nors pačius bendradarbiavimo mechanizmus GUAM formuoti sekasi sunkiai, narystė šioje organizacijoje duoda Azerbaidžanui papildomų „dividendų“, nes šią organizaciją remia Vakarai, ypač – JAV. Taigi, narystė joje valstybei suteikia pažangios, besidemokratizuojančios valstybės įvaizdį.

Viena vertus, priklausydamas provakarietiškam GUAM, Azerbaidžanas tuo pat metu yra ir aktyvus Islamo konferencijos organizacijos (IKO), vienijančios musulmoniškas valstybes, narys. Suderindamas tokius skirtumus, Azerbaidžanas „signalizuoja“ tarptautinei bendruomenei, kad sugeba būti tarpininku tarp Vakarų ir islamiškojo pasaulio. Azerbaidžanas taip pat priklauso ir Ekonominio bendradarbiavimo organizacija (EBO) – 1985 m. Irano, Pakistano ir Turikos įsteigtai tarpvyriausybinei organizacijai, kurios pagrindiniai tikslas buvo skatinti intensyvesnį ekonominį, technologinį ir kultūrinį bendradarbiavimą tarp organizacijos narių. Šiuo metu EBO

priklauso Afganistanas, Azerbaidžanas, Kazachstanas, Kirgizija, Pakistanas, Tadžikistanas, Turkija, Turkmėnistanas ir Uzbekistanas¹¹¹.

Pagrindinė Gruzijos ypatybė – „persidengiantis“ Armėnijos ir Azerbaidžano tarptautinių organizacijų sąrašas. Kitaip tariant, Gruzija dalyvauja ir tų tarptautinių organizacijų, kurių veikloje dalyvauja tik Armėnija (PPO), ir tų, kur dalyvauja tik Azerbaidžanas (GUAM, Tarptautinė jūrų organizacija) veikloje. Skirtingai nuo savo kaimynių, Gruzija šiuo metu nedalyvauja nė vienos tarptautinės organizacijos, kuri būtų „išskirtinė“ Pietų Kaukazo kontekste, veikloje (Armėnijos atveju tai – KSSO, Azerbaidžano – islamiško pagrindo organizacijos).

Apibendrinant Pietų Kaukazo valstybių dalyvavimo tarptautinėse organizacijose specifika, galima pastebėti, kad Azerbaidžanas labiau linkęs dalyvauti regioninių organizacijų veikloje, Armėnija – universalių. Tuo tarpu Gruzija jungia abiejų kaimyninių valstybių dalyvavimo tarptautinėse organizacijose specifika.

Dalyvavimas tarptautiniuose projektuose. Kalbant apie tarptautinius projektus, galima juos skirstyti į politinius ir ekonominius. Jei tai, kas yra tarptautinis ekonominis projektas, abejonių nekelia, tai reikia apsibrėžti, kad tarptautiniu politiniu projektu bus vadinamas šalies dalyvavimas įvairiose politinio pobūdžio programose (pvz. EKP) ar neformaliuose bendradarbiavimo formatuose (pvz. Baltijos ir Pietų Kaukazo valstybių bendradarbiavimas „3+3“ formatu).

Azerbaidžano ir Gruzijos įsitraukimas į tarptautinius ekonominius projektus patogios geostrateginės padėties dėka (Azerbaidžano – dar ir dėl disponuojamų angliavandeniliųresursų) yra labai intensyvus. Per Azerbaidžano ir Gruzijos teritorijas eina globalią reikšmę turintys naftotiekis Baku-Tbilisis-Džeichanas (BTC) ir dujotiekis Baku-Tbilisis-Erzurumas (BTE). Jungtimi tarp Azijos ir Europos (dar vadinamas „geležiniu šilko keliu“) turėtų tapti šiuo metu tiesiamas geležinkelis Karsas-Achalkalakis-Tbilisis-Baku (KATB), kuriam, beje, ES nepritaria, nes jis izoliuoja Armėniją¹¹².

Jei tarptautiniuose ekonominiuose projektuose Azerbaidžanas, kurio užsienio politikai būdingas tam tikras „atsainumas“, kartais būna iniciatoriumi (pvz., geležinkelis KATB), tai tarptautiniai politiniai projektai – EKP programa, NATO IPAP programa,

¹¹¹ Ekonominio bendradarbiavimo organizacijos tinklapis: <http://www.ecosecretariat.org/> [Žiūrėta 2008 05 10]

¹¹² *Regnum*, „Ереван просит ЕС высказать позицию по проекту железной дороги Турция-Грузия“, 2005 10 24, <www.regnum.ru> [Žiūrėta 2007 04 25]

Baltijos ir Pietų Kaukazo valstybių bendradarbiavimas „3+3“ formatu – įtraukia Azerbaidžaną automatiškai, be didelių valstybės pastangų, vien remiantis jo geopolitine ir geoeconomine svarba. Viena išimtimi, kur Azerbaidžanas pademonstravo didesnę iniciatyvumo lygį, galima įvardinti GUAM taikdarių pajėgų formavimą, kuris, beje, atidėtas neribotam laikui.

Tuo tarpu Armėnija dėl mažiau patogios geostrateginės padėties bei įtemptų kaimynystės santykių su būtinomis tarptautinių projektų grandimis – Azerbaidžanu ir Turkija – į globalios svarbos ekonominius projektus išitraukusi nėra. Tiesa, egzistuoja smulkesni regioniniai projektai (pvz., dujotiekis Armėnija-Iranas). Tačiau didelio savo aktyvumo dėka Armėnija yra išitraukusi į daugelį tarptautinių politinių projektų, į kuriuos dėl savo nepalankios padėties įtraukta nebūtų – NATO IPAP programa ar EKP (jei į pastarąją iniciatyvą Armėnija galėjo būti įtraukta tik dėl regioniško, tai į pirmąją galėjo būti neįtraukta dėl priklausomybės KSSO). Armėnija taip pat yra aktyvi regioninių politinių projektų iniciatorė – ji labai rėmė Pietų Kaukazo valstybių Tarpparlamentinės Asamblėjos įkūrimą.

Kaip matome, Azerbaidžanas yra aktyviau išitraukęs į ekonominius, Armėnija – į politinius projektus. Nors minėtų valstybių atveju aišku, kad trumpuoju laikotarpiu perėjimas nuo ekonominių prie politinių projektų yra lengvesnis nei nuo politinių prie ekonominių, ilguoju laikotarpiu sunku nustatyti ryšio priežastingumą: ekonominiai projektai, be to, kad daro valstybę patrauklesnę, yra terminuoti laike bei grįsti siauru interesų spektru. Tuo tarpu politiniai projektai paprastai būna ilgalaikiškesni, o tarp šalių užmezgami kompleksiškesni santykiai.

Tuo tarpu Gruzijos, kaip ir narystės tarptautinėse organizacijose atžvilgiu, dalyvavimas tarptautiniuose projektuose jungia ir Armėnijos, ir Azerbaidžano savybes. Greta jau aptarto intensyvaus išitraukimo į tarptautinius ekonominius projektus, Gruzija aktyviai dalyvauja ir politiniuose projektuose. Gruzija aktyviai dalyvauja 2004 m. įkurtos Naujosios Gruzijos draugų grupės (įeina Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Bulgarija, Rumunija) veikloje, taip pat yra viena iš 2005 m. gruodį įkurtos Demokratinio pasirinkimo bendrijos (Lietuva, Latvija, Estija, Gruzija, Moldova, Ukraina, Rumunija, Slovėnija, Makedonija) įsteigimo iniciatorių.

Išanalizavus išskirtus išorinius veiksnius, išryškėjo viena bendra savybė, paaiškinanti skirtumus tarp Pietų Kaukazo valstybių išskirtų išorinių kintamųjų atžvilgiu. Tai – regioninio ir tarptautinio lygmenų skirtis. Dėl savo geostrateginės

reikšmės Pietų Kaukazar tapdavo kaimyninių valstybių „dalybų objektu“ ar įtakos ekspansijos erdve. Taigi, per ilgą laikotarpį susikaupė nemažai nuoskaudų, kurios iki šiol neleidžia Pietų Kaukazo valstybėms normalizuoti kaimynystės santykių su savo „regioninėmis kaimynėmis“ – Turkija, Rusija ir Iranu. Todėl regioniniai santykiai yra linkę skaldyti Pietų Kaukazą. Tuo tarpu su globaliomis galiomis – JAV ir ES – Pietų Kaukazą sieja interesai, „nepersunkti“ istoricizmu (kadangi istoriškai Pietų Kaukazo valstybės su JAV ir ES valstybėmis glaudžių ryšių neturėjo, taigi, nebuvo „sąlygų“ atsirasti ir nuoskaudoms). Todėl Armėnija, kurios regioniniai santykiai – įtempčiausi, o įsitraukimas į tarpvalstybines veiklas regiono mastu leidžia kalbėti apie realią visiškos izoliacijos grėsmę, visomis išgalėmis stengiasi „apeiti“ regioninį lygmenį ir veikti tarptautiniu lygmeniu.

Visgi tarptautinio ir regioninio lygmens skirtis gerai paaiškina, kodėl išoriniai kintamieji reiškiasi skirtingai, tai neatsako į klausimą, kodėl Gruzija, turėdama geriausius regioninius santykius, siekdama užsitikrinti savo nacionalinį saugumą, taip pat orientuojasi į tarptautinį lygmenį (pirmiausiai – į JAV), tuo tarpu Azerbaidžanas labiau linkęs „žaisti“ regioniniame lygmenyje. Ši „trūkstanta grandis“ gali slypėti vidiniuose valstybių veiksmuose.

2.3.2 Požiūris „iš vidaus“: saugumo modelių analizė

Kadangi šiame darbe mažoji valstybė traktuojama kaip subjektas, tai labai svarbu, analizuojant saugumo modelio pasirinktis (atsakas į grėsmes), atkreipti dėmesį į tai, kokie yra valstybės vidiniai pažeidimai ir kaip pati valstybė traktuoja jai kylančias grėsmes (požiūris „iš vidaus“).

2.3.2.1 Valstybių galimybės ir grėsmės: vidinių pažeidimų identifikavimas

Šioje darbo dalyje, remiantis realistine tarptautinių santykių prieiga, bus siekiama pažvelgti į Armėnijos ir Azerbaidžano ir Gruzijos valstybių galimybių ir grėsmių visumą.

Šalių stiprybės

Armėnija

Pagrindinėmis Armėnijos stiprybėmis galima įvardinti naudingąsias iškasenas ir žmogiškuosius išteklius. Nors Armėnija visiškai neturi angliavandenilių išteklių¹¹³ (naftos ir dujų), jos teritorijoje randama urano (kuriuo svarstoma galimybė netgi prekiauti, o, turint omenyje šiomis dienomis stebimą atominės energetikos renesansą, urano ištekliai gali tapti rimta Armėnijos stiprybe). Be to, Armėnijoje taip pat kasamas auksas bei deimantai. Šių išteklių svarbą liudija ir tai, kad, pateikiant makroekonominčius rodiklius (BVP, užsienio prekybos apimtis ir pan.), pateikiamos dvi versijos – įskaičiuojant juvelyrinės pramonės ir jos neįskaičiuojant. Taigi, juvelyrinė – viena vedančiųjų šalies pramonės sričių.

Armėnija turi labai plačią diasporą – pačioje Armėnijoje gyvena 3,2 mln. gyventojų (realiai – 2,9 mln. gyventojų, skaičiai skiriasi dėl ekonominės emigracijos). Tuo tarpu 6 mln. armėnų gyvena už Armėnijos ribų, iš jų – apie 2 mln. – Rusijoje. Labai įtakingos armėnų diasporos grupės gyvena JAV ir Prancūzijoje. Būtina pažymėti, kad armėnų diaspora užsienyje didžiają dalimi yra istorinė (ne ekonominė, t.y. išvykusi neseniai darbo paieškos tikslais). Armėnų diaspora užsienyje – labai svarbi Armėnijai, nes ji ne tik gerai įsitvirtinusi užsienio šalių visuomenėse, bet ir turinti labai stiprius ryšius su Armėnija. Šių ryšių stiprumas pasireiškia dviem kryptimis:

- a) armėnų diaspora vykdo aktyvią lobistinę veiklą užsienio šalyse, kuri dažniausiai būna ir sėkminga (pvz., armėnų lobistų dėka Prancūzijos parlamento žemieji rūmai pripažino armėnų genocidą, o JAV Valstybės departamento skiriama finansinė pagalba gynybos sektoriui buvo ne kartą ženkliai padidinta);
- b) armėnų diasporos atstovai stengiasi investuoti Armėnijoje, taip pat teikia tėvynei ekonominę pagalbą.

Azerbaidžanas

Pagrindinės Azerbaidžano stiprybės – labai patogi geopolitinė padėtis, gausūs angliavandenilių ištekliai bei religinis nuosaikumas. Visų pirma, būtina pabrėžti, kad

¹¹³ Šis teiginys artimiausiu metu gali pakisti: neseniai viena Kanados kompanija išreiškė norą Pietų Armėnijoje ieškoti naftos ir dujų telkinių. Kaip praneša žiniasklaida, kompanija remiasi analogijos principu: jei panašiose platumose Irane ir Azerbaidžane angliavandenilių yra, vadinasi, didelė tikimybė jų rasti ir Armėnijoje.

Azerbaidžanas – „vartai“ į Vidurio Aziją, turi plačią pakrantės juostą. Antra, Azerbaidžanas turi nemažai naftos ir dujų atsargų. Tiesa, jų eksploatavimą kol kas lėtina neišspręstas Kaspijos jūros statuso klausimas (išsamiau žr. ankstesniame skyriuje).

Naftos ir dujų faktorius – svarbiausias šalies užsienio politikoje. Azerbaidžano angliavandenilių ištekliai ištis nemaži: šalies dujų resursai siekia 850 mlrd. Kubinių metrų, naftos – 7 mlrd. barelių¹¹⁴. Europai siekiant stiprinti savo energetinį saugumą, o Azerbaidžanui – diversifikuoti energetinius ryšius, Azerbaidžanas tampa svarbiu Vakarų partneriu šioje srityje. Pirma, geografinė Azerbaidžano padėtis leidžia atlikti jam energetinės jungties funkciją. Antra, faktas, kad pats Azerbaidžanas turi savo angliavandenilių išteklių, šią funkciją sustiprina (daro Azerbaidžaną mažiau priklausomą nuo išorės naftos ir dujų tiekėjų, kas tuo pačiu didina ir Europos energetinį saugumą).

Nors energetinis faktorius šiuo metu yra išimtinės svarbos, nereikia pamiršti ir kultūrinio-religinio faktoriaus svarbos. Azerbaidžanas – musulmoniška valstybė, tačiau pasižyminti nuosaikumu, netgi sekuliarumu¹¹⁵. Santykiuose su Vakarų valstybėmis Azerbaidžanas bendrauja kaip pasaulietinė valstybė, tačiau tarp islamiškų valstybių jis yra islamiškas. Ši šalies savybė leidžia jam atlikti tarpininko tarp pasaulietinių Vakarų ir islamiškų Rytų funkciją.

Gruzija

Pagrindiniai strateginiai Gruzijos resursai – patogi geopolitinė šalies padėtis bei ypač stiprus europietiškas identitetas.

Visų pirma, Gruzija turi bene palankiausią geopolitinę padėtį iš visų Pietų Kaukazo valstybių. Geografiškai Gruzija yra „vartai“ į Pietų Kaukazą. Be to, Gruzijos kaip „vartų“ į Pietų Kaukazą funkciją sustiprina ir santykių su Armėnija ir Azerbaidžanu specifika. Kadangi Armėnija ir Azerbaidžanas jokių dvišalių santykių nepalaiko, Gruzija lieka vienintele regiono valstybe, palaikanti gerus santykius ir su Armėnija, ir su Azerbaidžanu. Tai sudaro Gruzijai galimybes imtis savotiško „regiono lyderio“ ar Pietų Kaukazo atstovo tarptautinėje arenoje vaidmens. Be to, dėl ypatingos geografinės padėties Gruzija yra įtraukiama į visus stambesnio masto energetinius ar komunikacinius projektus (ypač – jungiančius Europą ir Aziją).

¹¹⁴ Staselis, „Aliyevų dinastija: žodis ir veiksmas“, 74

¹¹⁵ „Azerbaijan, independent islam and the state“, International Crisis Group, Europe report No 191, 25 March 2008, 1

Antra, Gruzija iš bendro Pietų Kaukazo konteksto išsiskiria ypač stipriu europietišku identitetu. Jei Armėnija, silpnesniu mastu – ir Azerbaidžanas reiškia aspiracijas būti traktuojamiems kaip priklausantys Europai, tai Gruzija demonstruoja aiškų saviidentifikavimą su europietiška civilizacija ir ryžtingą siekį įsilieti į Europos valstybių šeimą¹¹⁶. Tokia stipri Gruzijos saviidentifikacija veikia kaip savotiškas „garantas“ Vakarams, kad šalis, pasikeitus kaštų-naudos balansui, nepasuks glaudaus bendradarbiavimo su kita didžiąja galia (Rusija) link, t.y. egzistuoja mažesnė grėsmė, kad Vakarų politikos „įdirbis“ Gruzijoje bus lengvai eliminuotas.

Grėsmės šalims

Viena stipriausių grėsmių Pietų Kaukazo valstybėms – grėsmė teritoriniam integralumui. Reikia pastebėti, kad net trys iš keturių vadinamųjų „išaldytų“ konfliktų posovietinėje erdvėje yra Pietų Kaukaze (Kalnų Karabacho konfliktas tarp Armėnijos ir Azerbaidžano bei Abchazijos ir Pietų Osetijos separatistiniai regionai Gruzijoje, vienintelis Padnestrės konfliktas yra Moldovoje). Tačiau, nors galima teigti, kad visos trys Pietų Kaukazo valstybės susiduria su teritorinių („išaldytų“) konfliktų problema, problemos specifika visoms trimis valstybėms yra skirtinga.

Kalnų Karabacho konfliktas tarp Armėnijos ir Azerbaidžano – ne tik separatistinio pobūdžio, bet ir tarpvalstybinis konfliktas. Trumpai priminsime, kad Kalnų Karabachas – istorinės Armėnijos žemės su gausiu senuoju Armėnijos kultūriniu palikimu, tačiau Stalino 1920 m. priskirtos Azerbaidžano SSR (turėjo autonominės srities statusą). Valstybėms po Šaltojo karo pabaigos atgavus nepriklausomybę, Kalnų Karabache ėmė reikštis separatistinės tendencijos. 1992 m. prasidėjo kariniai veiksmai tarp Armėnijos ir Azerbaidžano dėl Kalnų Karabacho, 1994 m. pasirašyta sutartis dėl ugnies nutraukimo režimo. Nuo tada konfliktas yra „išaldytas“, nors per metus tarp konflikto šalių kariuomenių įvyksta po 200-300 apšiudymų, žūva po 20-30 karių iš kiekvienos pusės¹¹⁷. Problema yra ir tai, kad Armėnija kontroliuoja ne tik *de facto* Kalnų Karabacho respubliką (jos nėra pripažinusi nė viena pasaulio valstybė, net ir Armėnija), bet ir septynis Kalnų Karabachą supančius Azerbaidžano regionus (nes

¹¹⁶ Soso Tsikarishvili, “On the Southern Caucasus’ perspectives of becoming Euro-Caucasus”. *Lithuanian foreign policy review*, No. 17, 2006, 144-151, 144-145

¹¹⁷ ANS, “Со дня объявления режима прекращения огня прошло 13 лет”, 2007 05 12, www.asn-dx.com [Žiūrėta 2007 05 15]

Kalną Karabachas tiesioginio sąlyčio su Armėnija neturi). Taigi, Armėnija šiuo metu yra okupavusi 20 proc. Azerbaidžano teritorijos (žr. 5 priedą).

Nors šiuo metu pastangos taikiai sureguliuoti Kalną Karabacho konfliktą yra suaktyvėjusios, Armėnija ir Azerbaidžanas sunkiai susitaria, nes abi šalys laikosi skirtingų principų, o tarptautinė teisė, kaip žinia, nepateikia principų hierarchijos.

Azerbaidžanas vadovaujasi valstybės teritorinio integralumo principu ir tvirtina, kad Kalną Karabachas – integrali jo dalis, kuriai gali būti sureikta plati autonomija, bet tik Azerbaidžano suvereniteto ribose. Be to, Azerbaidžano atstovų teigimu, jei atkūrusios nepriklausomybę Azerbaidžanas ir Armėnija pripažino viena kitą apibrėžtose ribose, tai Armėnija negali dabar kvestionuoti tų ribų. Tuo tarpu Armėnija tvirtina Kalną Karabachą laikanti teisėtu savo interesu, nes vadovaujasi žmonių teise į apsisprendimą. Antra, Armėnijos atstovų teigimu, Azerbaidžanas, pripažindamas Kalną Karabachą savo integralia dalimi, gina ne teisinę, o sovietinę realybę: jei nepripažįstamas sovietinės okupacijos legalumas, tai neturi būti pripažįstamas ir Kalną Karabacho kaip integralios Azerbaidžano dalies statusas. Visgi Armėnijos pozicija tarptautinės teisės požiūriu turi silpnybių, nes yra apeliuojama ne į tautos teisę į apsisprendimą (Kalną Karabacho tauta – armėnai), o į žmonių teisę į apsisprendimą (apie ką tarptautinė teisė nekalba).

Abchazijos-Gruzijos konfliktas – taip pat etninio pobūdžio. Abchazija, niekada nebuvo istorine Gruzijos dalimi, 1931 m. Stalino buvo inkorporuota į Gruzijos SSR sudėtį. Devinto XX a. dešimtmečio pabaigoje etninių abchazų dalis Abchazijoje nesiekė net 20 proc., ir tai davė rimtą pagrindą baimintis etninės asimiliacijos, Gruzijoje vis stipriau besireiškiant nacionalistinėms nuotaikoms. Siekį atsiskirti nuo Gruzijos Abchazijos gyventojai išreiškė dar 1989 kovą, o susidūrimai su Tbilisiu priasidėjo 1989 liepą, Gruzijos valdžiai pamėginus atidaryti Tbilisio Universiteto filialą regiono centre Suchumyje. 1992 m. Gruzijos karinėms jėgoms įžengus į Abchaziją, prasidėjo kariniai veiksmai, Nors Tbilisis tikėjosi greito karo, kariniai veiksmai užsitęsė iki 1994 m. ir iš esmės baigti nebuvo, nes konfliktas tapo „išaldytų“, ten dislokavus Rusijos taikdarius (su NVS mandatu) bei JT stebėtojus¹¹⁸.

Pietų Osetijos atveju tokios aršios tarptautinės įtampos nebuvo. Pietų Osetija, taip pat ne istorinis Gruzijos regionas, 1922 m. buvo prijungta prie Gruzijos, atskiriant jį nuo Šiaurės Osetijos (priklausė Rusijos SSR). 1989 m. Pietų Osetijos Aukščiausia

¹¹⁸ Dov Lynch, “Why Georgia matters”. Institute for security studies, Chaillot paper No. 86, February 2006, 17-18

Taryba paprašė Tbilisio suteikti Pietų Osetijai autonominės respublikos statusą (kaip Abchazijos), tačiau išreiškė norą likti Gruzijos sudėtyje. Kadangi Gruzijoje tuo metu ypač reikėsi radikalios nacionalistinės nuotaikos, Pietų Osetijos prašymas buvo atmestas. Dar daugiau, iš Pietų Osetijos buvo nuspręsta atimti autonominio regiono statusą. Tai sukėlė karinį regiono pasipriešinimą. Prasidėję 1990, kariniai veiksmai buvo „išaldyti“ 1992 m., dislokavus konflikto zonoje Rusijos taikdarius¹¹⁹.

Taigi, trims Pietų Kaukazo valstybėms egzistuoja nevienoda grėsmė teritoriniam integralumui: ji aktuali tik Gruzijai ir Azerbaidžanui. Tuo tarpu Armėnijos praradimai bet kokio Kalnų Karabacho konflikto baigties atveju yra minimalūs – karą ji *de facto* laimėjo 1994 m., o teisiškai pretenzijų į Kalnų Karabachą turėti negali. Taigi, jei Kalnų Karabachui bus leista atsiskirti nuo Azerbaidžano, tuomet Armėnija galės pasiteisinti sau ir tarptautinei bendruomenei, dėl ko tiek metų kovojo, o jei šis konfliktas bus sureguliuotas Azerbaidžano teritorinio integralumo principo ribose – Armėnija galės „prisipažinti klydusi“, o tarptautinė bendruomenė girs valstybę už sąmoningumą ir elgesį, atitinkantį tarptautinės teisės nuostatas.

Be to, Abchazijos ir Pietų Osetijos konfliktų Gruzijoje priežastys – vidinės (vidiniai titulinės tautos ir mažumų nesutarimai), tačiau vienas svarbiausių veiksnių – Rusijos politika separatistinių regionų atžvilgiu. Tuo tarpu konfliktas dėl Kalnų Karabacho – išorinis, nes vyksta tarp dviejų valstybių – Armėnijos ir Azerbaidžano.

Trečia, visi „išaldyti“ konfliktai bandomi reguliuoti skirtingų derybinių formatų pagalba. Kalnų Karabacho konflikto sureguliuojimas vyksta vadinamojo „Prahos proceso“ rėmuose, kas apima tiesiogines Armėnijos ir Azerbaidžano derybas, tarpininkaujant ESBO Minsko grupei¹²⁰. Abchazijos konfliktas reguliuojamas, Gruzijai derantis su Abchazijos *de facto* valdžia, tarpininkaujant JT generalinio sekretoriaus „draugų grupei“ (neformali keleto valstybių diplomatų grupė). Pietų Osetijos konfliktas reguliuojamas keturšalių derybų tarp Gruzijos, Pietų Osetijos, Šiaurės Osetijos ir Rusijos – formatu. Taigi, minėtų konfliktų potencialiam sureguliuojimui įtaką daro skirtingi tarptautiniai veiksniai.

Antras grėsmės šaltinis Armėnijai ir Azerbaidžanui – įtempti kaimynystės santykiai (šis klausimas jau buvo nagrinėtas ankstesniame skyriuje).

Apibendrinti valstybių galimybių ir grėsmių duomenis pateikiami lentelėje:

¹¹⁹ Ten pat, 18

¹²⁰ Elhkan Mehtiyev, *Armenia-Azerbaijan Prague process: road map to peace or stalemate for uncertainty?*. Conflict studies research centre, Cucusus series, May 200, 23

12 lentelė: Armėnijos, Gruzijos ir Azerbaidžano galimybės ir grėsmės

	Armėnija	Gruzija	Azerbaidžanas
Stiprybės	Naudingos iškasenos: auksas, deimantai, uranas; Žmogiškieji ištekliai (diaspora); Politinė sistema.	Geostrateginė padėtis Stiprus europietiškas identitetas	Naudingos iškasenos: nafta, dujos; Strateginė geopolitinė padėtis; Religinis nuosaikumas.
Grėsmės	Įtempti kaimynystės santykiai, izoliacijos grėsmė.	Grėsmė teritoriniam integralumui	Grėsmė teritoriniam integralumui, potencialiai – įtempti kaimynystės santykiai.

2.3.2.2 Grėsmių traktavimo skirtumai: strateginių saugumo dokumentų analizė

Visos trys Pietų Kaukazo valstybės jau yra priėmusios strateginius nacionalinio saugumo dokumentus, kuriuose konceptualizuotos pagrindinės grėsmės nacionaliniam saugumui. Gruzija ir Azerbaidžanas yra priėmę Nacionalinio saugumo koncepcijas, Armėnija – Nacionalinio saugumo strategiją Pritaikius maksimalaus sutapimo metodą, buvo eliminuotos visuose trijuose dokumentuose sutampančios grėsmės (pilną grėsmių sąrašą žr. 6 priedą). 13 lentelėje pateikiamos tik nesutampančios minėtuose dokumentuose įvardijamos grėsmės. Verta pastebėti, kad faktas, jog daug grėsmių eliminavosi (buvo bendros) – dar vienas Pietų Kaukazo valstybių išorės sąlygų panašumo įrodymas.

13 lentelė: Sutampančios Pietų Kaukazo valstybių grėsmės (pagal strateginius dokumentus):

Gruzija ¹²¹	Armėnija ¹²²	Azerbaidžanas ¹²³
-Grėsmė teritoriniam integralumui -Rusijos karinės bazės šalies teritorijoje -Informacinis nesaugumas	-Transporto kelių, jungiančių šali su kaimyninėmis valstybėmis, blokada -Armėnijos izoliavimas nuo regioninių programų -Nepakankamas komunikacijos infrastruktūros plėtros lygis -Armėnijos diasporos identiteto nusilpimas -Karinių aljansų silpimas arba nepakankamas integravimasis į juos	-Grėsmė teritoriniam integralumui -Separatizmas, etninis, politinis bei religinis ekstremizmas -Veiksmai, nukreipti prieš Azerbaidžano energetinę infrastruktūrą -Karinė, politinė ar ekonominė priklausomybė nuo išorės jėgų -Regiono militarizacija

Atlikę grėsmių analizę pagal strateginius nacionalinio saugumo dokumentus, galime daryti keletą išvalgų, kas skiria Pietų Kaukazo valstybes:

1. Nevienoda grėsmė teritoriniam integralumui. Kadangi grėsmė teritoriniam integralumui – labai aukšto intensyvumo grėsmė, ji neabejotinai determinuoja valstybės saugumo modelio pasirinktį. Armėnija tokios grėsmės, skirtingai nei Gruzija ir

¹²¹ National security concept of Georgia, <http://www.mod.gov.ge/?l=E&m=3&sm=1> [Žiūrėta 2007 05 01]

¹²² National security strategy of the Republic of Armenia, <http://www.mil.am/eng/index.php?page=49> [Žiūrėta 2007 07 01]

¹²³ National security concept of the Republic of Azerbaijan, http://www.mfa.gov.az/ssi_eng/foreign_policy/inter_affairs/nsc/NSC.pdf [Žiūrėta 2007 10 10]

Azerbaidžanas, neturi, todėl tuo galima paaiškinti ir didesnę jos manevro erdvę (ką leidžia komplementarizmas).

2. Skirtingos regioninės grėsmės – Gruzijai ir Azerbaidžanui – konkurencijos grėsmė, Armėnijai – izoliacijos grėsmė.

3. Skirtingi strateginiai nuosavieji ištekliai (ir jų apsauga): Gruzijoje – stiprus provakarietiškas identitetas (tuo galima paaiškinti aršią Gruzijos reakciją prieš Rusijos informacines kampanijas), Armėnijoje - žmogiškieji ištekliai (diaspora, tarptautinis lygmuo) Azerbaidžane - materialieji ištekliai (angliavandeniliai ir jų tiekimo maršrutai).

Iš visų išvardintų veiksnių kyla skirtingas suvokimas apie tarptautinę areną. Azerbaidžaną ir Gruziją galima pavadinti „klasikinėmis“ mažosiomis valstybėmis: jų dalyvavimas tarptautinėje politikoje remiasi specializacijos faktoriumi (Azerbaidžanas kaip Rytų-vakarų jungtis, pirmiausiai – energetikos srityje, Gruzija – JAV sąjungininkas). Dar daugiau, „klasikinės“ mažosios valstybės jaučia poreikį aiškiai (kartais ir kiek radikaliai) apsibrėžti „priešus“ ir „draugus“. Tuo tarpu Armėniją galima pavadinti „naujojo tipo“ mažąja valstybe: jos politinis elitas labai greitai įsisavino tarptautinėje arenoje įvykusius ir tebevykstančius pokyčius ir pademonstravo galintis vykdyti užsienio politiką, maksimaliai pritaikytą prie pakitusių išorės sąlygų.

14 lentelėje pateikiami vidiniai ir išoriniai veiksniai, potencialiai galintys lemti mažosios valstybės pasirinktą saugumo modelį.

14 lentelė: Veiksniai, galintys lemti skirtingų saugumo modelių pasirinkimą

KATEGORIJOS	
Mišrios	
nevienoda grėsmė teritoriniam integralumui	
skirtingos regioninės grėsmės	
„Iš išorės“	„Iš vidaus“
regioninių/tarptautinių lygmenų skirtis į skirtumus orientuota Rusijos politika	skirtingi strateginiai nuosavieji ištekliai

3. NAUJOS TEORINĖS IŽVALGOS MAŽŪJŲ VASLTYBIŲ SAUGUMO STUDIJOSE

3.1 Pietų Kaukazo valstybių saugumo modelio pasirinkimo priežasčių analizė

Antrajame šio darbo skyriuje atliktos analizės rezultatas – penkių kintamųjų, potencialiai lemiančių mažosios valstybės saugumo modelio pasirinkimą, identifikavimas. Šio skyriaus tikslas – nustatyti, kurį (kuriuos) iš jų su priklausomu kintamuoju (saugumo modeliu) sieja priežastiniai ryšiai.

Idealiu atveju išskirtus kintamuosius reikėtų operacionalizuoti (pageidautina – iki dichotominių dydžių), tačiau dėl tyrimo objekto toks schematizavimas taip supaprastintų situaciją, kad būtų prarasta didelė dalis naudingos informacijos. Todėl vietoje kintamųjų dichotomizavimo pasirinktas „kompromisinis“ variantas – išskirti būdingiausią kintamojo atmainą (bruožą) kiekvienai valstybei. Atliekant priežastingumo analizę, naudojamas kokybinės analizės metodas – iš išskirtų penkių kintamųjų sąrašo imama po vieną kintamąjį ir tikrinama, ar jis vienas gali paaiškinti Pietų Kaukazo valstybių saugumo modelių pasirinkimą. Jei ne, tuomet kintamasis šalinamas iš sąrašo. Tuo siekiama atmesti kintamuosius, kurie nesusiję su priklausomu kintamuoju priežastiniais ryšiais. Sąrašė paliekami tik tie kintamieji, kurie, imant juos atskirai, gali atsakyti į tyrimo klausimą. Vėliau atliekama analizė, kaip šie kintamieji susiję tarpusavyje ir kokia jų sąveika duoda būtent tokį rezultatą (priklausomą kintamąjį).

Prieš pradėdant analizę, tikslinga apibūdinti skirtingų saugumo modelių ypatybes. Valstybė, pasirinkusi aljanso saugumo modelį, paprastai turi : nedaug, bet didelio intensyvumo grėsmių. Valstybė turi sieti labai artimi santykiai su išoriniu saugumo šaltiniu. Tuo tarpu komplementarizmą pasirinkusi valstybė gali turėti ir nemažą skaičių, bet žemo intensyvumo grėsmių ir gerus santykius su kuo didesniu skaičiumi didžiųjų galių. Nebūtini dideli nuosavieji išteklių, bet būtina jų įvairovė. Tuo tarpu neutralitetą taikanti valstybė paprastai arba neturi reikšmingesnių grėsmių, arba turi pakankamai nuosavųjų išteklių su jomis susidoroti savarankiškai. Tokios valstybės struktūrinės galios šaltinis – ne politinis, o ekonominis veikimas.

Pateiktoje matricoje (15 lentelė) išskiriama kiekvieno kintamojo būdingiausia charakteristika atitinkamos Pietų Kaukazo valstybės atžvilgiu bei įvardinti jų sąveikos rezultatai – mažosios valstybės taikomas saugumo modelis. Eliminuojuant po vieną kintamąjį, aptariama, kaip ir kodėl eliminavimas veikia rezultatus.

15 lentelė: Veiksniai, darantys įtaką Pietų Kaukazo valstybių saugumo modelio pasirinkimui

	Armėnija	Gruzija	Azerbaidžanas
Regioninio/tarptautinio lygmenų skirtis	Siekis „peršokti“ regioninį lygį	Polinkis orientuotis į tarptautinį, bet neaplenkiant regioninio lygmens	Siekis likti regioniniame lygmenyje
Į skirtumus orientuota Rusijos politika	Tolerancija	Konfrontacija	„Atsargus“ bendradarbiavimas
Skirtingos regioninės grėsmės	Izoliacijos grėsmė	Konkurencijos grėsmė	Konkurencijos grėsmė
<i>Nevienoda grėsmė teritoriniam integralumui</i>	<i>Nėra</i>	<i>Vidinė grėsmė teritoriniam integralumui</i>	<i>Išorinė grėsmė teritoriniam integralumui (dėl užsienio valstybės agresijos)</i>
<i>Skirtingi strateginiai nuosavieji ištekliai</i>	<i>Žmogiškieji (plati diaspora tiek Rusijoje, tiek Vakaruose)</i>	<i>Geostrateginė padėtis, stiprus europietiškas identitetas</i>	<i>Angliavandeniliai, geostrateginė padėtis</i>
	↓	↓	↓
Rezultatas	komplementarizmas	aljansas	neutralitetas

**kursyvu išskirti nepriklausomi kintamieji*

Pirmasis kintamasis – regioninio/tarptautinio lygmenų skirtis – padeda suprasti, kodėl Azerbaidžanas taiko neutraliteto modelį (nes nori atsiriboti nuo išipareigojimų „saugumo šaltiniams“ – tarptautiniu lygiu veikiantiems veikėjams, ir „likti“ regioniniame lygmenyje), tačiau neatsako į klausimą, kodėl Gruzija, siekianti tarptautinio lygmens per regioninį lygmenį, nesirenka komplementaristinio saugumo modelio (kuris leistų tai pasiekti), o įgyvendina aljansą. Taipogi lieka nemotyvuotas Armėnijos pasirinkimas: jei šalis siekia „peršokti“ regioninį lygmenį, kodėl ji nesirenka aljanso su tolimu „saugumo šaltiniu“, o savo saugumo modelį projektuoja abiejuose lygmenyse. Taigi, šis kintamasis yra naudingas aiškinant kitus kintamuosius, bet priežastingai susijęs su saugumo modelio pasirinkimu nėra.

Antrasis kintamasis – į skirtumus orientuota Rusijos politika – pats savaimė rezultato nepaaiškina. Rusijos politikos ypatybės padeda atsakyti į klausimą, kodėl Gruzija renkasi aljansą su JAV (dėl ypač priešišku politinių santykių su Rusija). Kintamasis iš dalies gali paaiškinti daugiausiai Azerbaidžano neutralumą (kaip siekį išvengti Rusijos politinio neprognozuojamumo, nes ekonomikos srityje Rusija

pastovesnė ir nuosaikesnė). Tačiau, veikiant šiam kintamajam, Azerbaidžanui tinkamas būtų ir komplementaristinis modelis (kas leistų dar labiau sutvirtinti ilgalaikius ekonominius ryšius su Rusija). Tuo tarpu, remiantis šiuo kintamuoju, ir Armėnija, ir Gruzija turėtų rinktis aljanso saugumo modelį, tik skirtingų kryptių (Armėnija – su Rusija, Gruzija – su JAV). Taigi, šį kintamąjį taip pat galima šalinti iš tolesnės analizės.

Trečiasis kintamasis – skirtingos regioninės grėsmės – paaiškina, kodėl Armėnija, kamuoja izoliacijos grėsmės, vienu metu „kabinasi“ į keletą išorinių saugumo šaltinių (kad turėtų daugiau palankių ryšių). Tačiau kyla abejonė, kodėl Gruzija, kuriai aktuali konkurencijos grėsmė, remiasi tolimesne išorine jėga, o ne veikia regione. Bet tai galima motyvuoti, esą aljansas su JAV stiprina jos struktūrinę galią ir suteikia išskirtinumo regiono kontekste. Tuo tarpu neatsakytas klausimas, kodėl Azerbaidžanas, taip pat „spaudžiamas“ konkurencijos (visokeriopos) grėsmės, iš visų jėgų siekia likti „saugumo tiekėju“ dėmesio nuošalyje. Taigi, remiantis regioninių grėsmių skirtumais, negalima pilnai paaiškinti Pietų Kaukazo valstybių saugumo modelių pasirinkimo motyvų. Todėl ir šis kintamasis iš analizės pašalinamas.

Ketvirtasis kintamasis – nevienodos grėsmės teritoriniam integralumui. Visų pirma, reikia paminėti, kad grėsmė teritoriniam integralumui – viena aukščiausio intensyvumo grėsmių, nes kvestionuoja patį valstybės išlikimą. Taigi, grėsmei teritoriniam integralumui jautri kiekviena valstybė, o mažoji valstybė dėl jau minėtos resursų trūkumo problemos – ypač. Armėnijos pasirinktas komplementarizmo modelis pasižymi dideliu lankstumu „išorinių saugumo tiekėju“ atžvilgiu laipsniu. Kadangi Armėnija vienintelė Pietų Kaukaze nesusiduria su grėsme teritoriniam integralumui, ji gali balansuoti tarp skirtingų saugumo šaltinių. Tuo tarpu Gruzija susiduria su vidine grėsme teritoriniam integralumui (separatizmu), kuris ne tik rodo galias vidines valstybės problemas, bet ir yra nuolat „kurstomas“ Rusijos, yra priversta remtis kiek įmanoma stipresniu „išoriniu saugumo tiekėju“, koks yra JAV. Azerbaidžanas taip pat susiduria su grėsme teritoriniam integralumui, tačiau grėsmės pobūdis – išorinis (kaimyninės Armėnijos agresija). Kadangi grėsmė kilo tarpvalstybinio konflikto pasekoje, išorinis saugumo šaltinis situacijos nepakeis, ypač kai konfliktuojanti šalis – Armėnija – remiasi visais įmanomais išoriniais saugumo šaltiniais. Todėl Azerbaidžano pasirinktas neutralitetas – „vidurio kelias“ tarp griežto ir nelankstaus Gruzijos aljanso ir lankstaus Armėnijos komplementarizmo. Taigi, šis kintamasis gali būti laikomas nepriklausomu kintamuoju (priežastiniais ryšiais susijusiu su priklausomu kintamuoju).

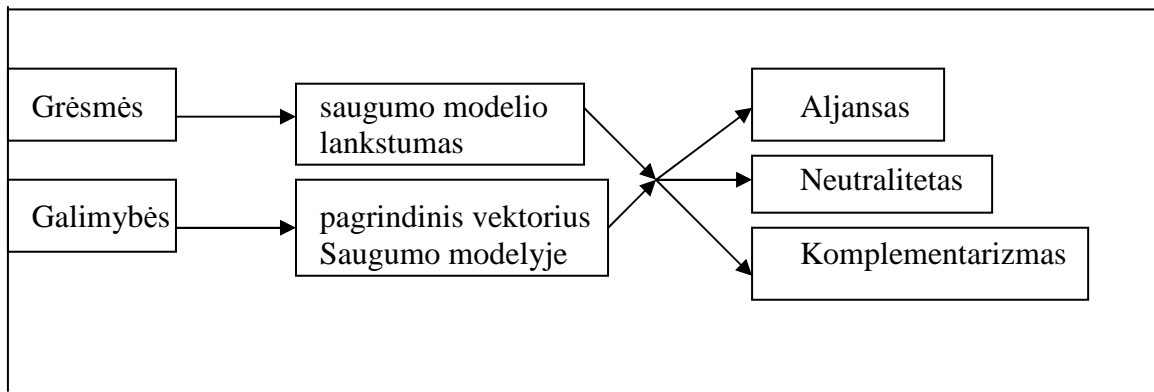
Penktasis kintamasis – skirtingi strateginiai nuosavieji ištekliai – rodo kiekvienos valstybės potencialių galimybių kryptis, kurios sutampa su pasirinktu saugumo modeliu. Armėnija, kurios pagrindinė stiprybė yra plati, stipri ir įtakinga diaspora, esanti tiek Vakaruose, tiek Rusijoje, siekia maksimaliai išnaudoti šį savo išteklių, todėl užsienio ir saugumo politikoje siekia kiek įmanoma labiau derinti bendradarbiavimą su abiem išoriniais saugumo šaltiniais, nepaisant to, kad patys „šaltiniai“ tarpusavyje nelabai dera. Gruzija, siekdama maksimaliai išnaudoti turimą geostrateginę padėtį bei stipriai įsitvirtinusi europietišką (vakarietišką) identitetą ir pasinaudodama beprecedentiškai išaugusiu JAV dėmesiu regionui, renkasi aljanso su JAV modelį. Tuo tarpu Azerbaidžanas, kaip klasikinė neutrali valstybė, prioritetiniu siekiu laiko maksimaliai diversifikuotus ekonominius, o ne politinius ryšius.

Taigi, analizės metu nustatyti du nepriklausomi kintamieji – nevienoda grėsmė teritoriniam integralumui ir skirtingi strateginiai nuosavieji ištekliai. Nevienodą grėsmę teritoriniam integralumui galima pavadinti „negatyviuoju“ (ženklinančiu jautriausią grėsmę) kintamuoju. Būtent jis ir yra svarbiausias Pietų Kaukazo valstybių atveju. Kadangi grėsmė teritoriniam integralumui mažosios valstybės, labai nei kitų valstybių, atveju reiškia realią grėsmę išlikimui, ši grėsmė visų pirma ir lems saugumo modelio pobūdį. Pietų Kaukazo valstybių atveju nevienoda grėsmė teritoriniam integralumui lemia saugumo modelio lankstumo laipsnį. Komplementarizmas – lanksčiausias saugumo modelis, tuo tarpu aljansas – „griežčiausias“.

Nors mažosioms valstybėms, esančioms „aukštos geopolitinės įtampos zonoje“, grėsmių įveikimas yra prioritetinis uždavinys, remiantis vien grėsmių analize, paaiškinamas tik vienas pasirinkto saugumo modelio aspektas – lankstumas. Antrasis išskirtas nepriklausomas kintamasis - skirtingi nuosavieji strateginiai ištekliai – leidžia įvertinti valstybių galimybių poveikį saugumo modelio pasirinkimui. Šis kintamasis, kurį galima pavadinti „pozityviuoju“, determinuoja pagrindinį vektorių saugumo modelyje. Armėnijos disponuojami strateginiai resursai – žmoniškieji ištekliai (diaspora) lemia daugiavektorę saugumo politiką, tuo tarpu Gruzijos resursai koncentruojami griežtai viena – provakarietiška kryptimi. Azerbaidžano resursai naudojami savo santykinės galios didinimui, todėl ir saugumo politika neišreikšta išorės atžvilgiu (nukreipta į valstybės vidų).

Ryšio priežastingumą tarp nepriklausomo ir priklausomo kintamojo galima paaiškinti schematiškai:

2 paveikslas: ryšys tarp priklausomų ir nepriklausomų kintamųjų

Vertinant nepriklausomų kintamųjų priklausomybę išorinių ar vidinių kintamųjų kategorijai, nuosavųjų strateginių išteklių atveju galima teigti, kad tai – vidinis nepriklausomas kintamasis. Tuo tarpu su nevienoda grėsme teritoriniam integralumui situacija yra kiek sudėtingesnė. Vidinis kintamasis tai – tik Gruzijos atveju, nes ji susiduria su visų pirma iš vidaus kylančiais (o tik po to – Rusijos „skatinamais“) separatistiniais konfliktais. Tuo tarpu Azerbaidžanas teritorinio integralumo srityje susiduria su išorine grėsme – kaimyninės Armėnijos agresijos rezultatais. Armėnijos atveju galima teigti dvejopai. Viena vertus, ji iš viso nesusiduria su šia grėsme, kita vertus, jei analizuosime vidinį Armėnijos suvokimą apie jos teritoriją, ši grėsmė turės išorinį „atspalvį“. Taigi, vienas iš dviejų (o Gruzijos atveju – abu) nepriklausomi kintamieji yra vidiniai. Tai gali pateikti tam tikrų teorinių papildymų.

3.2 Mažųjų valstybių saugumo studijų teorinių įžvalgų papildymas

Pirmojoje šio darbo dalyje apibendrintos egzistuojančios teorinės įžvalgos mažųjų valstybių saugumo problematika pabrėžia išorinių veiksnių svarbą mažosios valstybės saugumo modelio pasirinkimui. Nors vidiniai veiksniai ir yra išskiriami, jų sąsaja su mažosios valstybės saugumo modeliu neanalizuojama. Šiame darbe pristatyta Pietų Kaukazo valstybių atvejo analizė parodė, kad vidiniai veiksniai teorijos buvo nepagrįstai ignoruojami – būtent jie dažnai būna pasirinkto saugumo modelio priežastis. Tiesa, reikia atsižvelgti, kad mažųjų valstybių saugumo studijos plėtojosi daugiausiai dvipolės tarptautinės sistemos sąlygomis. Net darbuose, parašytuose po Šaltojo karo pabaigos, nekritiškai perimtos ankstesnių darbų teorinės įžvalgos apie išorinių veiksnių svarbą mažosios valstybės saugumo pasirinkimams, kas iš esmės neleido pastebėti vidinių veiksnių svarbos.

Be to, mažųjų valstybių saugumo padėties analizė, remiantis išoriniais ir vidiniais veiksniais, literatūroje pateikiamos kaip alternatyvios priegijos. Kaip parodė empirinio atvejo analizė, išoriniai ir vidiniai veiksniai yra tarpusavyje susiję ir gali būti naudojami aiškinti vieni kitiems, taip padidinant analizės aiškinamąją galią. Be to, literatūroje nepastebėtas loginis išorinių ir vidinių veiksnių ryšys – išoriniai veiksniai, nors ir stipriai apribojantys ar skatinantys vidinių veiksnių pasireiškimą, negali „sukurti“ vidinių veiksnių (tik daryti jiems įtaką). Kitaip tariant, kaip parodė analizė, visi išoriniai veiksniai turi turėti „už ko užsikabinti“ (už atitinkamų vidinių veiksnių). Jei taip nėra, išorinis veiksnys mažosios valstybės neveiks arba veiks labai nedideliu mastu.

Visgi darbe pristatyto empirinio tyrimo rezultatai visiškai nepaneigia „klasikinių“ teorinių įžvalgų apie išorinių veiksnių svarbą mažosios valstybės saugumo pasirinktims teisingumo. Azerbaidžano atveju viena iš dviejų nepriklausomų kintamųjų – būtent išorinis veiksnys. Su išlygomis, išoriniai veiksniai veikė ir Armėnijos saugumo modelio pasirinkimą. Tačiau būtina pastebėti, kad darbe analizuotu atveju išoriniai veiksniai, jeigu ir veikė mažosios valstybės saugumo modelio pasirinktį, veikė vienu metu su vidiniais, o pasirinktas saugumo modelis – ir išorinių, ir vidinių veiksnių poveikio išvestinė.

IŠVADOS

Magistro darbo „Mažųjų valstybių saugumo modeliai po Šaltojo karo: Pietų Kaukazo valstybių atvejis“ tikslas - remiantis teorinėmis išvalgomis bei empirinio Pietų Kaukazo atvejo analize, atsakyti į klausimą, kas lemia, kad maksimaliai panašiose sąlygose esančios mažosios valstybės renkasi skirtingus saugumo modelius savo nacionaliniam saugumui užsitikrinti. Esamų akademinių darbų mažųjų valstybių saugumo tematika apžvalga leido pastebėti, kad teorinės išvalgos, nors ir skiria išorinius ir vidinius veiksnius, įtakojančius mažosios valstybės saugumo pasirinktis, išsamiau nagrinėja tik išorinius veiksnius, ignoruodamos vidinius. Tačiau, apibrėžus tarptautinės saugumo situacijos pokyčius po Šaltojo karo, matyti, kad toks vienpusiškas mažosios valstybės pasirinkčių traktavimas yra nepakankamas.

Darbe tikslingai įvedama originali „saugumo modelio“ sąvoka. Nors pagal turinį ši sąvoka literatūroje naudojama buvo gana intensyviai (kalbant apie neutralitetą ar aljansą kaip mažųjų valstybių saugumo užtikrinimo būdą), tačiau pati sąvoka literatūroje (bent jau apžvelgtoje) nesutinkama. Tačiau šios sąvokos, identifikuojančios valstybės elgsenos išorinio šaltinio atžvilgiu tipą, įvedimas leidžia labiau schematizuoti analizę ir kontroliuoti kitų veiksnių įtaką. Viena iš priežasčių, kodėl mažosios valstybės saugumo pasirinkčių veiksnių analizė literatūroje nėra išplėtotą, yra tai, kad vietoje „saugumo modelio“ buvo naudojama siauresnė „saugumo politikos“ sąvoka. Esminis skirtumas tarp šių dviejų sąvokų naudojimo analizėje yra tas, jog saugumo politika yra visuomet nukreipta prieš kažką ar orientuota į kažką (konkretų išorinį saugumo šaltinį – didžiąją valstybę). Tuo tarpu saugumo modelis yra platesnė sąvoka, rodanti mažosios valstybės ryšių su išoriniu saugumo šaltiniu tipą, nesureikšminant konkrečiau saugumo šaltinio. Todėl, naudojant „saugumo politikos“ sąvoką, akcentuojamas klausimas, kodėl mažoji valstybė pasirinko kažkurį konkretų saugumo šaltinį, ir nėra analizuojama, kodėl mažoji valstybė yra linkusi būtent į tokį santykio tipą.

Darbe apibrėžti Pietų Kaukazo valstybių – Gruzijos, Armėnijos ir Azerbaidžano – saugumo modeliai (atitinkamai – aljansas, komplementarizmas ir neutralitetas). Apibrėžiant saugumo modelius, buvo naudotasi valstybių strateginių dokumentų saugumo srityje nuostatomis bei jų nuolatinės politikos praktikos apraiškomis, stebimomis remiantis minėtų valstybių žiniasklaida.

Remiantis esamos literatūros analizės bei teorinių išvalgų apibendrinimo, strateginių dokumentų bei esamos valstybių išorinės ir vidinės situacijos analizės rezultatais,

išskirti išoriniai ir vidiniai veiksniai, potencialiai galintys lemti skirtingą valstybių saugumo modelių pasirinkimą. Potencialūs išoriniai veiksniai buvo išskirti iš analizuotos literatūros, todėl šiame darbe jie buvo plačiau nagrinėjami pagal Pietų Kaukazo valstybių specifiką, keletas jų – sujungti, be to, atrasta naujų, specifinių Pietų Kaukazui, išorinių veiksnių. Tuo tarpu vidinių veiksnių analizė rėmėsi „atvirkščiu“ principu, nes, kaip jau buvo minėta, literatūroje vidiniai veiksniai mažosios valstybės saugumo modelio pasirinkime plačiau aptariami nėra. Taigi, siekiant išskirti vidinius veiksnius, buvo aptiriamos Pietų Kaukazo valstybių stiprybės ir grėsmės bei analizuojami strateginiai Gruzijos, Armėnijos ir Azerbaidžano dokumentai. Tokia analizė leido išskirti vidinius veiksnius, potencialiai lemiančius skirtingų saugumo modelių pasirinkimą.

Išorinių ir vidinių veiksnių analizė atskleidė, kad tam tikrose srityse jie yra labai glaudžiai persipynę. Pietų Kaukazo regiono atveju grėsmės – įtempti regioniniai santykiai ir grėsmė teritoriniam integralumui – turi ir išorinį, ir vidinį aspektą. Įtempti Pietų Kaukazo valstybių regioniniai santykiai kyla iš valstybių tarpusavio sąveikos, taigi, yra išorinis veiksnys. Tačiau tai, kad regioninė situacija Pietų Kaukaze nekinta jau daugelį metų, rodo, kad pačios valstybės kaimyninių (regioninių) santykių pagerinimo nelaiko prioritetiniu uždaviniu ir neturi pakankamai politinės valios, kad situacija regione būtų pakeista. O tai – jau vidinis valstybių veiksmas (tiksliau, neveikimas), kurio pasekmė – įtempta situacija. Kalbant apie grėsmę teritoriniam integralumui, vidinis veiksnys tai yra tik Gruzijos atveju, nes ji, vienintelė iš Pietų Kaukazo valstybių, susiduria su sąlygiškai „iš vidaus“ kylančiais separatistinio pobūdžio konfliktais (neatmetant Rusijos poveikio separatizmo procesui, tačiau akcentuojant, kad visų pirma tai yra iš vidinių separatistinių regionų kylanti grėsmė). Tuo tarpu Azerbaidžano problemos teritorinio integralumo srityje gali būti laikomos jau kaip išorinio veiksnio (Armėnijos agresyvios politikos) pasekmė. Armėnija, žiūrint teisiškai, su grėsme teritoriniam integralumui iš viso nesusiduria, nes būtent ji yra agresorė, pretenduojanti į kitos valstybės teritoriją. Tačiau, žvelgiant iš pozicijos, kaip Armėnija suvokia situaciją (ji Kalnų Karabachą traktuoja kaip neatskiriamą savo dalį), grėsmė teritoriniam integralumui taip pat gali būti suvokiama kaip išorinė. Bet kuriuo atveju, Armėnijai ši grėsmė yra švelniausio pobūdžio.

Išorinių ir vidinių veiksnių analizės pateikta nauja išvalga yra tai, kad grėsmės Pietų Kaukazo valstybėms (mažosioms valstybėms) turi ne tik išorinį, bet ir vidinį aspektą.

Vidinio grėsmių aspekto analizė leidžia išsamiau suvokti jų išorinio reiškimosi priežastis, ypatumus, ir svarbiausiai – trukmę bei sąlygas joms neutralizuoti.

Nagrinėjant analizės metu išskirtų veiksnių ryšį su saugumo modelio pasirinkimu (nepriklausomo ir priklausomo kintamojo ryšį), gautas rezultatas, kad skirtingus saugumo modelius lemia du veiksniai: skirtingi grėsmės teritoriniam integralumui šaltiniai bei skirtingi turimi strateginiai ištekliai. Pirmasis veiksnys – nevienoda grėsmė teritoriniam integralumui – Gruzijos atveju yra vidinis, o Azerbaidžano (potencialiai – ir Armėnijos) atveju – išorinis. Būtent ši grėsmė teritoriniam integralumui, o ne įtempti regioniniai santykiai, labiausiai lemia saugumo modelio pasirinkimą, nes grėsmė teritoriniam integralumui – labai aukšto intensyvumo grėsmė (artima sąsaja su grėsme išlikimui). Įtemptus regioninius santykius, kaip parodė Armėnijos pavyzdys, dar galima „ignoruoti“, susitaikyti su tuo, tuo tarpu grėsmės teritoriniam integralumui – ne. Todėl valstybių saugumo modelio lankstumas tiesiogiai priklauso nuo grėsmės teritoriniam integralumui intensyvumo – kuo intensyvesnė ši grėsmė, tuo mažiau lankstus pasirenkamas saugumo modelis.

Tuo tarpu strateginiai nuosavieji ištekliai – grynai vidinis veiksnys. Šis veiksnys, greta grėsmės teritoriniam integralumui, papildomai veikia saugumo modelio pasirinkimą, nuroydamas dominuojančią kryptį saugumo modelyje: ar mažoji valstybė bus linkusi naudoti resursus viena, ar keliomis, ar visomis įmanomomis saugumo užtikrinimo kryptimis.

Darbe iškelta hipotezė, kad mažosios valstybės, esančios didžiųjų galių interesų susikirtimo erdvėje, saugumo modelio pasirinktį lemia vidiniai veiksniai, iš dalies patvirtinta. Kaip parodė analizės rezultatai, vidiniai veiksniai vaidina labai svarbų vaidmenį saugumo modelio pasirinkimui (Gruzijos atveju – lemiamą). Tačiau neteisinga teigti, kad tik vidiniai veiksniai yra reikšmingi, valstybei pasirenkant saugumo modelį. Išoriniai veiksniai, ypač jei jie yra susiję su teritoriniu šalies integralumu, taip pat svarbūs, bet, lyginant su vidiniais veiksniais, gali būti vertinami kaip papildomi. Tuo tarpu esamos („klasikinės“) teorinės išvalgos tvirtina atvirkščiai – išoriniai veiksniai yra determinuojantys mažosios valstybės saugumo pasirinktis, tuo tarpu vidiniai veiksniai gali būti tik fakultatyviniai.

Taigi, remiantis empirinės analizės rezultatais, teorinis modelis gali būti papildytas. Nestabilios vienpolės tarptautinės sistemos sąlygomis mažųjų valstybių, esančių „aukštos geopolitinės įtampos zonoje“, saugumo pasirinktys gali būti aiškinamos tokia teorine formulute: mažoji valstybė dėl nuolatinio resursų trūkumo

susiduria su (ne)saugumo problema. Siekdama užsitikrinti išlikimą, mažoji valstybė privalo remtis išoriniu saugumo šaltiniu („saugumo tiekėju“). Tačiau mažosios valstybės geopolitinė padėtis bei istorinė patirtis gali lemti tik tai, koks konkretus „išorinis saugumo šaltinis“ bus pasirinktas. Tuo tarpu tai, koks ryšių su „saugumo šaltiniu“ tipas ir pobūdis (ką charakterizuoja saugumo modelis), labiausiai paaiškina vidiniai valstybės veiksniai, neatmetant „jautriausių“ išorinių veiksnių įtakos svarbos.

Kadangi Pietų Kaukazo atvejo analizė atskleidė naują tendenciją – vidinių veiksnių svarbą mažosios valstybės santykio su „išoriniais saugumo šaltiniais“ tipui, tyrimai šioje srityje turėtų būti tęsiami, siekiant sukonkretinti šią įžvalgą ir adaptuoti ją platesniam objektui. Tyrimas atskleidė, kad mažųjų valstybių studijos – „nepelnytai“ pamiršta ir marginalizuojama sritis, nes studijos šia kryptimi gali pateikti daug naujų, sistemingesnių nei iki šiol įžvalgų, naudingų tiek akademinėi, tiek praktinei sričiai.

Gauti rezultatai gali būti naudingi ir politinei praktikai, nes rodo, kad išoriniai veiksniai nėra deterministiniai patys savaime. Taigi, formuojant politiką mažosios valstybės atžvilgiu, visų pirma reikia labai gerai įsigilinti į vidinius valstybės veiksnius.

PRIEDAI

1 priedas: Pietų Kaukazo regiono geografinė padėtis:

Šaltinis: Revaz Gačečiladzė, „Geopolitics in the South Caucasus: Local and external players”. *Geopolitics*, Vol. 7, No. 1 (Summer, 2002), 115

2 priedas: Rusijos dalis atskirų NVS šalių importe ir eksporte

	Eksportas į Rusiją (proc.)			Importas iš Rusijos (proc.)		
	1991	2000	2005	1991	2000	2005
Armėnija	63	15	10	44	15	13*
Azerbaidžanas	53	4	7	45	20	12
Baltarusija	57	49	36	54	64	60
Gruzija	58	20	18	55	15	15
Kazachstanas	55	20	11	57	48	40
Kirgizija	45	11	18	49	25	20
Moldova	42	42	32	41	14	12
Tadžikistanas	44	34	9	41	33	19
Turkmėnistanas	48	7	2	33	13	9
Ukraina	57	24	21	61	43	35
Uzbekistanas	52	23	24	43	19	27

* 2004 m. duomenys

Šaltinis: Centre for Eastern Studies, „The failure of integration. The CIS and other international organisations in the post-Soviet area, 1991-2006“, Warsaw, May 2007, 46-48

3 priedas: Pietų Kaukazo valstybių regioninių santykių įvertinimas (aprašas)

Armėnija savo užsienio politikoje vadovaujasi vadinamuoju *komplementarizmo* modeliu, arba remiasi daugiau nei viena valstybe ar jų grupe, nes, anot Armėnijos atstovų, tik tokiu būdu mažai valstybei įmanoma užsitikrinti saugumo garantijas. Komplementarizmas – vienas optimaliausių sprendimų valstybei, atsidūrusiai tokioje sudėtingoje, kaip Armėnija.

Su Azerbaidžanu Armėnija jau nuo pat 1992 m. nepalaikomi jokie dvišaliai santykiai. Dar daugiau, antagonizmas tarp Armėnijos ir Azerbaidžano yra taip išsiskindęs, jog šių šalių atstovai net nesutinka dalyvauti bendrose konferencijose ar praktiniuose apmokymuose. Turkija, kuri visokeriopai remia Azerbaidžaną, irgi nepalaiko su Armėnija jokių ryšių ir netgi yra uždariusi valstybinę sieną. Beje, Turkija ir Armėnija turi ir dvišalių nesutarimų: Turkija atsisako pripažinti I Pasaulinio karo metais vykdytą armėnų genocidą, kurio metu buvo išžudyta apie 1,5 mln. armėnų, teigdama, jog tai, ką Armėnija vadina „genocidu“, iš tiesų buvo partizaninio karo pasekmė.

Su Gruzija Armėnija palaiko draugiškus santykius. Gerų santykių su Gruzija palaikymas Armėnijai, nepalaikančiai ryšių nei su Azerbaidžanu, nei su Turkija, yra labai svarbus, nes Gruzija yra vienintelis Armėnijos išėjimas į Šiaurę ir Vakarus (išėjimas į Rytus užblokuotas Azerbaidžano, lieka laisvas išėjimas į Pietus per Iraną, su kuriuo Armėnija turi tik 30 km ilgio sieną). Gruzija, plėtodama draugiškus santykius su Armėnija, taip pat įgauna papildomos struktūrinės galios, nes tampa vienintele Pietų Kaukazo valstybe, palaikančia draugiškus santykius ir su Armėnija, ir su Azerbaidžanu. Tačiau nuosekliai Armėnijos-Gruzijos santykių plėtrai trukdo keletas įtampų. Visų pirma, tai – prasta Samcche-Džavacheti regiono, gyvenamo armėnų, socioekonominė padėtis (Armėnija traktuoja Gruziją kaip nepakankamai besirūpinančią jos teritorijoje gyvenančiais armėnais). Gruzija Samcche-Džavacheti armėnų bruzdėjimus laiko nepakankamo lojalumo Gruzijai apraiška.

Dar vienas įtampos tarp Armėnijos ir Gruzijos šaltinis – Armėniją apeinantys ekonominiai (energetiniai ir komunikaciniai) projektai, stumiantys ir taip izoliuotą Armėniją į dar gilesnę izoliaciją. Pavyzdžiui, šiuo metu derinamas geležinkelio Baku-Tbilisis-Achalkalakis-Karsas projektas, kuriam, beje, ES nepritaria. Armėnija teigia, jog Azerbaidžaną su Turkija jungiantis geležinkelis egzistuoja, pakanka tik renovuoti geležinkelio Giumri (Armėnija)-Achalkalakis (Gruzija) atkarpą.

Kritiškai prastus Armėnijos santykius su dviem iš keturių kaimynų – Azerbaidžanu ir Turkija – kompensuoja puikūs santykiai su Iranu. Armėnija, nors ir suvokdama, kad Iranas nėra pats patikimiausias partneris, visgi intensyviai plėtoja ryšius su juo. Iki 2006 m. pabaigos turėtų būti nutiestas dujotiekis Iranas-Armėnija, užtikrinsiantis Armėnijai alternatyvų dujų šaltinį. Armėnijos norą išlaikyti gerus santykius su dabar jau branduoliniu kaimynu rodo jos „tolerancija“ Irano „išsišokimams“. Iranui pareiškus, jog Izraelis turėtų būti ištrintas iš žemėlapio, Armėnijos atstovai patikino, kad Irano santykiai su Izraeliu jokios įtakos Irano-Armėnijos santykiams neturi. Kilus tarptautiniam skandalui dėl Irano vykdomos branduolinės programos, Armėnija taip pat patikino remianti Iraną, nes šis branduolinę programą vykdančias išimtinai taikiems tikslams. Beje, Iranas karo dėl Kalnų Karabacho metu (1992-1994 m.) visapusiškai rėmė Armėniją.

Nors Armėnija ir Rusija bendros sienos neturi, Armėnija yra ta valstybė, kurioje Rusijos įtaka yra stipriausia (ji kartais vadinama „Rusijos Izraeliu“). Šalis sieja labai draugiški santykiai, beveik pasiekę strateginės partnerystės lygį. Armėnija buvo pirmoji Pietų Kaukazo valstybė, įstojusi į NVS, ji aktyviai dalyvauja Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos (KSSO, dar vadinama Taškento sutarties organizacija) veikloje. Rusija Armėnijai yra pagrindinė gamtinių žaliavų tiekėja bei pagrindinė prekybos partnerė. Armėnija atmeta integracijos į NATO galimybę, kas Rusijai yra labai svarbu, nes Armėnija – svarbi grandis ašies Maskva-Teheranas susidarymui. Rusija Armėnijai – bene vienintelis saugumo garantas, todėl Armėnija mielai sutinka su Rusijos karinių bazių dislokavimu jos teritorijoje. Kai kurie autoriai pabrėžia, jog Armėnijos prorusiškumas yra ne vidinis (t.y. lemtas natūralios valstybės orientacijos ir gravitacijos), o suformuotas išorės jėgų, nes, atsidūrus kaimyninių valstybių izoliacijoje bei neturint jokių reikšmingų ekonominių svertų (pvz. energetinių išteklių ar jų transportavimo

maršrutų), Armėnijai neliko nieko kito, kaip tik remtis stipriausia regionine galia – Rusija.

Tuo tarpu „geopolitiniu centru“ įvardijamo **Azerbaidžano** santykiai su regiono valstybėmis yra kur kas geresni. Labai blogi santykiai susiklostė tik su Armėnija. Su Rusija palaikomi normalūs santykiai, tačiau jiems netrūksta įtampos, kurių pagrindiniai šaltiniai yra šie:

5. Rusija palaikė Armėniją Kalnų Karabacho karo metu: ji teikė Armėnijai ir Kalnų Karabachui ginklus, finansinę pagalbą ir maistą;
6. Gausus Rusijos karinio įsitraukimo Armėnijoje augimas, ypač – perkeliant karines bazines iš Achalkalakio (Gruzija) į Giumri (Armėnija);
7. Nesutarimai dėl Kaspijos jūros teisinio statuso: Azerbaidžanas yra suinteresuotas, kad Kaspijos jūra, kuri geografiškai yra ežeras, teisiškai būtų pripažinta jūra, nes tuomet Kaspijos dugno resursai bus skirstomi pagal kontinentinio šelfo režimą. Tuo tarpu Rusija siekia, kad Kaspijos jūra teisiškai būtų laikytina ežeru, nes tuomet jos turtai būtų dalijami visoms Kaspijos jūros baseino valstybėms po lygiai.

Su Iranu Azerbaidžaną sieja gana draugiški santykiai. Juos ypač sutvirtina energetinių resursų tiekimo Nachičevanės Autonominėi Respublikai, neturinčiai savų energetinių išteklių klausimas. Tačiau yra keletas įtampos taškų. Pirma, Irane gyvena plati Azerbaidžano diaspora: Irane gyvena apie 20 mln. azerbaidžaniečių, tuo tarpu Azerbaidžane – tik truputį daugiau nei 8 mln. Iranas bijo „Didžiojo Azerbaidžano“ kūrimo retorikos, galinčios paskatinti separatistines tendencijas, atgavimui, kuri ypač reiškesi tuoj po SSRS subyrėjimo. Antra, Iranas Kalnų Karabacho karo metu visokeriopa rėmė Armėniją. Trečia, Azerbaidžanas ir Iranas nesutaria dėl Kaspijos jūros statuso. Galiausiai, Azerbaidžanui nepriimtinas Irano propaguojamas religingumas ir parama religinio pobūdžio organizacijoms Azerbaidžane. Pažymėtina, kad pirmosios dvi įtampos bent jau šiuo metu nėra eskaluojamos.

Azerbaidžaną ir Gruziją sieja tvirti ir draugiški santykiai. Jų tvirtumo pamatas – bendrų projektų gausa, bendras priešas – Rusija, ir bendras draugas – Vakarai. Ypač tvirtus santykius Azerbaidžanas palaiko ir su Turkija, kuriuos lemia religinis-lingvistinis bendrumas (ir azerbaidžaniečių, ir turkų kalbos priklauso tiurkų lingvistinei grupei), palanki abiejų valstybių geopolitinė padėtis bei bendrų projektų gausa. Be to, draugiškus Turkijos-Azerbaidžano santykius sutvirtina ir bendras priešas, Rusijos „atstovas“ Pietų Kaukaze – Armėnija. Turkija – valstybė, kurios įtaka Azerbaidžane reiškiasi intensyviausiai.

Pagrindinis **Gruzijos** regioninis „priešas“ - Rusija. Jų santykiai visada buvo įtempti, o po M.Saakašvilio atėjimo į valdžią Gruzijai ėmus atvirai demonstruoti provakarietišką orientaciją, jie nuolat blogėja. Pagrindiniai įtampos šaltiniai:

1. Separatistiniai Gruzijos regionai (Abchazija ir Pietų Osetija), kuriuos Rusija siekia paversti savo interesų plėtos instrumentais.
2. Gruzijos nepritartimas dėl Rusijos narystei PPO ir iš to sekančios Rusijos ekonominės sankcijos: greta anksčiau įvesto Gruzijos žemės ūkio produktų importo draudimo šį 2006 m. pavasarį Rusija uždraudė įvežti gruzinišką vyną bei mineralinį vandenį, motyvuodama neva prasta gaminių kokybe.

Gruzijos-Turkijos ir Gruzijos-Irano santykiai, netemdami istorinių nuoskaudų, labai priklauso nuo ekonominių projektų plėtos.

Šaltinis: Laura Kirvelytė, Lietuvos bendradarbiavimas su Pietų Kaukazo valstybėmis: priežastys ir poveikis Lietuvos struktūrinei galiai. Bakaluro darbas (vadovas – dr. T.Janeliūnas), Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006 05 25, 26-29

4 priedas: Pietų Kaukazo valstybių priklausymas tarptautinėms organizacijoms

Armėnija	Gruzija	Azerbaidžanas
AsDB, BSEC, CE, CIS, CSTO, EAPC, EBRD, FAO, GCTU, IAEA, IBRD, ICAO, ICCt, ICRM, IDA, IFAD, IFC, IFRCs, ILO, IMF, Interpol, IOC, IOM, IPU, ISO, ITU, MIGA, OPCW, OSCE, PFP, UN, UNCTAD, UNESCO, UNIDO, UNWTO, UPU, WCO, WFTU, WHO, WIPO, WMO, WTO.	ACCT (stebėtojo statusas), ADB, BSEC, CE, CIS, EAPC, EBRD, FAO, GCTU, GUAM, IAEA, IBRD, ICAO, ICC, ICCt, ICRM, IDA, IFAD, IFC, IFRCs, ILO, IMF, IMO, Interpol, IOC, IOM, IPU, ISO (korespondentas), ITSO, ITU, ITUC, MIGA, OAS (stebėtojo statusas), OIF (stebėtojo statusas), OPCW, OSCE, PFP, SECI (stebėtojo statusas), UN, UNCTAD, UNESCO, UNIDO, UNWTO, UPU, WCO, WHO, WIPO, WMO, WTO	AsDB, BSEC, CE, CIS, EAPC, EBRD, ECO, FAO, GCTU, GUAM, IAEA, IBRD, ICAO, ICRM, IDA, IDB, IFAD, IFC, IFRCs, ILO, IMF, IMO, Interpol, IOC, IOM, IPU, ISO, ITU, ITUC, MIGA, OIC, OPCW, OSCE, PFP, UN, UNCTAD, UNESCO, UNIDO, UNWTO, UPU, WCO, WFTU, WHO, WIPO, WMO, WTO (stebėtojo statusas).

Šaltinis: CIA The world factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ge.html> [Žiūrėta 2008 05 02]

5 priedas: Armėnijos okupuotos Azerbaidžano teritorijos

Šaltinis: Azerbaidžano užsienio reikalų ministerija, www.mfa.gov.az [Žiūrėta 2007 04 20]

6 priedas. Grėsmės Pietų Kaukazo valstybėms (pagal strateginius nacionalinio saugumo dokumentus):

Gruzija <ul style="list-style-type: none">-Grėsmė teritoriniam integralumui-Konfliktų iš kaimyninių valstybių persiliejimas-Karinė intervencija-Tarptautinis terorizmas-Kontrabanda ir organizuotas tarptautinis nusikalstamumas-Rusijos karinės bazės šalies teritorijoje-Korupcija ir neefektyvus viešasis administravimas-Ekonominės ir socialinės grėsmės-Energetinis nesaugumas-Informacinis nesaugumas-Ekologinis nesaugumas
Armėnija <p><u>Išorės grėsmės:</u></p> <ul style="list-style-type: none">-Karių pajėgų intervencija-Etniniai konfliktai, vidaus padėties destabilizacija ir kariniai veiksmai kaimyninėse valstybėse-Transporto kelių, jungiančių šalį su kaimyninėmis valstybėmis, blokada-Karių aljansų silpimas arba nepakankamas integravimas į juos-Terorizmas ir tarptautinis nusikalstamumas-Energetinė priklausomybė-Armėnijos izoliavimas nuo regioninių programų-Armėnijos diasporos identiteto nusilpimas-Epidemijos ir katastrofos <p><u>Vidinės grėsmės:</u></p> <ul style="list-style-type: none">-Viešojo administravimo sistemos efektyvumo mažėjimas bei visuomenės nepasitikėjimo teisine sistema didėjimas-Politinės sistemos žlugimas-Grėsmė demokratijos stabilumui-Visuomenės poliarizacija-Urbanizacija-Finansinis-biudžetinis nestabilumas ir rinkos ekonomikos sistemos žlugimas-Nepakankamas komunikacijos infrastruktūros plėtros lygis-Nepakankamas švietimo ir mokslo sistemos efektyvumo lygis-Nepakankamas moralinis-psichologinis ir patriotinis ugdymas-Negatyvios demografinės tendencijos-Ekologinės problemos ir neefektyvus gamtinių resursų naudojimas-Epidemijos ir katastrofos
Azerbaidžanas <ul style="list-style-type: none">-Grėsmės Azerbaidžano nepriklausomybei, suverenitetui, teritoriniam integralumui ir konstitucinei tvarkai-Trukdymas valstybei vykdyti teisės viršenybę, užtikrinti viešąją tvarką, pagrindinių žmogaus teisių bei laisvių apsaugą-Separatizmas, etnis, politinis bei religinis ekstremizmas-Terorizmas ir MNG plitimas-Regioniniai konfliktai ir organizuotas tarptautinis nusikalstamumas-Veiksmai, nukreipti prieš Azerbaidžano energetinę infrastruktūrą-Karinė, politinė ar ekonominė priklausomybė nuo išorės jėgų-Ekonominė destabilizacija-Kvalifikuotų žmoniškųjų resursų trūkumas-Regiono militarizacija-Ekologinės grėsmės

Šaltinių ir literatūros sąrašas

Tiriamoji literatūra:

1. Amstrup, Neils, "The perennial problem of small states: a survey of research efforts". *Cooperation and conflict. Nordic journal of international studies*. Vol IX, No. 3, 1976, 163-182
2. Andianopoulos, Andreas, „The economics and politics of Caspian oil”. Kn. Shireen Hunter (sud.), *Strategic developments in Eurasia after 11 September*. London, Frank Cass, 2004
3. Ayca, Ergun, „International challenges and domestic preferences in the post-soviet political transition of Azerbaijan”. Kn. Mehdi Parvize Amineh ir Henh Houweling (sud.), *Central Eurasia in global politics: conflict, security and development*, 2nd ed, Boston: Brill, 2005
4. Badr Bin Hamad Al Bu Said, "Small states' diplomacy in the age of globalization: an Omani perspective". *The review of international affairs*, Vol. 3, No. 2, Winter 2003, 352-357
5. Berman, Ilan, "The new battleground: Central Asia and the Caucasus", *The Washington Quarterly*, Winter 2004-2005
6. Brautigam, Deborah, Michael Woolcock, "Small states in a global economy. The role of institutions in managing vulnerability and opportunity in small developing countries". Discussion paper No. 2001/37, United Nations University, July 2001
7. Cornell, Svante F., „The growing threat of transnational crime”. Pael Baev et.al., *The South Caucasus: a challenge for the EU*, Chaillot papers no. 65, Institute for security studies, European Union, Paris, December 2003
8. Falkowski, Maciej, *Russia's policy in the Southern Caucasus and Central Asia*. Centre for Eastern Studies, Warsaw, May 2006
9. Freire, Raquel Maria, Licia Simao, "Armenian road to democracy: dimensions of tortuous process". CEPS working document No. 267, May 2007
10. German, Tracey, *Faultline or foothold? Georgia's relations with Russia and USA*. P41, Conflict studies research centre, UK Ministry of Defence, January 2004
11. Goetshel, Laurent, "Small states and the Common Foreign and Security policy (CFSP) of the EU: a comparative analysis". NFP 42 Working paper No. 14, Bern, 2000

12. Goodin, Robert E., Hans-Dieter Klingemann, *A new handbook of political science*. Oxford university press, 1996
13. Grigoryan, Stepan, "The future of Southern Caucasus in the light of new geopolitical reconfiguration". *Lithuanian foreign policy review*, No. 20, 2008, 102-111
14. Halliday, Fred, "Šaltojo karo pabaiga ir tarptautiniai santykiai: kai kuriuos analitinės ir teorinės išvadis". Iš Ken Booth, Steve Smith, *Tarptautinių santykių teorija šiandien*, Vilnius: Algarvė, 2000
15. Handel, Michael I., *Weak states in the international system*. London: Frank Cass, 1970
16. Hindmarsh, Jennie Harare, „How do we define small states and islands? A critical analysis of alternative conceptualizations“. *Convergence*, 1996, Vol. 29, Issue 2
17. Jafalian, Annie, *Influences in the South Caucasus: opposition and convergence in axes of cooperation*. P42, Conflict studies research centre, UK Ministry of Defence, February 2004
18. Jarve, Priit, "Security choices of re-independent small state: an Estonian case" in W. Bauwens et. al, *Small states and the security challenge in the new Europe*. London: Brassey, 1996
19. Knudsen, Olav F., "Small states, latent and extant: towards a general perspective". *JIRD*, 2002, No. 5(2), 192
20. Knudsen, Olav F., "Analysing small state security: the role of external factors". ". Iš Bauwens W., Clesse A., Knudsen O.F., *Small states and the security challenge in the New Europe*. London, Washington: Brassey's, 1996
21. Kotchikian, Asbed, "(Re)defining small and weak states: The South Caucasus in a new world order". Paper presented at the conference *Armenia/The South Caucasus and foreign policy challenges*, University of Michigan, USA, October 21-24, 2004. Paimta iš <http://www.umich.edu/~iinet-asp-Docs-papers-Kotchikian%20Michigan%20Paper.doc> [Žiūrėta 2006 10 15]
22. Lynch, Dov, "Why Georgia matters". Institute for security studies, Chaillot paper No. 86, February 2006
23. Main, Steven J., *The bear, the peacock, the eagle, the sturgeon and the black, black oil: contemporary region power politics in the Caspian Sea*. Conflict studies research centre, UK Ministry of defence, December 2005
24. Mathisen, Trygve, *The functions of small states in the strategies of the Great Powers*. Oslo: Universitetsforlaget, 1971

25. Mehtiyev, Elhkan, *Armenia-Azerbaijan Prague process: road map to peace or stalemate for uncertainty?*. Conflict studies research centre, Cucusus series, May 2000
26. Motieka, Egidijus, et. al., *Nepriklausomų valstybių sandraugos raidos tendencijos: integraciją skatinantys ir ribojantys veiksniai*. Vilnius, 2007
27. Neumann, Iver B., Sieglinde Gstohl, “Lilliputians in Guliver’s world? Small states in international relations”. Working paper No. 1-2004. University of Iceland, Centre for Small states studies, May 2004
28. Nichol, Jim, “Armenia, Azerbaijan, Georgia: security issues and implications for US interests”. CRS report for Congress (received through CRS web), Congressional research service, the library of Congress
29. Nikitin, Alexander, „The end of „post-soviet space“. The changing geopolitical orientations of the newly independent states“. Russia and eurasia briefing paper, February 2007, Chatam House. Paimta iš <http://www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/rep/BPnis0207.pdf> [žiūrėta 2007 03 06]
30. Nuriyev, Elkhan, *EU policy in the South Caucasus. A view from zerbaijan*. Centre for European policy studies, CEPS Working document No. 272, July 2007
31. Poviliūnas, Audrius, “South Caucasus in the context of European Neighbourhood Policy”. *Lithuanian foreign policy review*, No. 17, 2006, 127-143
32. Rajan, M.S., “United nations and the security of small states”. *International studies*, 1994, No. 31, 287-304
33. Rihoux, Benoit, “Qualitative comparative analysis (QCA) and related systematic comparative methods: recent advances and remaining challenges for social science research”. *International sociology*, September 2006, Vol 21 (5)
34. Rusetsky, Alexander, „Regional security issues – view from Georgia“. Kn. A.C.Aldis (ed.), *Shaping an enviroment for peace, stability and confidence in South Caucasus – the role of international and regional security organisations*, P39, UK Ministry of Defence, July 2002
35. Singh, Bilveer, “The military and small states: the role og hard power in Singapores’ domestic and foreign politics”. Sixth Pan-European international relations conference, 12-15 September 2007, Turin, Italy
36. Smith, M.A., *Geopolitical challenges to Moscow in the Transcaucasus*. F67, Conflict studies research center, UK Ministry of Defence, 1999
37. Tsisikarishvili, Soso, “On the Southern Caucasus’ perspectives of becoming Euro-Caucasus”. *Lithuanian foreign policy review*, No. 17, 2006, 144-151

38. Varynen, Raimo, "Small states in the new European context". W. Bauwens et. al, *Small states and the security challenge in the new Europe*. London: Brassey, 1996
39. Vayrynen, Raimo, "Constraints and opportunities in the foreign policy of small states". Iš Heurlin B., Thurne Ch., *Danmark og det internationale system*. Kobenhavn, 1989
40. Wiberg, Hakan, "The security of small nations: challenges and defences". *Journal of peace research*, 1987 Vol. 24 No.4
41. Wiberg, Hakan, "Security problems of small nations". Iš Bauwens W., Clesse A., Knudsen O.F., *Small states and the security challenge in the New Europe*. London, Washington: Brassey's, 1996
42. "Azerbaijan, independent islam and the state", International Crisis Group, Europe report No 191, 25 March 2008
43. *Georgia: sliding towards authoritarianism?* International Crisis Group, Europe report No. 189 – 19 December 2007

Šaltiniai:

Dokumentai

1. National security concept of Georgia, <http://www.mod.gov.ge/?l=E&m=3&sm=1> [Žiūrėta 2007 05 01]
2. National security strategy of the Republic of Armenia, <http://www.mil.am/eng/index.php?page=49> [Žiūrėta 2007 07 01]
3. National security concept of the Republic of Azerbaijan, http://www.mfa.gov.az/ssi_eng/foreign_policy/inter_affairs/nsc/NSC.pdf [Žiūrėta 2007 10 10]
4. Georgian Foreign policy strategy 2006-2009, www.mfa.gov.ge [Žiūrėta 2007 05 15]
5. Georgian National Military Strategy, <http://www.mod.gov.ge/?l=E&m=3&sm=6> [Žiūrėta 2007 05 15]
6. Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos įstatai. <http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm> [Žiūrėta 2006 11 30]
7. *Jungtinių Tautų Chartija*, Paimta iš: <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=52566> [Žiūrėta 2008 01 25]

Periodika

1. Katik, Mevlut, „Turkey promotes stability in the Caucasus”. 2005 07 18, <www.eurasianet.org> [Žiūrėta 2007 04 20]
2. Khachatryan, Harutioun, “Armenia adopts a national security strategy”. 2007 03 21, CACI Analyst, www.cacianalyst.org/newsite/?q=node/4476 [Žiūrėta 2007 04 15]
3. Matirosyan, Samvel, Alman Mir Ismail, „Armenia and Azerbaijan differ over Russian base pull-out”. 2005 06 28, <www.eurasianet.org> [Žiūrėta 2007 05 02]
4. Solana, Javieras, “Siekintieji demokratijos verti ES paramos”. Lietuvos Rytas, 2006 05 03, Nr. 99
5. Staselis, Rytas, “Išgyventi be Rusijos”. Verslo klasė, 2007 sausis, 54-65, 56
6. Staselis, Rytas, “Alijevų dinastija: žodis ir veiksmai”. Verslo klasė, 2007 m. spalio, 85
7. Минасян, Сергей, „Смогут ли Ереван и Тбилиси разделить ответственность за процессы в Джавахети?“, 2005 10 04, <www.regnum.ru> [Žiūrėta 2007 04 26]
8. Пустовойтова, Зинаида, „Трудности двойного гражданства“. Газета СНГ, 2005 10 20, www.gazetasng.ru [Žiūrėta 2006 10 10]
9. ANS, “Со дня объявления режима прекращения огня прошло 13 лет”, 2007 05 12, www.asn-dx.com [Žiūrėta 2007 05 15]
10. Arka, “Heikki Talvitie: negotiations on cooperation of south Caucasian countries with European Union postponed for one month because of Azerbaijan”. 2005 09 29, www.arka.am [Žiūrėta 2005 10 01]
11. Civil Georgia, “Russian, U.S. Diplomats Discuss Conflicts”. 2007 05 15, www.civil.ge [Žiūrėta 2007 05 20]
12. Eastweek, “Russia continues it’s economic expansion in Armenia”. Issue 3 (112), 23 January 2008, Centre for Eastern Studies, Warsaw
13. Eastweek, “Ukraine, Georgia and Russia on the results of the NATO summit in Bucharest: reactions and forecasts”. Eastweek, Issue 13(122), 9 April 2008, Center for Eastern Studies, Warsaw
14. Eurasia insight, “Georgia: former Saakashvilio ally accuses government officials of murder, corruption”, 2007 09 25, www.eurasianet.org [Žiūrėta 2007 10 05]
15. Panarmenian, “Armenian FM: Armenia Should Continue Complementary Policy Next Year”. 2005 12 27, www.panarmenian.net [Žiūrėta 2006 05 03]

16. Panarmenian, "Third Shift of Armenian Peacekeepers to Leave for Iraq January 18". 2006 01 13, www.panarmenian.net [Žiūrėta 2006 01 15]
17. RFE/RL, "EU: Armenia, Azerbaijan, And Georgia Sign Accords". 2006 11 14, www.rferl.org [Žiūrėta 2006 11 15]
18. Regnum, "Глава МИД Армении: Ереван желает максимально углубить отношения с НАТО". 2006 02 20, www.regnum.ru [Žiūrėta 2006 02 21].
19. Regnum, "Россия и США будут совместно использовать Габалинской РЛС?", 2007 05 15, www.regnum.ru [Žiūrėta 2007 05 16]
20. Regnum, „Иран будет поставлять в Нахичевань 350 млн. кубометров газа в год”, 2005 12 20, <www.regnum.ru> [Žiūrėta 2007 04 23]
21. Regnum, „В Иране живет 30 млн. азербайджанцев, а в Азербайджане - 8 млн“, 2006 02 14, <www.regnum.ru> [Žiūrėta 2007 04 23]
22. Regnum, "Бордюжа: агрессия против любого члена ОДКБ - агрессия против всех остальных членов организации". 2006 05 18, www.regnum.ru [Žiūrėta 2006 11 30]
23. Regnum, „Ереван просит ЕС высказать позицию по проекту железной дороги Турция-Грузия“, 2005 10 24, <www.regnum.ru> [Žiūrėta 2007 04 25]

Interneto šaltiniai:

1. Armėnijos užsienio reikalų ministerija: www.armeniaforeignministry.com
2. Azerbaidžano užsienio reikalų ministerija: www.mfa.gov.az
3. Gruzijos užsienio reikalų ministerija: www.mfa.gov.ge
4. Gruzijos gynybos ministerija: www.mod.gov.ge
5. Oficialus NVS internetinis puslapis: <http://cis.minsk.by>
6. Ekonominio bendradarbiavimo organizacijos tinklapis: <http://www.ecosecretariat.org/>
7. CIA The world factbook, Armenija <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>
8. CIA The world factbook, Azerbaidžanas <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>
9. CIA The world factbook, Gruzija <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ge.html>

Kiti šaltiniai:

1. Kirvelytė, Laura, Lietuvos bendradarbiavimas su Pietų Kaukazo valstybėmis: priežastys ir poveikis Lietuvos struktūrinei galiai. Bakalauro darbas (vadovas – dr. T.Janeliūnas), Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006 05 25
2. Pokalbio su Azerbaidžano karinių pajėgų atstovu plk. Vugar Asgarov tarptautinio seminaro “Enlargement experience course: Lithuania’s experience of integration into transatlantic community”. Political science department, Military Academy of Lithuania, Vilnius, 2007 05 18
3. Pokalbis su Armėnijos karinių pajėgų atstovu plk. Lt. Ara Tonoyan tarptautinio seminaro “Enlargement experience course: Lithuania’s experience of integration into transatlantic community”. Political science department, Military Academy of Lithuania, Vilnius, 2007 05 22.

SUMMARY

The models of security of small states after the Cold War: the case of the states of South Caucasus

The question of small states in the academic literature is still treated as marginal, analyzing international relations as a “game of great powers”. But the fact, that majority of states in contemporary international arena can be described as small, proves that analysis of behavior of small states is also important. The aim of this paper is to look over the question of security of small states.

Maintenance of security is the main goal of every state, not only small one, but small states permanently encounter the problem of (in)security because of vulnerability, caused by the lack of resources. Even though the security of small state is always in challenge, the number of small states in international arena is not decreasing, but even increasing. That means, that the problem of (in)security of small state is not irresolvable.

Even though the question of security of small state is essential and tends to determine other aspects of behavior of small state in international arena, this issue was deeply analyzed only in 1950'-1970', or, in other words, by the conditions of bipolar international system. After the end of Cold War, the nature of international system and international relations has been modified in several aspects, and this also affected the question of the security of small state.

The specific features of the needs of security of small state are:

- Small state permanently encounters the problem of insecurity because of the lack of resources;
- Small state, because of high level of interdependence, is especially vulnerable by the external factors, but also can be described as flexible;
- Small state, situated in the „geopolitical zone of high geopolitical voltage“, is forced to ensure it's national security by the help of leverages or guarantees of security, provided by the „supplier“ of security (big state or great power).

Nevertheless international conjuncture sets several constrictions on the choices of security of small state, the final combination of choices belongs to the competence of the small state itself. This combination of choices is considered to be the model of security – the complex of long-term political choices in the sphere of foreign and

security politics, being fixed in the strategic documents (Concept of national security, Strategy of national security, Strategy of foreign policy, Military strategy) and constantly appearing in political practice. If permanent political practice does not coincide with the principles, fixed in strategic documents, and then the principles, which are evident in political practice, are taken as a background of the model of security. The “model of security” is the original term, introduced in this paper. In literature the term “security policy” is used, but “security policy” emphasizes the partners of foreign policy, at the same time “the model of security” focuses attention on the type of relation between the state and its partners of foreign and security policy.

In the period of Cold War small states, located in the intersection of interests of two superpowers, had only two opportunities: to join one of them (to go to alliance) or not to join (to remain neutral). After the collapse of bipolar international system, one more model of security – complementarism - became possible. The main idea of complementarism can be described as the ability of small state to guarantee its national security, relying not on one, but several „suppliers“ of security.

The main question of analysis was why small states, located in similar external conditions, tend to choose different models of security to maintain national security. In other words, the aim of the research was to answer the question, why the threats are similar, but the response differs. The region of South Caucasus was chosen as an empirical case of analysis. Nevertheless states of South Caucasus are in maximum similar conditions, they choose different models of security to maintain national security: Georgia – alliance, Armenia – complementarism, Azerbaijan – neutrality. The results of analysis showed, that, in the case studied, two factors influence choice of the models of security: different type of threat to territorial integrity and different strategic resources of the country. The first factor determines the level of flexibility of the model of security – the more intensive the threat to territorial integrity is, the less flexible the model of security will be. The second factor influences the direction of the main vector (or vectors) in the model of security.

It is worth to mention, that the results of analysis showed, that internal factors play a huge role in determining the model of security of the state. “Classical” theoretical insights stated that only external factors are those who determine choice of model of security of small state. As the analysis of case of the states of South Caucasus proved, the ignorance of the role of internal factors was one of the main missing points in the studies of security of small states.